

H I T E L

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

JANUÁR

A képviselőház és Erdély

Külföldi könyvek a románokról

A mi alkotmányunk

Forrongás katolikus szellemi életünkben

A magyarság híre külföldön

Erdélyi kastélyok

Román uralom Odesszában

Folyóiratszemle

LÁSZLÓ DEZSŐ

IFJ. TAKÁCSY MIKLÓS

CSIZMADIA ANDOR

KISS JENŐ

SZABÓ ISTVÁN

ENTZ GÉZA

NAGY ELEK

IX. ÉVFOLYAM

KOLOZSVÁR 1944

H I T E L

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

SZERKESZTIK:

ALBRECHT DEZSŐ, KÉKI BÉLA, VENCZEL JÓZSEF, VITA SÁNDOR

Megjelenik havonta négy ív terjedelemben. – Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Kolozsvár, Mátyás király-tér 5. szám, I. emelet. – Telefonszám: 20–83.
Póstacsekk száma: 72.809.

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

Egy évre 20 Pengő. Egyes szám 2 Pengő.

T A R T A L O M

LÁSZLÓ DEZSŐ: A képviselőház és Erdély	1
IFJ. TAKÁCSY MIKLÓS: Külföldi könyvek a románokról	6
CSIZMADIA ANDOR: A mi alkotmányunk	20
KISS JENŐ: Forrongás katolikus szellemi életünkben	29
SZABÓ ISTVÁN: A magyarság híre külföldön	42

MAGYAR FIGYELŐ:

ENTZ GÉZA: Erdélyi kastélyok	51
NAGY ELEK: Román uralom Odesszában	55
Időszerű politikai kérdések folyóiratainkban	60

Szerkesztő
KÉKI BÉLA

Helyetteszerkesztő
KISS JENŐ

Lapunk címfőjét Széchenyi *Hitel*ének 1830. évi első kiadása címbetűi után készítettük.

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: ALBRECHT DEZSŐ

NÉPI TÉRFOGLALÁS

Györffy István jegyzi meg egyik könyvében, hogy az alföldi parasztság nem az őt támogatni hívatott állami adminisztráció segítségével, hanem annak sokszor jószándékú és mégis ellenséges nyomása ellenére alkotta meg modern életformáját. Ez némi túlzással az egész iskolán kívül rekedt magyarságra áll. Ez az iskolán kívül rekedt magyarság megszállotta, gyakran hihetetlen nehézségek árán, nem is titkolt ellenséges nyomás ellenére, az ország minden megszállható területét, elsősorban az Alföldön, majd megülte a városokat. E pillanatban a munkahelyeket túlnyomó többségben a magyar nép fiai tartják megszállva. Az idegen származásúak mindinkább a vezető állásokba szorulnak és vagy idegesen vagy megértéssel fogadják az ostromot. Hogy van-e közöttük érdekszövetség vagy nincs, azt nem tudom, de ez tökéletesen mindegy is; a magyar elem ostromának már nem tudnak ellenállni. A polgárságba egyre növekvő mértékben ömlik a magyar vér s a magyar elem itt is főleg a perifériákon foglal helyet. Aki emiatt panaszkodik, az nem lát világosan. Kétségtelen, hogy ez a helyzet járhat -- s jár is -- pillanatnyi kellemetlenségekkel; a jövő szempontjából azonban mégis a helyzet ilyenén alakulása a megnyugtató. Megnyugtató, hogy polgárságunknak éppen magyarabb részét -- mely leginkább érzi, mert legkénytelenebb érezni a törvényt, hogy „itt élned, halnod kell” -- nemcsak vérségi, hanem társadalmi szolidaritás is kapcsolja a legszélesebb tömegekhez.

Valóban a 19. század legnagyobb súlyú művelődéstörténeti eseménye az, hogy a kor és helyzet követelte munkahelyek megszállása, a magyar társadalom modern munkakereteinek magyar vérségű elemmel való feltöltése, elindította természetesen a magyar nép differenciálódását és így megteremtette a korszerű magyar műveltség kialakulásának a társadalmi feltételeit. Ez a korszerű magyar műveltség a differenciálódott nép egyes rétegeinek kölcsönös egymásrahatásából fog megszületni, illetve szemeink előtt alakul ki. Kétségtelen, hogy régi hagyományaihoz ma már egyetlen réteg sem ragaszkodik programszerűen, sőt egyik-másik réteg mintha mohón, dühösen törne megtagadásukra. Aki messzebb néz, nem ijed meg ettől, mert tudja, hogy egy egész nép még akkor sem bújhat ki a bőréből, ha akarja -- vagy ha vezetői akarják. De legyünk tisztában azzal is, hogy az életben való boldogulás nem jutalomkönyv, melyet vizsga alkalmával oszt ki az iskola. Ugyanazt a társadalmi csoportot, pl. az ipari munkásságot, melyet intellektueljeink népi mozgalmá népi műveltségéből vizsgáztat, a magyar társadalom egésze is vizsgáztatja, ha nem is olyan feltűnően és nem is olyan hangosan, mint ezek. Lehet, hogy a magyar nép szemre-látszatra hűtlen lesz népi hagyományaihoz, de ez csekélység ahhoz a herkulési munkához képest, mellyel a csendben vizsgáztató magyar társadalom egészét teszi napról-napra növekvő mértékben magáévá és ezzel mind magyarabbá.

Szabédi László: Népi írástudók vagy írástudó nép?
(Termés, 1943. őszi kötet, 115–116. 1.)

E S Z Á M M U N K A T Á R S A I

*Csizmadia Andor dr., Kolozsvár thj. város tanácsnoka * Entz Géza dr., a kolozsvári Egyetemi Könyvtár tisztviselője * Kiss Jenő, író, Kolozsvár * László Dezső, ref. esperes, országgyűlési képviselő * Nagy Elek, a Keleti Ujság belső munkatársa * Szabó István, az Ellenzék belső munkatársa * Ifj. Takácsy Miklós, joghallgató, Kolozsvár.*

A HITEL ÚJABB KÜLÖNLENYOMATAI

Venczel József dr.: Erdély és az erdélyi román földreform.

Tamási Áron: Erdélyi jelentés a magyar szellem küzködéseiről.

László Dezső: Korszerű magyarság.

Venczel József dr.: A székely népfélesleg.

Szabó István dr.: Az asszimiláció a magyarság történetében.

Zathureczky Gyula: Magyar politika Európában.

Tamás Lajos dr.: A román nép és nyelv kialakulása.

Martonyi János dr.: Közigazgatásunk reformja.

Szabó T. Attila dr.: A románok újabbkori erdélyi betelepülése.

Ifj.Boér Elek dr.: Nagy tér-gazdaság.

László Gyula dr.: A magyar őstörténelem régészeteről.

Makkai László dr.: Északerdély nemzetiségi viszonyainak kialakulása.

Erdei Ferenc: Parasztságunk legújabb alakulása.

Zathureczky Gyula: A magyar szellem forradalma.

Malán Mihály: A szláv veszedelem.

Bónis György dr.: Magyar törvény – magyar lélek.

Mikó Imre dr.: Kormányzó és kormányzóhelyettes.

Balogh Jolán dr.: Kolozsvár régi lakói.

vitéz Bajty Tivadar dr.: Munkabérendszerek.

Gagybátori E. László: Kodály Zoltán és kórusai.

László Gyula dr.: A honfoglaló magyarság lelkialkatáról.

Bíró József dr.: Erdély műemlékeinek sorsa a belvederei döntés után.

Venczel József dr.: Tallózás az erdélyi földreform román irodalmában.

Bárdossy László: Két világ között.

Palotás Zoltán: A geopolitika mint államtudomány.

Oberding József György dr.: A bányászati telepítések rövid története.

Csörtán Márton dr.: A kolozsvári Tízese Szervezet.

Mályusz Elemér dr.: A magyarság a középkori Erdélyben.

Szöllősy András: Magyar zeneírás.

Martonyi János dr.: új magyar közigazgatás felé.

Pukánszky Béla dr.: Szászok a magyarság és a románság közt.

Aldobolyi Nagy Miklós dr.: Magyarok a Kis-Szamos mellékén.

Ifj. Boér Elek dr.: Az arany és a kliring harca.

Dr. Téchy Olivér: Széchenyi hatása a magyar hiteljogra.

Polónyi Nóra dr.: A román propaganda hatása Nyugat-Európa közvéleményére.

Eröss Alfréd dr.: Mitosz, vallás és irodalom.

Mikó Imre dr.: Széchenyi és Wesselényi nemzetiségi politikája.

Makkai László dr.: Román történetírás a két világháború között.

HITEL

NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

1944. JANUÁR

XX. ÉVF. 1. SZÁM

A KÉPVISELŐHÁZ ÉS ERDÉLY

A MAGYAR ÁLLAM 1944. évi költségvetésének képviselőházi vitájában annak ellenére, hogy az erdélyi képviselők ez alkalommal nyilatkoztak meg a legegységesebb magyar szempontok szerint, Erdély sokkal észrevehetőbben szerepelt, mint bármelyik más, megelőző költségvetési tárgyalás alkalmával. Az erdélyi képviselők hároméves mult után a többi pártok szónokaihoz hasonlóan az egész ország összes kérdéseiben a legszélesebb magyar szempontokat érvényesítették s beszédeikből mégis élesebben bontakoztak ki a nagy erdélyi kérdések, mint a megelőző években.

Erdély az őszi költségvetési vitában két formában szerepelt a képviselőház előtt: egyfelől mint az egyetemes magyar életnek egyik legfontosabb *kérdése*, másfelől mint a magyar politikai életnek határozottan felismerhető sajátos *szelleme*. Erdély mint tárgy és mint szellem mutatkozott nemcsak a képviselőház, hanem a sajtón keresztül a legszélesebb nemzeti közvélemény előtt is.

ERDÉLLYEL mint tárggyal kapcsolatban öt fontos erdélyi kérdés került megvitatás alá: *a délerdélyi magyarság helyzete, a nemzetiségi kérdés, a Székelyföld újjáépítése, szórványaink és el nem intézett erdélyi kérdések*. Ez öt részletkérdés tárgyalása kapcsán sem csupán az erdélyi helyzet és feladat világosodott meg, hanem egyetemes magyar kérdések és feladatok bontakoztak ki.

A közvélemény általában kevesli azt, amit a felszabadult észak-erdélyi magyarság tesz a *Délerdélyben* maradt magyarokért. Az őszi képviselőházi vita során azonban a délerdélyi magyarság két legfontosabb kérdésével az erdélyi képviselők felszólalásai nyomán részletesen foglalkozott a képviselőház. A bezárt délerdélyi református középiskolák érdekében és az igazságtalan állatrekvirálások jóvátétele ügyében határozott fellépést követeltek az erdélyi képviselők. S rég nem kísérte az egész ház osztatlan helyeslése annyira valamelyik képviselő fölszólalását, amint az Teleki Bélának, a délerdélyiek érdekében történt interpellációjánál megnyilvánult.

Az a bátor hang, amelyet ebben a kérdésben az erdélyi képviselők használtak és a kormány megtorlásokat is kilátásba helyező válasza nemcsak az országban, hanem a megszállt területeken is jótékony hatást gyakorolt. Magyar erő és méltóságtudat nyilvánult meg bennök. Azóta a magyar sajtó is sokkal többet és sokkal szabadabban foglalkozik a délerdélyi magyarság elnyomatásának kérdéseivel, mint azt megelőzően tette. Észak-erdély és a Székelyföld visszacsatolása óta a magyar revízió hangja meglehetősen elhal-

kult, mintha az országban mindenki beletörődött volna abba a helyzetbe, amely a második bécsi döntés és a Délvidék egyrészének visszafoglalása után kialakult. A képviselőházi vita ismét belevitte a magyar közvéleménybe a gondolatot: a revízió ügye nincs befejezve mindaddig, amíg magyar emberek az ősi magyar földön a legsúlyosabb elnyomatásnak vannak kitéve.

Az erdélyi képviselők parlamenti működése előtt jóformán nem is lehetett a *nemzetiségi* kérdéstről hallani. Erdély visszacsatolása megnövelte az ország nemzetiségeinek számát s ezzel együtt szőnyegre dobta a nemzetiségi kérdést is. Évről-évre erdélyi képviselők voltak azok, akik az országot figyelmeztették a nemzetiségi kérdés döntő jelentőségére. Ezen felül ahhoz is hozzájárultak, hogy ezzel a kérdéssel kapcsolatban a helyes és egészséges magyar válasz kialakuljon. A nemzetiségi kérdés nem lehet pártpolitikai kérdés. A kérdés megoldásában pártpolitikai szempontoktól függetlenül a legegészségesebb nemzetpolitikai elveknek kell érvényesülniük. Ezek közül a legelső az, hogy magát a magyarságot erősítsük úgy, hogy az egész magyar nemzetet és ne csak annak a nemzetiségi területeken élő részeit vonjuk bele a kérdés megoldásán való fáradozásba és magát a nemzetiségi vidéken élő magyarságot gazdaságilag, társadalmilag, művelődésileg és egyházilag tegyük minden tekintetben versenyképesé. A nemzetiségekkel szemben viszont sem az elnyomó, sem az asszimilációt elősegítő, dédelgető politika nem vezet eredményre. Az előbbi még elevebbé teszi a nemzeti érzést, a második pedig egyre kielégíthetlenebb igényeknek ad tápot. A nemzetiség végső célja mindenképp a saját nemzeti államába való beletagolódás marad. Egyetlen kibékítő megoldás: olyan szociális berendezkedést adni az országnak, hogy a keretei között folyó élet ne csak a magyar nép, hanem nemzetiségeink számára is kívánatos legyen.

Nemcsak a miniszterelnök, hanem több szakminiszter vitazáró szavaiban is egyre erőteljesebben visszhangzottak azok a megállapítások, amelyeket az erdélyi képviselők a nemzetiségi kérdés tekintetében kifejeztek.

A *Székelyföldet* az egész nemzet valójában a bécsi döntés után fedezte fel. Be kellett következnie Erdély és a Székelyföld megcsonkításának, hogy észrevegyük azt a mérhetetlen nemzeti kincset, amelyet a Székelyföld magában rejt. A Székelyföldnek, mint az ország egyik leginkább magyaroktól lakott területének az érdeklődés homlokterébe való kerülése nemcsak a székelyföldi, hanem az országos kérdések összefüggésének a meglátására segíti az országot. A Székelyfölddel való élénk foglalkozás, amint ez a mostani képviselőházi vitában is történt, megmutatja, hogy a nemzeti élet gazdasági, társadalmi, egészségügyi és művelődési viszonyai mennyire összefüggenek egymással. Ezen felül rádöbbenünk arra, hogy ha az országos élet egyik vonatkozása, Székelyföldön elsősorban a közlekedés, kedvezőtlen körülményekkel küzd, ennek a nemzeti élet minden területére milyen káros hatása van. Ma a Székelyföld a magyar nemzeti élet kérdéseinek legvilágosabb tükre s a megoldások keresésének legkönnyebben áttekinthető kísérleti telepe. A Székelyföld

mai állapota rádöbbsent a múlt és a közelmúlt számos mulasztására. Ezek a mulasztások azonban nemcsak a Székelyföldön, hanem az egész országban is hasonló hátrányokat szültek.

Erdély visszacsatolása előtt a *szórványkérdés* mint a Dunántúl egyik nehézsége jelentkezett a magyar közvéleményben. Erdély egyrészenek visszacsatolása ezt a kérdéskört is kiszélesítette és egyetemes vonatkozásúvá tette. Amióta az erdélyi képviselők egyre elevebben vesznek részt a képviselőház munkájában, kitűnt, hogy a szórványkérdés megoldásán a magyar élet minden tényezőjének egyaránt munkálkodnia kell. Alig volt olyan erdélyi szónoka az őszi költségvetési vitának, aki a szórványkérdés egyik vagy másik vonatkozására ne mutatott volna rá. Ezek a figyelmeztetések áthatották az egész parlamentet és a nemzetiségi kérdéshez hasonlóan miniszteri fölszólalásokban is helyet találtak.

Különleges erdélyi panasz ebben a költségvetési vitában került elő legkevesebb. Ennek egyik oka az, hogy az elmúlt három év alatt az erdélyi kérdések nagy vonásokban rendezést nyertek. Másfelől a még függőben lévő kérdések rendezése nem annyira a politikusokra, mint az egyes intézmények és közületek vezetőire tartozik. A parlamenti képviselők fölszólalásaiban a nyugdíjasok ügyének rendezése, bizonyos fizetési csoportok fizetésének újramegállapítása, iparos- és kereskedő-tanoncotthonok intézményes támogatása, iskolák építése, tanítók, tanárok és lelkészek fizetésének rendezése szerepeltek, mint sürgősen elintézendő erdélyi kérdések.

Az erdélyi kérdéseknek egyetemes magyar kérdésekként való kezelése azzal a haszonnal jár, hogy azok tükrében az egész ország leglényegesebb kérdései nyernek éles beállítást. Így lesz a partikularizmus látszatából egyetemes magyar kérdés-föltárás. Azt az öt erdélyi kérdést, amelyre az erdélyi képviselők a legnagyobb hangsúlyt vetették, az egész képviselőház pártkülönbség nélkül a legnagyobb figyelemre méltatta. A kérdések tárgyalása és azok a szempontok, amelyeket az erdélyi szónokok képviseltek, szellemi közösséget, sőt néha egyenesen ünnepi egységet teremtettek a magyar parlamentben. Így fogja egybe az égető kérdéseknek a nemzet iránti felelősséggel való kezelése az egymással szembenálló pártokba tömörült képviselőházat. Szükség van tehát arra, hogy az erdélyi kérdések a nemzeti közvélemény elé táruljanak.

II.

NEMCSAK AZ ERDÉLYI KÉRDÉSEKEN, hanem az erdélyi felszólalók beszédein keresztül is előtérbe került Erdély. Erdély nemcsak tárgy, hanem sajátos *szellem* is. Ez a szellem az egyetemes magyar lélek megnyilatkozása. Az erdélyi szónokok közül többen foglalkoztak a magyarság *külpolitikai* helyzetével és szerepével. Ezeket a fölszólalásokat az a meggyőződés hevítette, hogy az erős, független, gazdaságilag és társadalmilag jól szervezett, katonailag erős Magyarországra nemcsak a magyarságnak, hanem az ország területén élő nemzetiségeknek, a szomszédos államoknak és egész Európának feltétlenül szüksége van. Magyarország nemcsak kül-

turális, hanem gazdasági és politikai missziót is teljesített a Dunamedencében. Jórészt rajta keresztül bonyolódott le Kelet és Nyugat árucseréje, az ő politikai érettsége és nemzeti léte volt a szomszédos népek nemzetté és állammá szervezkedésének leghatalmasabb serkentője. Ha Magyarország minden tekintetben erős volt, ez nemzetiségeinek és szomszédainak is védelmet biztosított. Mátyás király óta, – eltekintve az önálló erdélyi fejedelemség korától – Magyarország sohasem tudott minden tekintetben önálló maradni. Trianon meghozta teljes függetlenségét, de megfosztotta a belső fejlődés és erősödés legfontosabb feltételeitől. Most kell módot és lehetőséget adni arra, hogy régi hivatását új viszonyok között be tudja tölteni. Ma a legfontosabb magyar külpolitikai feladat annak igazolása, hogy Magyarországra, mint dunamedencei rendező elvre multhatatlanul szükség van, egész Európa békéje szempontjából. Magyarországnak nagyobb méretek között ugyanaz a szerepe, mint egykor az önálló erdélyi fejedelemségé volt: világhatalmak ütközopontjában vízvázásztónak kell lennie és részt kell vennie a kisépek tömörítésében és kölcsönös támogatásában.

A *társadalompolitikai* kérdésekkel kapcsolatban az erdélyi fölszólalók vezető szempontja az volt, hogy az egészséges új társadalmak felépítésénél érvényt kell szerezni mind az individualizmus, mind a kollektívizmus legértékesebb figyelmeztetéseinek. Mindabban segíteni kell az egyént, amiben a közösséget szolgálhatja és mindabban meg kell kötni, amiben árthat annak. Az új társadalmi berendezkedésben érvényt kell szerezni az egyéni szabadságnak, szakképzettségnek, szakmai érdekelttségnek és a mindezeket összefoglaló és rendező állami hatalomnak. Magyar viszonylatban a társadalom esedékes belső átrendezésének útja nem lehet más, mint a forradalmat megelőző és feleslegessé tévő reform. A magyar politikában most a háború alatt ki kell tűzni a társadalmi reform végső céljait, ezek mellett a hatalmon lévőknek magukat el kell kötelezniük és a reformból meg kell valósítaniuk mindazt, ami már most keresztülvihető.

Közművelődési téren egyfelől a szellemi elit képzésének és gondozásának jelentősége, másfelől a nemzet legszélesebb rétegei nevelésének szüksége domborodott ki az erdélyi beszédekből. A nemzet szellemi elitjét nemzeti szellemmel, szociális felelősséggel kell áthatni. Létének gazdasági alapjairól az államnak kell gondoskodnia. A széles rétegek nevelésében egyfelől a szaknevelésnek, másfelől az általános nemzeti és társadalmi nevelésnek kell érvényt szerezni. Új magyar vezetőrétegre van szükség, ez a réteg azonban a középosztály, az iparos-kereskedő társadalom és a földműves nép legértékesebb elemeiből toborzódik. Mihelyt egy ilyen három körből egységes vezérkarrá szerveződő vezetőréteg veszi át a nemzet életének vezetését, az ország belső egyensúlya azonnal örvendetesen megjavul. A közművelődési politika már most azon fáradozik, hogy a jövő Magyarország szellemi képét a nemzet egyetemére elé vetítse.

A *gazdaságpolitika* területén különösen a szaknevelés érdekében szólaltak fel az erdélyiek. Többen rámutattak arra, hogy az

egész ország iparos-kereskedő utánpótlása milyen gyenge és a földműves-réteg tanulmánygyása mennyire nem találja meg a legmegfelelőbb kereteket. A mai kormányzatnak sürgősen gondoskodnia kell megfelelő ipari, kereskedelmi és mezőgazdasági szakiskolákról, ha nem akarjuk azt, hogy a feltörekvő falusi rétegek elproletárizálódjanak. Többen hangsúlyozták az induló magyar iparos- és kereskedő-társadalom gazdasági megerősítését és a szövetkezetek igazi szövetkezeti alapelvek szerint való kezelését és támogatását. Az erdélyi egyházakat és nemzeti szolgálatot végző közületeket gazdaságilag úgy meg kell erősíteni, hogy azok az állami gyámkodás alól minél hamarabb fölszabadulhassanak.

Az ország kormányzásával és közigazgatásával kapcsolatban néhány igen értékes erdélyi megnyilatkozás történt. Mindenekelőtt fenn kell tartani a parlamentális elvet, biztosítani kell a törvényhozók teljes érdekmentességét, de ez nem jelentheti a törvényhozásnak a nemzet valóságos életétől való elszakadását. Vissza kell állítani a törvényhozói tekintélyt és a képviselőket meg kell szabadítani az ügyintézés és kijáráások egyre több időt igénybevevő terheitől. A törvényhozó legyen valóban törvényhozó és a nemzet igazi érdekeinek védelmezője. Ehhez azonban szükség van arra, hogy az állami közigazgatás egészséges decentralizációja tovább folyjék. A minisztériumoknak megnövekedett hatásköréből sok mindent vissza lehet utalni a törvényhatóságok ügykezelésébe. A közigazgatás gyakorlatában is be kell bizonyítani, hogy annak minden ténykedése az emberért van és nem fordítva. A szociális szempontoknak egyre nagyobb teret kell biztosítani az államigazgatás minden területén.

Az erdélyi képviselők beszédeiben megnyilatkozó szellemnek egyik lényeges meghatározója a történelmi analógiákra való hivatkozás. A magyar mult erőit akarták ezek a beszédek ma is ható tényezővé tenni. Másfelől határozott, szintetikus látás, a nemzeti élet egyes vonatkozásai között mutatkozó szerves összefüggések fölmutatása jellemezte az erdélyi szónokokat. Arra akartak rámutatni, hogy mialatt a szomszédos népek és Európa nagy nemzetei egyre sugallóbb erővel akarják a maguk igazát irányunkban érvényesíteni, nekünk minden alapunk megvan egy sugalló erejű magyar bizonyágtételnek a megfogalmazására és érvényesítésére. Ez a bizonyágtétel független lehet minden általános politikai világnézet-től. Az emberiesség szelleme nyilvánul meg a nemzetiségi kérdésben és a szomszéd népekkel való együttműködés biztosíthatása tekintetében. A magyar politika csak reform-politika lehet, a reform azonban nem lehet ürügy a legfontosabb kérdések megoldásának elodázására.

Az a visszhang, amely az erdélyi fölszólalásokat a sajtóban kísérte és az az érdeklődés, amely a sajtó olvasásában megnyilvánul, jele annak, hogy az erdélyi képviselők beszédei széles érdeklődést váltottak ki és hozzájárultak ahhoz, hogy a mostani világnézeti káosz idején az egészséges magyar gondolatok minél szilárdabban kifejeződjenek.

LÁSZLÓ DEZSŐ

KÜLFÖLDI KÖNYVEK A ROMÁNOKRÓL

MA MÁR ÁLTALÁNOS AZ A VÉLEMÉNY – nemcsak nálunk, hanem a legtöbb nyugati államban is –, hogy a párisi környéki békeszerződések olyan helyzetet teremtettek Délkelet Európában, mely semmiképpen sem volt alkalmas arra, hogy az ittélő népek békés együttműködését és ezzel az európai rend fenntartását biztosítsa. Azok a politikusok, akik Délkelet Európa sorsa felett döntöttek, nem ismerték sem geopolitikai adottságait, sem népesedési viszonyait, sem az egyes népek történelmi szerepét. A békét követő években a párisi környéki döntőbírák nem is igyekeztek mulasztásukat pótolni és a délkelet európai realitásokat megismerni, hiszen meg voltak győződve arról, hogy döntésükkel minden problémát megoldottak – nem néhány évre, hanem „minden időkre”. Azok a jelek, melyek az ellenkezőjét bizonyították, csak nehezen jutottak a nyugati államok közvéleménye elé, mégis lassan felkeltették az érdeklődést Délkelet Európa iránt. Ennek folytán mind több tájékoztató jellegű munka jelent meg Délkelet Európáról, mikor pedig az európai válság csúcspontja felé közeledett, már a nyugati államok is tisztán látták – nagyrészt éppen ezeknek az ismertetéseknek az alapján, – hogy Délkelet Európa problémáinak helytelen megoldása is egyik oka az európai rend küszöbön álló felborulásának.

A Délkelet Európára vonatkozó külföldi irodalom keretén belül számos munkát találunk, amely Nagyromániával foglalkozik, különös tekintettel Erdélyre és a magyar-román viszonyra. Természetesen nem olyan ismertetésekről van szó, melyeket román szerzők propagandisztikus céllal adtak ki idegen nyelven, hanem olyanokról, melyeket külföldiek írtak a nyugati államok közvéleményének tájékoztatása céljából. Ezeknek egy része tudományos jellegű, forrásmunkák alapján tárgyalja a magyar-román történelmi és művelődési kapcsolatokat, Nagyrománia kialakulását, valamint Erdély történelmi szerepét és részletesen foglalkozik a román nemzetiségi politikával. Másik része személyes tapasztalatok alapján igyekszik tárgyilagos képet nyújtani a világháború utáni Romániáról, tehát egyszerűen tényeket állít elénk, anélkül, hogy tudományos vizsgálatokba bocsátkoznék.

Ezek a munkák azért érdemelnek figyelmet, mert választ adnak arra a kérdésre, hogy a külföldi szemlélő hogyan látja Romániát és Erdélyt és ennek alapján, hogyan alakul a románság és a magyarság képe a nyugati államok közvéleményében.

AZ ANGOL POLITIKAI KÖZVÉLEMÉNYRE nagy hatást gyakorolt *Sir Robert Grower* „The Hungarian minorities in the Succession States” című tanulmánya,¹ melyben külön fejezet szól az erdélyi magyarság helyzetéről. *Sir Gower* azzal indokolja munkáját, hogy tájékoztatást akar adni angol képviselőtársainak az utódállamok-

¹ *Sir Robert Gower: The Hungarian minorities in the succession states.* London, 1937. 122. 1.

ban élő magyarság elnyomatásáról, mert Angliát felelősség terheli ebben a kérdésben is, hiszen „Anglia nemcsak egyszerű tagja a Nemzetek Szövetségének, hanem elsősorban erkölcsi támasza.” Figyelmezteti az angol politikusokat arra, hogy a nemzetközi béke veszélyben forog, amíg a páriszkörnyéki békeszerződések által teremtett tarthatatlan helyzetet a Nemzetek Szövetségének Egyezségokmányában lefektetett törvényes eszközökkel meg nem változtatják. S rátapint a délkelet-európai kérdés megoldásának egyik kényes pontjára: a nagyhatalmak nem akarják tévedésüket beismerni és mesterséges eszközökkel igyekeznek egy olyan állapotot fenntartani, mely sohasem jelentette a Dunamedence végleges rendjét.

„*Igazságosság a kormányzás lényege és igazságosság nélkül bármilyen kormányforma, demokratikus vagy monarchikus, egyenlő a zsarnoksággal*”,² ezzel a jelmonddal fejezi ki Sir Gower a Romániában élő magyarság kisebbségi sorsát; Románia a demokrácia leple alatt a legegységibb jogoktól fosztotta meg a magyarságot s ezzel teljesen kiszolgáltatta a hatalom önkényének. „Mikor Románia 1919 december 9-én aláírta a Kisebbségi Szerződést, garanciát vállalt, hogy határozatait a román királyság alaptörvényei közé fogja beiktatni. Garanciáját megerősítette 1920 augusztus 30-án a szerződés végleges ratifikálásával. A román kormány mégsem cikelyezte be a szerződést az 1923-as alkotmányba, mely ma is érvényben van, sőt az alkotmány első mondata kijelenti, hogy Románia egységes nemzeti állam és egyáltalán nem ismer kisebbségeket. Csak azt ismeri el, hogy vannak különböző etnikai származású, nyelvű és vallású románok.” A gyulafehérvári határozatok és a Kisebbségi Szerződés biztosították ugyan a nemzetiségek jogait, sőt bizonyos fokú autonómiáját is, a román alkotmányban való kodifikálásukra azonban sohasem került sor. Így a Nemzetek Szövetsége maradt az egyetlen fórum, ahová a romániai magyarság sérelmeivel fordulhatott.

Sir Gower ezekután felsorolja a magyarság sérelmeit a kiutasításoktól és a tisztviselők elbocsátásától kezdve a magyar újságírók zaklatásáig. Az angol gondolkozásra jellemző az a tárgyilagosság, mellyel a sérelmeket leírja. „A nemzeti munka védelméről szóló törvény, melyet 1934 július havában tárgyalt a román törvényhozás, kifejezetten utal a »román állam idegen alattvalóira«. Az a szigor, mellyel ezt a törvényt végrehajtották, világosan mutatja, hogy igazi célja a kisebbségek büntetése. Az a helyzet állt elő, hogy magyar tőkével dolgozó magánvállalatok nem alkalmazhatnak többé magyar munkaerőt.” Vagy: „A fenti áttekintés, bármilyen rövid, mégis szemlélteti, hogy Románia, mely a magyar kisebbséggel állandóan a Kisebbségi Szerződés szellemével és szövegével ellenkező módon bán, nem tartotta tiszteletben azokat az egyéni és politikai jogokat, melyeknek biztosítására őt a szerződés aláírása kötelezte.”

² „Justice is the essence of government, and without justice all forms, democratic or monarchic, are tyrannies alike.” (J. A. Froude, Caesar: A Sketch.)

Tanulmánya végén Sir Gower felveti a kérdést: „Hogyan lehet egy ilyen súlyos problémát megoldani? Úgy látszik, hogy a megoldást két dologban kell keresnünk. 1. A Nemzetek Szövetségének ellenőriznie kell azokat az államokat, melyeknek határain belül kisebbségek élnek, még pedig minden kisebbségi ügyben. Ha ezek az államok ismételten és súlyosan megsértik a szerződés lényeges pontjait, nem szabad engedni, hogy akadálytalanul uralkodjanak a védtelen kisebbségek felett. E célból ajánlatos volna Genfben egy állandó bizottságot felállítani. Ennek a feladata abban állna, hogy kijelöl és irányít egy olyan szervet, mely igazságosan és gyorsan foglalkozik a kisebbségeket ért sérelmekkel. Ennek a szervnek az eljárását pártatlanság és körültekintés jellemezze. 2. A Nemzetek Szövetségének az Egyezségokmány XIX. cikkére kell a figyelmét fordítania, amely gondoskodik arról, hogy azokat a szerződéseket, melyek a megváltozott körülmények folytán alkalmazhatatlanná váltak és a nemzetközi békét veszélyeztetik, újabb megvizsgálás tárgyává tegyék.” „A szerződések revíziója nyújtja, szerény véleményem szerint, a magyar kisebbségek problémájának lényeges megoldását; ezeknek ugyanis az a legfőbb óhajuk, hogy békében éljenek, mérsékelt és emberi uralom alatt. Minden más megoldás csak részleges és ideiglenes volna és nem jelentene biztosítékot újabb elnyomó kísérletekkel szemben.”

MÍG A HARMINCAS ÉVEK FOLYAMÁN – többek között éppen Sir Gower tanulmányainak a hatására³ – az angol politikai közvélemény mindinkább kezdte felismerni a Dunamedence problémájának súlyosságát és megoldásának szükségességét, addig Franciaországban, ahol fokozott erővel dolgozott a román propaganda, még mindig úgy látták Délkelet Európát, mint 1919-ben, azzal a különbséggel, hogy a románságról alkotott hamis képüket az állandóan megjelenő propagandairatok mégjobban kiszínezték. Érthető ezért, hogy P. J. Thomasnak 1939-ben kiadott alapos munkája nagy feltűnést keltett – már címével is – a francia politikai irodalomban.⁴ A könyv mottója, melyet Averescu marsall háborús naplójából idéz a szerző, így szól:⁵ „Egy nép, amely vezetőségében túri a korrupciót és a butaságot, nehezen tud nagy tetteket megvalósítani. Mielőtt egy nép arra gondolhat, hogy más államokon műtétet hajtsa végre a maga javára, arra kell gondolnia, hogy hogyan tudja saját testéből kivágni azt, amit a rothadás kikezdett.”

A bevezetőben olvassuk, hogy a szerző tizenöt évig élt Romániában (a kolozsvári egyetemen a biokémia professzora volt) és őszintén akarja leírni azt, amit ez idő alatt tapasztalt. Munkájának célját a francia közvélemény felvilágosításában jelöli meg: „Remélem, hogy a francia közvélemény meg fogja érteni ennek az ismer-

³ Sir Robert Gower: Treaty-revision and the Hungarian frontiers.

⁴ P. J. Thomas: Les Roumains nos alliés? Paris, 1939. 412. l.

⁵ „Un peuple qui souffre à se tête la corruption et l'imbécillité peut difficilement réaliser de grands faits. Avant de penser à amputer d'autres Etats en sa faveur, il doit penser à amputer de son propre corps ce qui est atteint de gangrène. (Notes de guerre du Maréchal Averescu t. I, p. 255.)

tetésnek a célját, miután belőle felvilágosítást nyer. Ügyes propaganda túl hosszú időn keresztül tudott Franciaország diplomáciai segítségével visszaélni, a francia közgazdaságot kihalásnak, minden ellenszolgáltatás nélkül... A francia közvélemény ne hagyja magát többé félrevezettetni és ne higgyen egy nem létező szövetség értékében, egy összetartás és anyag nélküli hadseregben, hamar kimerülő olajforrásokban, egy ország tönkrement és ingadozó közgazdaságában. Az ember nem támaszkodik korhadt botra. És másrészt: ismerjük fel azt a kárt, amit országunk növekvő balkánizálódása okozott és lépünk fel vele szemben kellő eréllyel; óvakodjunk a balkáni szellemtől, mely minket megfertőzni készül; tegyünk ellene, amíg van rá időnk.”

Az első fejezetben Thomas Pierre Románia földrajzi helyzetét és történelmi alakulását tárgyalja egészen a mai időkig. Helyesen látja azt, hogy maga a románság nem tudja azokat a problémákat megoldani, melyek Nagyrománia létrejöttével felmerültek. „Az ember – írja Thomas – elképzelheti egy ilyen meggyarapodásnak a hatását egy balkáni országra, mely egyáltalán nincs arra felkészülve, hogy ilyen nagy terület közigazgatását ellássa és amely, ahelyett, hogy a hozzácsatolt népek együttműködését felhasználni igyekezne, nem gondol másra, mint őket kizsákmányolni, vagyontól és jogaiktól megfosztani, valamint velük szemben teljes bizalmatlanságot és határtalan gyűlöletet tanusítani.” Ami a románok eredetét illeti, Thomas is azt a nézetet vallja – érvek és ellenérvek beható tanulmányozása alapján – hogy a dáko-román kontinuitás elméletének nincsen komoly történelmi alapja. Éppen ezért „megbotránkoztató, hogy a hivatalos francia oktatás, először Quinet hatására, majd az 1919-es felhőborító szerződések igazolása céljából, a románok eredetéről teljesen hamis elmélet tanítását vezette be az iskolákba.” (20. l.).

A nagyromán politika egyik sarkpontját alkotja a kisebbségi kérdés. A szerző, mielőtt rátérne a román kisebbségi politikára, megmagyarázza a kisebbség fogalmát. „A keleti és délkeleti államokban azt az állampolgárt nevezik »kisebbségi«-nek, aki etnikai származásánál, vallásánál, nyelvénél fogva különbözik a hatalom birtokában lévő néptől, ki van zárva az uralomból, többé-kevésbé teljesen, mint pl. a köztisztviselői pályáról is, és alá van vetve egy sokszor kibírhatalom önkényuralomnak. Zaklatásnak van kitéve anyanyelvének használatában, iskoláinak látogatásában, néha még vallásának gyakorlásában is és valóban a másodrendű állampolgárok kategóriájába tartozik. Elvben a versaillesi, saint-germaini, neuillyi és a trianoni szerződések előírták, hogy a kisebbségeket is ugyanolyan jogok és kötelességek illetik meg, mint a többséget alkotó népet, ez azonban csak ígéret maradt és a kormányok állandóan megsértik a szerződéseket, melyekből előnyöket húztak.” A románok kisebbségi politikáját így jellemzi: „tönkreteszik a kisebbségek iskoláit azzal, hogy önkényesen bezárják őket, vagyontukat elkobozzák, megsokszorozzák a kínzást tanítóikon, bebörtönözik felekezeteik papjait elképzelhetetlen ürügyekkel! Gyűjtőtáborral, sőt legyilkolással fenyegetik őket... A franciák, akik

mindezt nem látták közelről, el sem tudják képzelni és ha leírják nekik, nem hiszik, hogy ilyesmi egyáltalán lehetséges.” (29–30. l.).

Hogy a demokratikus államforma egy politikailag éretlen, alacsony művelődési fokon álló népnek mit jelent, azt már a háború utáni években tapasztalhatta a románság. Külsőleg nyugatnak is imponáló volt a román demokrácia, belsőleg még a román népnek is gyűlöletes. Thomas is megállapítja róla: „Semmi sem változott azóta (a háború előtti idők óta), kivéve, hogy a nagybirtokosok oligarchiája helyet kellett, hogy adjon az állam terhére megvagynosodott nagypolitikusok oligarchiájának.” (49. l.). „A valóságban – folytatja – a háború óta a román kormányzat mindig diktatórikus volt és a parlament nem volt egyéb, mint a diktatura álcázása. A parlamentnek csak annyi joga van, amennyit neki a kormány engedélyez, hiszen a kormány csak a királynak felelős.” (53–54. l.). És mit jelent a román demokrácia a kisebbségek számára? „Demokratikusnak nevezhetünk egy olyan országot – kérdi – ahol az állampolgároknak egy csoportja, melyet kisebbségnek hívnak és az egész népesség több mint egy negyedét teszi, nem lehet köztisztviselő és melyet az a veszély fenyeget, hogy nemsokára magántisztviselő sem lehet?” (55. l.). „Azt hiszem, egy becsületes ember sem engedheti meg, hogy az ilyen rendszert a valóban demokratikus rendszerhez hasonlítsák. Hogyha a nyomtatott szöveghez tartjuk magunkat, akkor lehet, hogy »egész Európában a mai Romániának van a legdemokratikusabb és legmodernebb alkotmánya«, de mit számít ez, ha a népnek nincsen politikai műveltsége és ha mindent megront a korrupció, az erkölcstelenség és a hazugság?” (57. l.).

A francia-román viszonyról szóló fejezet Thomas könyvének kétségtelenül egyik legérdekesebb része. A legtöbb francia csak a román propagandán keresztül ismeri a „latin testvéreket”, akik pedig Romániába utaznak, azok az ügyes idegenvezetés folytán nem tudnak maguknak reális képet alkotni sem magáról a románságról, sem a francia-román barátságról, illetve a románoknak a franciák iránti rokonszenvéről. Mi ennek a rokonszenvnek az alapja? Thomas szerint az, hogy Romániának szüksége van Franciaország gazdasági, katonai és erkölcsi támogatására és Franciaország megadja ezt a támogatást. A Romániának nyújtott kölcsönök alapján így alakul a francia-román barátság: „Sajnos, az ilyen nagy összegek érkezése (10 millió dolláros hitelről van szó) elbódította a jámbor románokat és a kölcsön első részét hamar eltékoztolták: egy közismert politikus kifizetteti az állammal elég szép összegű adósságát, sőt az unokaöcséét is, ezenkívül még egy feltáratlan aranybányát is vesz neki néhány millióért; a kormány arra gondol, hogy rendbe hozatja a közútakat és e célból hathónapos külföldi tanulmányútra küld egy bankárt a fiával együtt, ami megint tekintélyes összeget emészt fel; mezőgazdasági kongresszust tartanak, ennek a rendezése „csak” 130 millió lejbe kerül; hasonló összeget fordítanak egy görögkeleti templom, illetve katedrális felépítésére Kolozsvárt, ahol csak az ókirályságból behozott tisztviselők görögkeletiek; pénzt osztanak bizonyos embereknek: azt mondják, a kormánypárt »szervezkedik«. Ezek után egyáltalán nem lehet azon csodálkozni, hogy,

amikor a francia hitelezők kezében lévő szelvények lejárnak, Románia nem fizet: a pénztárak újra üresek. Mivel azonban a vállalt kötelezettségek ellenében a francia iparnak és kereskedelemnek semmiféle reális előnyt nem biztosítottak, a hitelezők kezdenek nyugtalankodni és garanciát követelnek az adósoktól. Azonnal megváltozik a hangnem, az újságok keserű szemrehányásokat tesznek Franciaországnak, nemsokára jönnek a szidalmak is és a franciákat ezzel a kifejezéssel illetik: »nyugati uzsorások«. Meg kell őket leckéztetni – szemtelenül háttal fordítanak Franciaországnak és egy kis kölcsönt kérnek... Németországtól! Majd megmutatjuk mi ezeknek a piszkos franciáknak! Azonban szerencsétlenségükre éppen akkor Németország nincs abban a helyzetben, hogy kölcsönöket folyósíthasson (kétségtelenül nem is akar) és ezt udvariasan tudomásukra hozza. Milyen bosszantó! Mégis arra kell menni, amerre a franciák akarják? Lehajtott fővel újra tárgyalásokba bocsátkoznak a franciákkal, minden követelésüket elfogadják, természetesen azzal a hátsó gondolattal, hogy egy ígéretüket sem fogják betartani. A barátság újra létrejön s az a néhány francia, aki Romániában él, ezt hamar észre is veszi.” (61–62. l.). Így alakul a francia-román barátság, a kölcsönök folyósításával párhuzamosan. És mi hasznát látja ennek Franciaország? „Talán – kérdi Thomas – erős politikai befolyást gyakorolunk Romániára? Az 1938. eleje óta lezajlott események megengedik, hogy így válaszoljunk: nem. De legalább fel van-e kellőképpen szerelve »esetleges« szövetségesünk hadserege? Nem, nincsen felszerelve, legalábbis a befektetett összeghez képest nincsen, és ki merné állítani, hogy Románia a mi oldalunkra áll, ha Franciaország veszélybe kerül? Es ha tényleg Franciaország mellé állna, milyen szerepe volna a háborúban? Egy európai háború esetén még a saját területén sem tudna ellenállni.” (63–64. l.).

A román lelkiség fejlődésében új állomást jelent Nagyrománia megalakulása. Thomas összehasonlítja a háború előtti román lelkiséget a háború utánival. 1919 előtt a románság tudatában volt annak, hogy balkáni nép és történelmi fejlődésében évszázadokkal Nyugateurópa mögött maradt, éppen ezért csodálattal nézett a művelt nyugat felé és fiai illő szerénységgel képviselték nemzetüket a nyugati egyetemeken, Nagyrománia azonban egyszerre megszedítette őket; beleélték magukat az illúzióba, hogy államukat a saját erejükből teremtették meg és államalkotó képességeikben bízva, nem vették komolyan azokat a problémákat, melyek most már teljes súllyal neheztedek a román nép vállaira. A román lelkiség is ennek megfelelően alakult, hiányzott belőle az őszinteség és az alázat. A románok szégyelték a „balkáni” jelzőt és „nyugati műveltségükkel” hivalkodtak. Európa politikai és szellemi életében pedig a Nemzetek Szövetségén keresztül olyan szerephez jutottak, melynek történelmi éretlenségük folytán nem tudtak megfelelni. „Románia – írja Thomas Pierre – tagja lett a Nemzetek Szövetségének, s ottképviselőjének ugyanolyan súlya volt, mint Libéria delegátusának, ami igazságos is, de egyúttal ugyanolyan, mint Anglia képviselőjének, ami nyilván komikus. És a Nemzetek Szövetségében nem voltak jelen olyan nagy országok, mint az Amerikai Egyesült Álla-

mok és olyan műveltek, mint Németország és Magyarország! A románoknak volt tehát okuk a görge. A nacionalizmus pedig, amely az utóbbi években fokozatosan egész Európát meghódította, Romániában is termékeny talajra talált. A román parasztság azonban, melyet vezetői évszázadokon keresztül kihasználtak, az adók megnyomorítottak, a csendőrök és a tolvajok egyrészt, a pópák másrészt kifosztottak, minden bizonnyal nem látta rózsaszínben a világot. De ők is választópolgárok lettek és ezen a címen a politikusok játékszerei, akik teletölték őket... szóval, pénz hiányában. Minden politikai párt megtöltötte a választók agyát szólammokkal az ország nagyságáról, gazdagságáról, jövőjéről, a világ előtti tekintélyéről, politikai győzelmeiről. Ez ugyan nem olyan koszt, amelytől jól lehetne lakni, de legalább kielégíti a nyomorultak étvágyát – egyidőre. Az iskolákban hasonló sovinizmus szellemében folyik az oktatás, kitörölhetetlen nyomokat hagyva a gyermekek lelkében; később, felnőtt korukban, eszükbe sem jut, hogy a beléjük nevelt dogmákat megvitassák. Ez könnyen észrevehető, ha összehasonlítjuk a fiatal nemzedéket a 40–50 évesek generációjával.”

„Ami a vezetőket illeti, bár látták országuk valóságos helyzetét, mégis úgy jártak, mint akiknek hivatásuk a hazudozás: lassan elhitték azt, amit a tömegnek állandóan ismételték. Amit először meggyőződés nélkül mondtak el, sőt szégyenkezve is, amikor idegenek rajtakapták őket (ezt én is többször megfigyeltem), azt később mégis állandóan szajkózták, a naivak azért, mert jólesett beleélniök magukat, hogy ilyen nagy nemzet fiai, a cinikusak, mert előnyösnek látták a többieket erről meggyőzni.” (80. l.).

Thomas élethű képet ad a román közigazgatásról, igazságszolgáltatásról, katonaságról, közoktatásról, a kisebbségek sorsáról stb. A valóságot írja le, azt, amit az egyes intézményekkel és az emberekkel való találkozása közben, évek hosszú során át tapasztalt.

A román katonaságról megállapítja, hogy nem fejlődött lényegesen – legalábbis erkölcsi és szellemi téren – 1916 óta. „Akkor a román tábornoki kar nagy része német katonaiskolákban végezte tanulmányait, amelyek bizonyosan nem állnak alacsonyabb színvonalon, mint a franciák, ahol a román tisztek ma tanulnak. Nem ez a lényeges. Van valami Romániában, ami sohasem változik és ez a bizantinizmus s az irigység, valamint a büntetőszankciók s az áldozatvállalás hiánya. Mindaz, amit Averescu tábornagy könyvében említ. (Olvasását ajánlom katonai vezetőinknek.) Ebből megtudhatjuk, hogy amikor kinevezték őt a n. román hadsereg parancsnokává, a katonák éppen a legnagyobb rendetlenségben vonultak visszafelé. Averescu ezt írja: »A helyzet nagyon rossz. A parancsnokok szószerint félnek. Az ellenség legkisebb nyomására készek visszavonulni. Azt hiszik: háborúban lenni nem annyit jelent, mint harcolni.«” (128. l.).

„A román pápa általában modortalan és műveletlen, – írja az ortodox papságról szóló fejezetben – az ókirályságban gyakran látni rongyos, piszkos ruhában, lompos hajjal, szennyes és néha tetves szakállal, szemtelen vagy buta arckifejezéssel. Bár a románok ezt néha el is ismerik, amikor »a tetves és műveletlen

papjaink«-ról beszélnek, mégis akadnak olyanok is közöttük, akik igyekeznek ezt az elterjedt véleményt megváltoztatni; így pl. Iorga felvilágosította Morandt, hogy »a legenda ugyan azt állítja papjainkról, hogy bárgyuk és lusták, én azonban biztosítom önt, hogy rendesek és nyilteszüek...« (213. l.)... Ezzel szemben – folytatja Thomas – a katolikus papok és a református lelkészek élete tiszta és csendes; ez azonban nem akadályozza a románokat abban, hogy elrágalmazzák őket” (223. l.).

Behatóan foglalkozik Thomas Románia szociális kérdéseivel is. Megemlíti, hogy az ókirályságban a háború előtt óriási szociális különbségek voltak a nagyrészt idegen származású (görög, szláv) bojárok és a román parasztság között. Ezen nem változtatott sokat a háború utáni földreform sem, mely elsősorban a kisebbségeket akarta kirabolni. A román parasztság ma is ugyanazt az életet éli, mint 1921 előtt. Thomas így jellemzi a parasztság mai helyzetét: „Fizetik az adót, kiszipolyozva és kizsarolva a csendőrök által, utolsó fillérüket odaadják a pópának, aki rettegésben tartja, és a korcsmárosnak, aki megmérgezi őket. A szerencsétlen parasztság a politikusok célbavett és sorsába – majdnem mindig – beletörődő áldozata. A politikusok összetoborozzák, azután csoportokba terelik és elindítják őket, hogy »spontán« tüntessenek, bár semmit sem értenek az egészből.”

Thomas megállapítja, hogy a Nagyrománia területén élő magyar és német kisebbség mindenütt magasabb műveltségi fokon áll, mint a románság; ez többek közt a mezőgazdaság terén is megnyilvánul. „Erdélyben és a Bánságban – írja – a magyar és német paraszttal való érintkezés hozzájárult ahhoz, hogy a román parasztság látóköre kibővült; sokkal több lakható házat lehet itt találni, több román hord jobb ruhát és mindenekelőtt cipőt vagy csizmát.”

A kisebbségek helyzetéről részletes tanulmányozás alapján számol be. Tizenötéves romániai tartózkodása alatt alkalma nyílt a kisebbségi sorsot alaposan megismerni. Többek között éppen abban rejlik munkájának jelentősége, hogy nemcsak ismertetések, tanulmányok, újságcikkek nyomán ítéli meg a kisebbségek helyzetét, hanem elsősorban személyes tapasztalatai alapján. Hogy milyen helyesen látja a kisebbségi kérdést, az néhány sorból is kitűnik. „Nem, határozottan ki kell jelentenünk, hogy a háború előtt semmi olyan nem fordulhatott elő Erdélyben, amire hivatkozva, a mai helyzetet menteni lehetne. Különb is, ha valóban elnyomatásról lett volna szó, az sem igazolná a háború utáni román módszereket, melyek méltatlanok egy olyan néphez, amely önmagáról azt állítja, hogy civilizált” (239. l.).

„Sok francia – írja Thomas a román külpolitikáról szóló fejezetben – aki Romániával szemben inkább ösztönös, mint megfontolt rokonszenvet érez, azt gondolja, hogy Franciaország európai politikáját nem alapíthatja másra, mint a Romániával kötött szerződésére. Ezek egész ártatlanul azt képzelik, hogy a különböző román kormányok csak olyan politikát folytathatnak, amely francia érdekeket szolgál. Ugyanígy hitték, hogy Benes Csehszlovákiában

csak olyan célokat követ, melyek Franciaországra nézve hasznosak. Mint hogyha egy cseh mindenekelőtt nem a saját érdekét nézte volna, éppenúgy, mintha egy román nem gondolkoznék úgy, hogy saját országát részesítse előnyben, még ha ezzel Franciaországnak kárt is okoz!... Ha az ember Románia különben rövid történelmét tanulmányozza, – folytatja Thomas – azt látja, hogy külpolitikáját mindig a legnagyobb fokú opportunizmus jellemezte. A világháború előtt az öreg Brătianu francia irányzatot képviselt, de Carp és mások németet. 1914-től kezdve Ion Brătianu Oroszországgal intrikált, elhittette azonban a központi hatalmakkal, hogy Románia semleges marad, sőt még alkudozásokba is bocsátkozott velük, közben okosan és nagyon drágán eladta Franciaországnak és Angliának a román hadsereget, melyet, bár gyenge volt, még az igazi értékénél is kevesebbre becsült” (368–369. l.).

A Franciaország felé folytatott külpolitikát a következőkben foglalja össze: „A franciaországi román propaganda szemmel láthatóan rá akar bírni minket arra, hogy szálljunk síkra az 1919-es román határok sérthetlenségéért. Azért, amit az 1919-es szerződések megalkotói – vakon vagy megvesztegetve – elkövettek, nekünk kell – az állapot fenntartása érdekében – teljes diplomáciai és katonai súlyunkat latba vetnünk.” A francia újságok különböző véleményen vannak, egyesek hibáztatják Franciaországot, hogy miért nem támogatja erőteljesebben Romániát, mások sürgetik, hogy Franciaország közvetítsen Magyarország és Románia között, mert „az erdélyi probléma hatalmas fegyver lesz Németország kezében, ha Franciaország nem kezdeményezi idejében a megoldását”. Thomas elképzelhetetlennek tartja, hogy Romániát meg lehessen erről győzni.

Milyen kilátásai vannak Romániának a jövőre nézve? Erre a kérdésre igyekszik Thomas Pierre az utolsó fejezetben válaszolni: „Láttuk a román erkölcsöket, szokásokat és intézményeket a mai időkig; biztos, hogy a kép aligha hízelgő, de lelkiismeretes. Tudom, hogy ellenvetéseket fognak tenni és ezekre akarok rögtön válaszolni. Azt fogják mondani, hogy egy letűnt, régi Romániának a vonásait rajzoltam meg, mielőtt a király a politikai pártok által szétdarabolt és kizsákmányolt országban átvette volna a hatalmat; de most egy felvilágosult uralkodó biztoskezű vezetése alatt minden meg fog változni. Korrupció, sikkasztás, henyélés, pazarlás mindez hírtelen el fog tűnni, a szokások és az erkölcsök meg fognak tisztulni... Nem, semmiféle gyökeres változás eddig nem történt és nem is mutatkozik. Ez nem is lehet másképen. Mindez nem azt jelenti, hogy nem kerülhetett volna sor egy egészséges tisztulási folyamatra, hogyha nem tettek volna intézkedéseket éppen ennek az elfojtására. Arról a mozgalomról akarok szólni, melyet Codreanu indított el, hogy megtisztítsa a román társadalmat és a román államot és olyan rendszert teremtsen, melyben az erkölcs nem marad pusztá szólam... Nem állítom azt – folytatja Thomas – hogy a román állam úgy megmerevült volna, hogy a közeljövőben ne tudna megváltozni. Azt hiszem s ez egyúttal az európai béke megszilárdítása érdekében kívánatos, hogy nem is olyan távoli napon tanui

leszünk a területi újjárendezésnek, melynek Romániát éppúgy el kell érnie, mint ahogy az 1938-as Csehszlovákiát elérte” (386–387. l.).

Azt a megoldást ajánlja, hogy csatolják Magyarországhoz a magyar határ mellett fekvő sávot, mintegy 500.000 lakossal és – egy keskeny folyosóval összekötve – az egész Székelyföldet. Az ezen a területen élő román parasztság, miután elég alkalma volt kárpátokontúli »fajtestvéreinek« uralmát kitapasztalni, szívesen kerülne a magyar közigazgatás keze alá, amely kétségtelenül szigorú, de igazságos és becsületes (388. l.). Néhány politikus azt javasolja, hogy adjanak Erdélynek teljes autonómiát. „A legtöbb erdélyi román – írja Thomas erre vonatkozólag – örömmel üdvözölné az autonómiát, miután már kellőképpen megismerte ókirályságbeli testvéreit” (389. l.).

Milyen következtetéseket vonjon le ebből a francia olvasó? „Nincsenek latin testvérek egy szláv-balkáni országban, melynek latinsága legnagyobb részben mesterséges; nincsen testvériség egy olyan nemzettel, mely elárult minket 1916-ban azzal, hogy megkötötte a bukaresti békét és melynek kétszínű politikája több mint gyanús; nem lehet szó érzelmekről akkor, amikor csak a támogatásunkat akarják kiharcolni és a pénzünket igénybe venni” (402. l.). Az első konkrét következtetés az, hogy Franciaország semmit sem veszít, ha eltávolodik Romániától. Akik arra hivatkoznak, hogy Franciaországot katonai és gazdasági érdekek fűzik Romániához, azoknak azt válaszolja, hogy egyrészt a Romániának folyosított kölcsönt nem fizetik vissza, másrészt pedig a román olaj drágább más országok olajánál és Románia olajforrásai – szakértők szerint – 15–20 év múlva ki fognak merülni. Ami a katonai érdekeket illeti, a román hadsereg nem képes a franciákat támogatni s ezért „jobb volna, ha háború esetén csak önmagunkra számítanánk és nem ilyen szövetségesekre”. „De akkor mit csináljunk? – veti fel a kérdést. Egészen egyszerű: tartsuk magunkat távol attól a Romániától, mely sem segítséget, sem támasztékot nem jelent nekünk, de terhet és veszélyt; vessünk véget felesleges és költséges idealizmusunknak, vagyis ne folyósítsunk több kölcsönt kézzelfogható zálog nélkül, ne biztosítsunk előnyöket reális ellenszolgáltatás nélkül” (404. l.).

Ígylátta Thomas Pierre Romániát közvetlenül a második világháború kitörése előtt. A nyugateurópai ember szemével nézte Románia műveltségét és szociális viszonyait; politikáját és erőviszonyait sajátosan francia szemmel. Románia pedig nem tudta eltakarni igazi arcát még a legügyesebb potemkinizmussal sem.

JELLEGZETES NÉMET ÍRÁS Heinz Scheibenpflug Romániáról szóló könyve.⁶ Olyan ember írja, akit vonz a keleteurópai exotikum, hívnak a keletre vándorolt testvérek és aki kíváncsian figyeli az új, ismeretlen világot. Sohasem mond többet, mint amennyit lát, sohasem akar általánosítani és „következtetéseket” levonni. Ő csak egy-

⁶ Heinz Scheibenpflug: Rumänienreise vom Urwald zum Meer. Berlin-Lichterfelde, 1941. 156. l.

szerű megfigyelő. Útleírása sok vonatkozásban tanulságosabb, mint bármilyen tudományos munka, talán éppen azért, mert közvetlenebb és egyszerűbb. Megfigyelései tehát igen értékesek, csak ott tér le erről az önmagának szabott útról, amikor bécsi hivatástudatot akar sugalmazni. Egy helyt ezt írja: „Így néztünk mi, bécsiek, mindig délkelet felé és éreztük, hogy ott nagy feladatok várnak reánk, melyek persze csak akkor váltak időszerűvé, amikor az egységes Német Birodalom megvalósulása a szükséges feltételeket megteremtette.” Ez a motívum újra és újra visszatér a könyvben: Bécs hivatása, hogy Délkelet-Európa sorsát irányítsa. Ez a hivatástudat végigkíséri délkelet-európai útján. De amit itt lát, teljesen idegen neki; más az életforma, más a nyelv, mások az emberek. Délkelet-Európa csak tetszik neki, de a délkelet-európai sorsot nem érti meg.

Az első kérdés, amivel elméleti síkon foglalkozik, a dákó-román kontinuitás elmélete és annak hatása. „A románok eredetét és néppé válását – írja az elején – mély homály fedi és ezt egy mítosszal hidalgják át, amely a római – tehát latin – vér zavartalan kontinuitásáról szól.” Később így folytatja: „Most már megvolt a gondolat (a dákó-román kontinuitás gondolata); ennek alapján követelték Nagyromániát és hogy megszerezzék, azokhoz a hatalmakhoz csatlakoztak, melyek mindig, minden téridegen („raumfremd”) konstellációt támogattak, ha politikai érdekeik azt kívánták. Így született meg a háború utáni Románia, melynek azért nem lehetett állandósága, mert az alapja, a nép nem volt még abban a helyzetben, hogy a hirtelen ránehezülő súlyt elbírja. Nem saját győzelmei tették Romániát nagygyá, hanem szerencsés politikai körülmények fújták fel. Nem azért csatolták Erdélyt és Dél Dobruzsát Romániához, mintha a szövetséges hatalmak meg lettek volna győződve a román követelések jogosságáról, hanem azért, mert egyszerűen el akarták venni ezeket a területeket jogos tulajdonosaiktól. Húsz éven keresztül az volt a baja Romániának, hogy jelentős számú nemromán lakosság élt a határain belül és ezeket sem beolvasztani, sem pedig igazságos elbánásban részesíteni nem tudta.”

Scheibenpflug látja Nagyrománia életképtelenségét és kutatja az okát. „A megnövekedett országnak a különböző újonnan szerzett területeken nagyszámú román tisztviselőre volt szüksége, hiszen a németeket, magyarokat, bolgárokat és oroszokat a lehetőségig minden állami állásból kizárta és az olyan sok kisebbségi elemet magába foglaló állam fennmaradását csak úgy vélte biztosíthatónak, ha minden állásba »igazi« románokat tesz és a közigazgatást az ő kezükben központosítja. Amikor Nagyrománia az ölébe hullott, maga a románság sem politikailag, sem szellemileg nem volt eléggé érett, hogy egy ilyen terhet elbírjon. Évszázadokon keresztül éppen a többi népcsoportok képviselték a műveltséget és az ő soraikból kerültek ki újra meg újra vezetésre alkalmas emberek. Most egy parasztnépből, mely eddig többnyire még az iskolát sem ismerte, hirtelen egész hadseregnyi tisztviselőt kellett előteremteni és ennek nem lehettek más következményei, mint amelyeket fennebb elmondottunk.”

Erdélyben minduntalan találkozik a kisebbségi kérdéssel és a

román kisebbségi politikával. Megállapítja, hogy a románság azért alkalmaz kisebbségi politikájában ilyen „balkáni” eszközöket, mert mesterségesen le akarja süllyeszteni a kisebbségeket saját gazdasági és művelődési színvonalára. Pedig az ókirályságbeli románok még az erdélyieknél is sokkal alacsonyabb színvonalon állnak. Bukarestben alkalma nyílt az ókirályságbeli románságot tanulmányozni: „Kávéházakban és mulatóhelyeken – írja – találkozik a főváros »krémje« s arról álmodik, hogy Párisban van és észre sem akarja venni, hogy Romániában él és e város körül egy tízmillió parasztnépnyomorog.”

„Egy nép a tegnapi és holnap között” – Scheibenpflug ezzel a mondattal jellemzi a románságot. Úgy látja, hogy mindaz, ami korhadt a román életben, lassan eltűnik és helyébe majd friss erők lépnek. A friss erőt – szerinte – a román parasztság jelenti. Scheibenpflug diagnózisa tehát sokkal kedvezőbb a románságra nézve, mint Thomas-é. De vajjon alaposabb is? Milyen konkrét tényekben látja a román megújulás zálogát? Egyetlen egyet említ: azt, hogy a románság a német néptől akar példát venni és hogy külpolitikájában a német irányzat érvényesül. Vajjon hisz-e ő maga abban, hogy elsősorban a külpolitikai irányváltoztatásban nyilvánul meg egy nép megújulási szándéka?

A SVÁJCI KÖNYVPIACON nemrég látott napvilágot egy ismert svájci publicistának, *Herbert van Leisen*nek „Az erdélyi kérdés” című tanulmánya.⁷ „Bár az erdélyi kérdés – írja bevezetésül – még mindig első vonalban áll a nemzetközi aktualitások között, az európai közvélemény mégis kevésbé van róla tájékoztatva.” Tanulmányával elsősorban ezt a hiányt szeretné pótolni.

Erdély történelmét páratlan szakértelemmel ismerteti. Így pl. a dáko-román kontinuitás-elmélet minden érvét és ellenérvét felhozza és a legnagyobb tárgyilagossággal mérlegeli. Érdemes belőle idézni: „Miótan Trajanus legyőzte Decebalt és Dáciából római provinciát csinált, 107-ben hozzáfogott e terület benépesítéséhez. Azok a telepések, akiket e célból behozott, nagyrészt nemlatin nyelvű népekből kerültek ki. Trajanus, ahogyan Eutropius írja, »victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas eo copias transtulerat ad agros et urbes colendas.« Más szavakkal, a dáciai telepések a római birodalom legkülönbözőbb tartományáiból összeszedett emberek voltak. Ezt a tényt különben régészeti leletek is bizonyították. A régi Dácia területén folytatott – és még a mi napjainkban is folyó – kutatások görög, szír, héber feliratokat hoztak felszínre, sőt az ásatások folyamán még a Mithra-kultusz nyomai is előkerültek. A talált pénzdarabok különböző eredete is sokat mond. Ami a „legionáriusok”, a Dáciában szolgáló római katonák származását illeti, ez többé nem vita tárgya. Ebben az időben a „római legionárius” valóban nem jelentett többé szükségképpen latiumbelit vagy itáliait. Körülbelül hetvenöt év óta, vagyis Vespaniustól kezdve, a légiókat nem sorozták többé Itáliában és Hadrianus óta már az

¹ *Herbert van Leisen: Le problème Transylvain. Genève, 1943. 176. l.*

illető tartomány legyőzött népéből egészítették ki őket. Másrészt pedig, bár Trajanus elfoglalta ugyan Dáciát, mégis a Duna maradt a római birodalom védővonala, „limes”-e.”

„Ha a románok valóban Erdély őslakói lennének akkor, hogy nem őrizték meg az erdélyi városok – éppen az állítólagos dáko-román kontinuitás tényéből kifolyólag – latin nevüket?” „E betörések (gót, hun, avar, szláv, stb.) közül – folytatja v. Leisen – mindegyikről maradt valamilyen bizonyíték, történelmi feljegyzések, régészeti leletek, földrajzi nevek, helynevek, stb., de a rómaiakról sem történelmi feljegyzéseket, sem régészeti leleteket, sem helyneveket, sem bármilyen más nyomot nem találunk 270-től 1200-ig, sőt még ennél később sem. Milyen következtetést kell mármost ezekből a megállapításokból levonnunk? A dáko-román kontinuitás-elmélet sántít egy óriási szakadék, egy évezredes történelmi hiány folytán.”

Van Leisen a nyelvészet terén is otthonosan mozog. Attól a feladattól sem riad vissza, hogy Pușcariu nyelvatlaszát megbírálja: „Mit csinál ez a tudós professzor? Vesz pl. egy latin eredetű szót, amelyet a bihari románok ma is használnak, másutt azonban már feledésbe ment, ráragasztja a régi Dácia római településeinek a térképére s azt hiszi: ezzel bebizonyította, hogy a bihari románok a dákok kora óta Bihar megyében laktak. Más szóval, tudomást sem vesz arról, hogy ezen a területen mi ment végbe etnográfiai és történelmi szempontból. Az nem érdekli őt, hogy a bihari románok bevándorlásukkor hozták magukkal az illető latin szót.” A továbbiakban kimutatja v. Leisen, hogy Gamillscheg Pușcariu alapján még hihetlenebb eredményekhez jutott el, az ő elmélete szerint ugyanis a románság három különálló latin szigetből fejlődött ki. Az albán és a román nyelv összehasonlításából származó eredményeket így foglalja össze: „Mivel az albán nép ahhoz a kevés néphez tartozik, mely nem cserélt lakóhelyet, a mai Albánia területén kell az oláh nyelv kialakulásának a helyét és ennek folytán a román nép kezdeti történelmének kiindulópontját keresnünk.”

A fentiekből láthatjuk, hogy van Leisen milyen alapos felkészültséggel fogott ehhez az annyit vitatott kérdéshez. De ugyanilyen tudományos alapon foglalkozik az erdélyi művelődés történelmével is. Többek között megvilágítja, hogy milyen fontos szerepet játszott Erdély a nyugati műveltség történelmében. „Húzzuk még egyszer alá – írja ebben a fejezetben – hogy az erdélyi probléma európai vonatkozásban Nyugat és Kelet ellentéte körül forog.” A magyarság a nyugati keresztény műveltség képviselőjeként jelentkezik már egy évszázaddal a honfoglalás után, míg a románság ma is a keleti, bizánci kultúra reprezentánsa.

Külön fejezetben foglalkozik az erdélyi művészettel („A gyulafehérvári székesegyházról az első erdélyi bizánci stílusú templomig”) s rámutat arra, hogy ezen a téren is a magyarság vitte a döntő szerepet Erdélyben. „Tagadhatatlan, hogy sok erdélyi várost a németek alapítottak, akik II. Géza idejében vándoroltak be és a mai „szászok” ősei, de Gyulafehérvárt, Erdély legrégebb városát a magyarok építették s magyarok alapították Kolozsvárt is, az újabb

kor magyar szellemi központját, melyet csak később és csak bizonyos mértékig ért német hatás.” „Az időrend szempontjából – folytatja – amelyre itt nagy súlyt fektetünk, egy igen fontos tény kell megállapítanunk, nevezetesen azt, hogy az első bizánci stílusú román templomokat, a demsusit és a vajdahunyadit akkor építették, amikor az erdélyi magyar egyházi művészet, mely igen magas színvonalú, már teljes virágzásban volt, azaz közel öt évszázaddal az első magyar emlékmű felállítása után, a XIV. és XV. században. Az elsőbbség és ennek következtében a kultúrhatás kérdése tehát elvándöntve.”

Tömören és pontos adatokkal szemlélteti van Leisen az erdélyi magyar irodalmi műveltség fejlődését és annak hatását a román-ságra. „Ezekután – írja – nyilvánvaló, hogy a magyarság Erdélyben, sőt közvetve a Kárpátokon túl is műveltségteremtő és műveltségközvetítő hivatást töltött be; olyan hivatást, mely jogot ad az elsőbbségre.”

Erdély mai képe is bizonyítja, hogy mindig a magyar volt itten az alkotó nép. „Tagadhatatlan – írja erre vonatkozólag – hogy Erdélyben a románok bizonyos többséget képviselnek, de Erdély arca, Erdély légköre egészen sajátos – egyáltalán nem román. A renaissance és a barokk stílusú várkastélyok, a székely falvak régi vártemplomai, a szász városok komor házai, minden egyetlen egységbe olvad, melyet bevon a történelmi patina s ezt nem lehet más szóval kifejezni, mint: „az erdélyi jelleg”. Az erdélyi jelleg kialakításában a románságnak nem volt szerepe, mert elzárkózott az európai kultúráramlatok elől. „Maguk a románok is érezték ezt a hiányt és huszonkétéves uralmuk alatt – amit a trianoni békeszerződésnek köszönhetnek – igyekeztek ezen segíteni. Legelőször is, azon a címen, hogy „román” (bizánci) stílusú templomokat akarnak építeni, minden városban valóságos betonszörnyeket emeltek, ami még erősebben kidomborította a történelmi környezet és a mesterséges hozzátoldások összeférhetlenségét.”

A románok beszivárgása és térhódítása, mint Erdély egyik legvitatottabb kérdése, szintén foglalkoztatja van Leisent. Felsorolja azokat az okiratokat, melyekben az első feljegyzéseket találjuk az Erdélybe szivárgott románokról. Végigkíséri történelmi források alapján a románok térhódítását a trianoni szerződésig. Ezzel kapcsolatban megemlíti, hogy a magyarságot azzal szokták vádolni, hogy az erdélyi románokat elnyomta és erőszakos magyarosító politikát folytatott. Ezt megcáfolja az 1850 és 1900 között lefolyt román térhódításról szóló statisztika, melyet egy 1906-ban Bukarestben rendezett kiállításon mutattak be. Ezen 309 elrománosított erdélyi község szerepel 42 elmagyarosított községgel szemben.

Van Leisen ezután pontos adatok tükrében mutatja be az erdélyi magyarság életét a legújabb időkig, az ítéletmondástól azonban tartózkodik, ezt az olvasóra bizza.

Mi is reábizuk.

IFJ. TAKÁCSY MIKLÓS

A MI ALKOTMÁNYUNK

ESZMEÁRAMLATOK egymást követő gyors változásai, az egyre jobban lüktető élet, az éleviszonyok bonyolódása s nem utolsó sorban a váratlan eseményeket hozó háborús idők éreztetik hatásukat az egyes nemzetek, államok rendjét szabályozó alkotmányokban. Az említett változások különösen az írott, egységes törvénybe foglalt alkotmányokat kezdik ki s a chartalis alkotmánnyal rendelkező államok egyike sem kerülte el, hogy az utolsó két évtized alatt legalább egyszer, néhol – mint a szomszédos Romániában – jelentékenyen többször is ne változtassák az állami élet rendjét biztosító szabályokat, igen sokszor az államformát is.

A demokratikus és a tekintélyuralmi, sőt diktatórikus államok alkotmányai számos változtatban szabályozzák az állam szerkezetét, az államhatalom gyakorlásának módját, az állampolgárok jogait és kötelességeit, s a ma érvényesnek ismert jogszabályokat egy-egy politikai fordulat vagy külső erők játéka könnyen és gyakran változtatja. Uralkodó pártok és irányzatok bukhatnak fel vagy tűnnek el a feledés homályában s nyomukban csak a változott alkotmányok maradnak jogtörténeti dokumentumként, melyek alkotásukkor nem fejezték ki hűségesen a nemzet közmegegyezését, mert ha ilyenek lettek volna, nem lennének könnyen kitéve az idők szeszélyes forrásának.

Magyarország alkotmánya nem hangulatok, pillanatnyi irányzatok, gyorsan múló percek jogi kodifikációja. Talán az avatatlanok számára nem ismerhetők fel olyan könnyen az egyes rendelkezések, nincsenek is egyetlen hivatalos törvénykönyvbe foglalva, nincsenek szabályos sorrendben következő részei, fejezetei, címei és szakaszai, de ezt az alkotmányt a magyar nemzet élete írta abba a könyvbe, amit mi Magyarország történelmének hívunk.

Alkotmányunk mindig a nemzet közmegegyezését fejezte ki, egyes szabályait a reá nézve megállapított törvényes keretek között a nemzeti szellem termelte ki s ha az idők, a körülmények és a különböző eszmeáramlatok alkotmányunkat nem is hagyták érintetlenül, csak annyira tudtak érvényesülni, amennyire hatással tudtak lenni a magyar gondolkodásra, politikai és gazdasági felfogásra. Az alkotmány, mikor egyes tételeit a nemzeti akarat paragrafusokba öntötte, sajátosságosan magyar lett s magyar is maradt a vérszerződésnek a mithológiába vesző közösségi szabályalkotása, s Szent Istvánnak az európai rendbe való beilleszkedést biztosító s éppen ezért az itteni rendet figyelembe vevő, de mégis sajátosan magyar szellemű törvényhozása óta.

Napjaink közfelfogása szerint egy nemzetnek akkor van jogsultsága szabadon kifejteni erőit a történelem további folyamán, ha eredeti értéket képvisel és külön szint jelent a népek tarka palettáján s ezért mikor a művelődés minden területén népi és nemzeti sajátosságaink felszínre hozásán fáradozik tudományos életünk, a közjogásznak különösen kötelessége, hogy rámutasson

azokra a sajátos értékekre, melyeket életviszonyaink szabályozásában, állami életünk rendjének megállapításában a magyar szellem történelmünk folyamán kitermelt s amelyik ma is állja az idők változását készen arra, hogy az elkövetkező újabb évszázadok folyamán biztosítsa a magyar nemzet életlehetőségeit a Kárpátmedencében. Ez a kötelességérzés hozta létre legutóbb *Csekey Istvánnak* 1943. könyvnapján megjelent »Magyarország alkotmánya« című kitűnő munkáját és *Egyed Istvánnak* most megjelent hatalmas kötetét, melynek címe: »A mi alkotmányunk«.¹

EGYED ISTVÁN e kötetével, mely eddigi irodalmi munkásságának legjelentősebb állomása, nem alkotmányjogi tankönyvet ad az olvasó kezébe, de a tételes jog rendszeres ismertetését sem. Könyve elüt alkotmányunknak az eddig ismeretes ilyen irányú összefoglalásaitól. Bár az alkotmányjog általában ismert és kialakult rendszerét követi, »új feladat betöltésére« érez hivatottságot. Ennek megfelelően az alkotmányt nem annyira tételes rendelkezéseiben, mint *szellemében, jelentőségének és jellegzetes vonásainak feltárásával* mutatja be, elsősorban nem joganyagot ad, hanem az alkotmány rendelkezéseiben a *nemzet lelkét keresi, a nemzeti szellemet vizsgálja*. Azt kívánja kimutatni, hogy ez az alkotmány »több tekintetben különállós történeti fejlődés eredménye, a magyar nemzeti lélek hatalmas alkotása, a nemzeti kultúra értékes bizonyítéka« s hogy ez az alkotmány különleges helyet foglal el az alkotmányok rendszerében.

A kitűzött célnak megfelelően a magyar föld és a magyar nemzet fogalmát tisztázza elsősorban, mert e két tényező együttthatása, életük alakulása jelentős hatással van a magyar alkotmányra. A nemzetfogalom körül sok vita van s nemcsak a szomszédos államok irodalma tartalmaz sok homályt a nemzetfogalom körül, amelyet a korok is állandóan módosítanak, de nálunk idebenn is vannak, akik a nemzetfogalmat csak faji vagy nyelvi alapon tudják meghatározni. E nézetet vallók elfelejtik, hogy a magyar nemzetfogalom az Árpádok óta politikai, illetőleg jogi alapon kapott meghatározást, mert a történetkutatás már az Árpádok magyar államát is kevert fajú és nyelvű államnak ismerte meg, ha az akkori keveredés sokkal előnyösebb is volt a magyarságra, mint a későbbi századok vérkeveredése. A nemzetfogalom jogi értelmezése került be törvénytárunkba is a – részben Deák Ferenc által szövegezett – 1868. évi nemzetiségi törvénybe, melynek bevezetése ennek világos meghatározása: »Magyarország összes honpolgárai az alkotmány alapelvei szerint is politikai tekintetben egy nemzetet képeznek, az oszthatatlan egységes magyar nemzetet, melynek a hon minden polgára, bármely nemzetiséghez tartozzék is, egyenjogú tagja.« Az ősi magyar nemzetfogalom azonban a pusztán politikai meghatározáson is túlmegy s azt, csak mint egyik fogalomalkotó tényezőt ismerheti el. Az ősi magyar nemzetfogalom legfontosabb alkotó

¹ *Egyed István*: A mi alkotmányunk. Bp. 1943. A Magyar Szemle Társaság kiadása. 373. l.

eleme a nemzeti lélek, mely az összetartozás tudatában s az önként vállalt sorsközösségben testesül meg. Ez a nemzetfogalom nyilvánul meg a Szent Korona tanában s köti össze az ország politikai határán kívül élő fajtestvéreinket is a magyarsággal.

A magyar alkotmány kialakulásában a föld és a nemzet alakító erején kívül nem kevésbé jelentős hatóerő a magyarság *politikai jelleme*. A nemzeti jellem a legkülönbözőbb irányú vonásokból tevődik össze és számos tényező alakítja. Az alkotmány szempontjából a nemzeti jellemnek csak a politikai oldala bír fontossággal, de épen ez a politikai jellem az, ami nálunk magyaroknál talán »legérdekesebb, legszínesebb, legkülönlegesebb« s ez irányította nemzetünk sorsát, biztosította nemzetünk elhelyezkedését és tükröződik vissza alkotmányunkban, a nemzet politikai jellemét a következő tényezők alakították: a vitézség, a szabadságszeretet, a közügyek iránt való érdeklődés, a hagyományok mélységes tisztelete, bizonyos konzervatív életfelfogás s ezzel kapcsolatban idegen behatásokkal szemben bizalmatlanság, legalább is óvatosság. Erős vonása a magyar politikai jellemnek a tekintélytisztelet. Ezzel kapcsolatos a jog szerepe a nemzet gondolatvilágában s ez vezeti a magyar fajt a nemzetiségek iránt való megértésben. Nem kevésbé jelentős – sőt külön hangsúlyozást érdemel – a nemzet keresztény szelleme. Ezeknek az együtthatóknak az összjátéka olyan ú. n. »úri életformát« alakított ki, melynek lehettek s vannak is hátrányos következményei, de az kétségtelen, hogy nagy vonzó ereje volt a nem magyar fajúakra.

Az állami megnyilvánulások jogi rendje a magyar alkotmányban alakult ki, melyet *történelmi jelleg*, ebben a *jogszokás nagy jelentősége*, *közjogi szellem*, *erős nemzeti vonás*, *keresztény jelleg*, *királysági államforma*, *önkormányzati szellem*, a *jogok tisztelete* s – hozzátehetjük – a *szociális igazságosság* jellemezték. A magyar jogfejlődés természetszerűleg szintén nem zárkózhatott el idegen befolyásoktól, »de azokat sohasem engedte nyersen érvényesülni s az átvett intézményeket hozzáalakította és hozzáépítette az alkotmány ismertetett alapelveihez; a külföldről átvett kereteket a magyar nemzet alkotmányos érzéke és jogalkotó géniusza töltötte meg nemzeti tartalommal«.

Az alkotmány történelmi jellege egyedülálló a kontinensen, ahol az államok az alkotmányra vonatkozó szabályokat egységes alkotmánytörvénybe foglalják össze, de épen ezért nem tudják olyan híven kifejezni a nemzeti akaratot és minden más államformára vagy államrendszerre való áttérés vagy egyéb megrázkódtatás is okul szolgál új alkotmány készítésére vagy legalább is lényeges átalakítására. Ezzel szemben a magyar állam történelmi alkotmányának egyes tételei sohasem voltak egységes, áttekinthető alkotmánytörvénybe foglalva, de nem is egyes emberek, hanem megszámlálhatatlan nemzedékek alkották, a nemzet építette fel századok során. Nagy szerepe van kialakításában a szokásjognak s épen ez jelenti, hogy az alkotmány a nemzet közmeggyőződését tükrözi.

Ennek az összhangnak a következménye, hogy a nemzet annyira ragaszkodik hozzá és annyira hű alkotmányához. Ez termé-

szetesen nem. azt jelenti, hogy az alkotmány betűihez, hanem annak szelleméhez ragaszkodik. Amikor szükség van az alkotmány módosítására, fejlesztésére, a nemzet e szükségletet ki is elégíti, de olyképen, hogy a fejlesztést törvényes szervek törvényes keretek között végzik, s így biztosítják alkotmányunkban az alaki jogfolytonosságot. Ha a jogfolytonosság megszakad, a hivatott tényezők az állami élet helyreállításánál ennek folytatására is gondolnak. Ilyenkor a szokás törvényrontó ereje hidalja át az űrt az időközi fejlődésen, mint 1848 és 1867, vagy 1918 és 1919 között. Az alaki jogfolytonosság azonban egymagában nem elégséges, mert a törvényes út formai betartása idegen szabályokat is átültethet jogrendszerünkbe, hanem szükségünk van az anyagi jogfolytonosságra is, mely az alkotmányban századokon keresztül felhalmozott értékekhez való ragaszkodást jelenti. Történelmünk folyamán mindig tanújelét adtuk ragaszkodásunknak a királysági államformához, az alkotmányos kormányzathoz, az országgyűlés intézményéhez, a két-kamarás rendszerhez, az önkormányzathoz, az állampolgári szabadságjogokhoz, a nemzetiségek jogának elismeréséhez, a független bíraskodáshoz, az alaki jogfolytonossághoz, alkotmányunk biztosítékaihoz s véleményünk szerint hozzá kell tenni: hogy a családiaság elvéhez. Az utóbbi elv nemcsak a magánjogban érvényesül, hanem a magyarság közjogias gondolkodásának megfelelően a családvédelem gondolata közjogunknak is egyik alapprincipiuma. Ezzel némiképp összefügg a munka megbecsülése és tisztelete is.

A MAGYAR ALKOTMÁNY szabályait a jogforrásokból ismerhetjük fel, melyek között rendkívül nagy jelentősége van a *szokásnak*. Verbőczyi Tripartituma is azért örvendett századokon keresztül olyan tekintélynek és megbecsülésnek, mert a nemzet szokásjogát foglalta egységes rendszerbe. Nálunk a szokásjog nemcsak a törvények hézagait tölti ki, nemcsak törvényt magyaráz, de törvényrontó ereje is van. A szokásjoggal egyenlő jogforrás a törvény. Sok államban különbség van a törvények ereje között s egyes, különösen alkotmányjogot tartalmazó törvényeket csak különleges alakiságok mellett lehet alkotni vagy megváltoztatni. Nálunk az ilyen értelemben vett alaptörvények ismeretlenek, az alkotmányjogi törvények nagyobb állandóságának oka csupán abban rejlik, hogy a nemzet »alkotmányának történeti jellegére tekintettel alkotmányos alapintézményeihez lehetőleg ragaszkodott«.

Alkotmányjogunknak a szokáson és törvényen kívül más szoros értelemben vett jogforrása nincs, a rendeleti jogalkotásnak alkotmányjogunkban nincsen helye, sőt a nemzetközi szerződések is csak akkor érvényesek, ha a törvényhozás tárgyait érintő szerződéseket a törvényhozásra hivatott szervek szabályszerűen be-cikkelyezik.

Egész történelmünk folyamán alkotmányunkat végigkíséri a magyar politikai szellem közjogi vonásának érvényesülése. Alkotmányos alapintézményeink alapjait Szent István király államalkotó bölcsessége a királyság intézményében és a vármegyei szervezetben rakta le s ezek az intézmények kibírták ezer esztendő minden viha-

rát. Szent István óta ragaszkodunk a királyság életformájához, de ebben az intézményben is érvényesül az alkotmányos gondolat. »A keresztény eszme, az ősi jog ereje, koronázásánál az egyház és nép közreműködése, a királyi tanács részvétele a törvényhozásban és koronázásban, valamint sok más körülmény igazolja, hogy a nemzeti akarat ellenére a királyi hatalom nem volt gyakorolható és az Intelmeknek a zsarnokságról szóló megjegyzései mutatják, hogy az ellenállási jognak a későbbi magyar alkotmányban oly nagy szerepet játszó elve már a királyság bölcsőjénél megtalálható.« Szent István a magyar közvéleményben a magyar alkotmányosság megteremtője lett s már az »Aranybulla ismételten hivatkozik a szent királytól engedélyezett szabadságra és csupán ennek teljes biztosítását tűzi ki célul«.

A magyar alkotmány fejlődésében István király óta végigvonul a közjogias felfogás. Amíg ugyanis Európa államaiban mindenütt a hűbériség virágzott, a nemzeti öntudat fejlődését ez a magánjogias hatású széttagozódás csak a legutolsó században engedte érvényesülni, nálunk a nemzet az őshazából hozza a nemzeti összetartás erejét s bár nem tudtunk kitérni az európai szellem érvényesülése elől, a hűbériség nyomai csak igen kis mértékben jelentkeznek, vagy ha jelentkeznek is, semmi esetre sem voltak döntő befolyással alkotmányunkra. A magyar állami főhatalom »közhatalmi jellege fennmaradt« s nemzeti szellemünk a hűbériséggel szemben egész különleges magyar közjogi rendszert alakított ki a Szent Korona tanában. Szent István Koronája már kezdettől fogva különös tiszteletnek örvendett és ez a tisztelet a koronázás jelentősége folytán odavezetett, hogy a Szent Koronában a nemzet az államhatalom megtestesítőjét látta. Ehhez járul a szintén keresztény eredetű organikus államfejlődés tana, mely a Koronával összekapcsolja az országtest gondolatát olyképen, hogy a Koronát testnek tekintik, a nemzetet pedig a test tagjainak. Verbőczy jogász szellemen kapcsolja össze Tripartitumában a korona-eszmét az organikus államszemlélettel s alakítja ki a Szent Korona-tanát, mely utána a magyar gondolkodásnak napjainkig állandó vezető eszméje lesz. E tan szerint a nemzet az államhatalmakat koronázással ruházza a királyra. A Szent Korona fogalmában tehát a király és a nemzet úgy egyesül, hogy a király a feje a Szent Koronának (*caput sacrae Regni Coronae*), a nemzet pedig ennek tagjait alkotja (*membra sacrae Regni Coronae*). Régebben a nemesség alkotta a nemzetet, ez azonban ugyanazokkal a jogokkal bírt (*una eademque nobilitas*), az újabb közjogi felfogás szerint azonban a nemesi előjogok kiterjesztésével minden magyar állampolgár tagja lett a Szent Koronának. Ahol a király és a nemzet együtt van, ott van a Szent Korona egész teste (*totum corpus Sacrae Regni Coronae*). A Szent Korona eszméje lett az élő magyar corpus, az egész nemzeti lét jelképe, melyben sajátosan szövődött össze az isteni kegyelemre támaszkodó államszemlélet az elsősorban honvédelmi szempontból kifejlesztődő rendiség szellemével s az egyetemes kereszténység eszmeáramlatainak hatása Verbőczy megfogalmazásában mégis sajátosan magyar intézményt hívott életre.

A Szent Korona-tan nyomta rá bélyegét a Verbőczy utáni alkotmányjogi fejlődésre és nem törték meg a jogfejlődést a negyvennyolcas átalakulások sem. A negyvennyolcas reformokról ugyan többféle vélemény van forgalomban. Különösen napjainkban az egykori osztrák bírálók érveivel egyesek akkép támadják a negyvennyolcas törvényeket, hogy azok hevenyészett alkotások, s jórészben külföldi, nevezetesen belga törvények utánzásai. Egyed István e bírálókkal szemben kimutatja, hogy a negyvennyolcas reformok nagyrésze »annyira a különleges magyar viszonyokra vonatkozik, hogy azok nem is lehetnek külföldi törvények utánzásai; legfeljebb a miniszteri felelősséget és népképviselést megvalósító törvényeknél szerepelhetnek külföldi minták«. Ha a negyvennyolcas törvények külföldi mintára alakítottak is egyes jogintézményeket, mint a miniszteri felelősség intézményét, ezeknek – Egyed István szerint – megvolt a gyökerük Magyarországon s csak a hosszú Habsburg-uralom akadályozta meg, hogy a jogfejlődés a gyökerekből természetesen legyen. A negyvennyolcas reformok, ha a szövegezésre rövid idő állott is rendelkezésre, a nemzeti lélekben már 1790 óta mint reformgondolatok benne éltek. Az 1790–91. évi országgyűlés már a reformok kidolgozására küldött ki regnicolaris deputációt s hogy e munkálatok a napoleoni háborúk, valamint Ferenc és kormánya reakciós felfogása következtében nem juthattak a parlament elé, az 1825–27. évi országgyűlés újabb országgyűlési bizottságot küldött ki a reformok kidolgozására. A reform-kérdések jórésze állandóan napirenden van, a nemzeti közvéleménynek a követi utasításokból kitűnő meggyőződése hatással van a reformok alkotására s csupán a gyors szövegezésnél használják a külföldi mintákat. Kétségtől a negyvennyolcas reformok jórészében, mint ahogy a reformokat elindító liberális-demokratikus szellemben, külföldi eszmeáramlatok hatása nyilatkozik meg, de ezek megjelentkezési formáit mégis magyar alkotásoknak kell tekinteni és alkotmányfejlődésünk anyagi jogfolytonosságában sem jelentenek törést.

A későbbi idő, így a proletárdiktatura után az alkotmány visszaállítása, hasonlóképpen a jogfolytonosságot szolgálja. Egyed István külön fejezetet szentel e kérdés tárgyalásának és kimutatja, hogy nem lehet Magyarországon 1918 után új alkotmány keletkezéséről beszélni, mert ma is az ősi alkotmány van érvényben, amely Szent Istvántól kezdve az Aranybullán, Verbőczy Hármaskönyvén és az alkotmánytörvények hosszú során keresztül fejlődött napjainkig.

NEM KÖVETHETJÜK Egyed István gondolatmenetét az állami függetlenségünkről, nemzetközi jogalanyiségünkről, nemkülönben az Ausztriához való kapcsolatunk, területi egységünk és épségünk, a magyar állampolgárság ismertetésében, de szükségesnek véljük kitérni a rendiség szerepére alkotmányunkban. Egyed a rendiségben az állami életnek olyan berendezését látja, amely szerint a nemzet tagjai rendekre tagolva vesznek részt a közügyek intézésében s az egyes rendeknek egymástól eltérő közjogi helyzetük van. Ez a *rendiség* a középkori társadalomnak és államnak volt jellegzetes berendezése és jelentősége a negyvennyolcas átalakulások folyamán

megszűnt. A mai értelemben vett rendiség alapja nem a születés, hanem a foglalkozás, a *hivatás*, épen azért, mikor ma rendiségről beszélünk, a *hivatásrendekre* gondolunk. Am mi e rendiségben nem látunk osztálytagozódást, még az osztálytagozódás modern formáját sem, mert míg a társadalomnak osztályokra való tagozódása mindig vertikális alapon történik, vagyis az egyes osztályok egymás felett állnak s az osztályokba való tartozást csak úgy, mint a középkori rendiséget, majdnem mindig a születés determinálja, a hivatásrendek horizontális, vagyis egymás mellé rendelt tagozódásai a társadalomnak, a hozzájuk való tartozást kizárólag a hivatás állapítja meg. A hivatásrend tehát nem pusztá érdeképviselet, bár a hivatásrendi alakulatoknak érdeképviseleti feladatkörük is van, a hivatásrend ennél jóval több, olyan önkormányzati elven nyugvó természetes társadalomszervezési forma, mely a családfóket foglalkozási életterüknek megfelelően csoportosítva, nemcsak a hivatásokba tömörültek érdeképviseletét látja el, hanem a gazdasági életnek olyan mértékű szabályozását, amely a közigazgatás tehermentesítését is jelenti, természetesen anélkül, hogy az állam irányító akaratanak és felügyeleti jogának érvényesülését megrövidítené. A hivatásrendiségnek nyomai már a régi magyar alkotmányban: a rendiségben is megvoltak, ahol a céhek egyúttal hivatásrendi képviseletet is jelentettek, újabban pedig a kamarai intézmények jelentenek közeledést ehhez a gondolathoz. Felújításuk és kiépítésük a területi alapon szervezett önkormányzatok (vármegyék, városok, községek) mellett s részvételük az állami életben jelentené tehát azt a megnyugtató és biztos megoldást, melyre a magyar alkotmányfejlődésben a gazdasági élet rendjének biztosítását reáruházni lehet.

Nagyon jól látja Egyed professzor, hogy helytelen az a törekvés, amely parlamentáris rendszerünket vagy önkormányzati rendszerünket kizárólag hivatásrendi alapra akarja helyezni. Aki ilyen alapokra szeretné alkotmányos életünket átépíteni, nem számol azzal az igazsággal, hogy minden ember két életterben éli le életét: családjában, vagyis szűkebb környezetében és hivatásában. A hivatás nem töltheti ki az egész életkeretet, az embernek a gazdasági javakon kívül más szükségletei is vannak, melyeket hivatási alapon elérni nem lehet. Ezenkívül a *csak* hivatási alapra helyezett állami élet más, intézményesen biztosított mérséklő tényezők nélkül a hivatások érdekeit állítaná merőben egymással szembe, így nem vezethetne megnyugtató megoldásra. Ezzel szemben az állami – s ugyanígy a helyi önkormányzati – életben a területi és testületi önkormányzatokban szervezett társadalom egyenlőarányú érvényre juttatása nemcsak kiegyenlítő megoldást nyújt, de az emberi élet minden megnyilvánulásának megfelelő érvényesülést biztosít, az értékeket és szakértelmet kellően kihasználja s épen ezért a legtöbb eredményt mutathatja fel.

Még nyitott kérdés, hogy a törvényhozásban a hivatásrendi képviseleti elv a területi képviseleti elv mellett miképpen érvényesüljön, oly módon-e, mint Egyed István mondja, az országgyűlés felsőházában, vagy a törvényhozási munkában láthatólag nagyobb

energiával résztvevő képviselőházban, vagy olyképen, hogy a hivatásrendek kiépülő csúcsszervezetéhez a készülő gazdasági jellegű törvényjavaslatokat kötelező véleményadás végett minden esetben meg kelljen küldeni, de azt kétségkívül vallhatjuk, hogy csak e kettős önkormányzati elv – melynek mindegyike benne gyökerezik alkotmányunkban – együttes és egyenlő arányban való érvényesülése mutatja a helyes fejlődés irányát.

A magyar alkotmányt alakító elvek között jelentős helyet foglal el az állampolgári jogegyenlőség, a nemzetiségi szabadság gondolata, erősen domborodik ki a magyar állam keresztény jellege, a vallásszabadság gondolata, melynek legjellegzetesebb klasszikus megnyilatkozását Erdély földje valósította meg. Szabadság, alkotmányosság jellemzik ezt az államot, mely féltőn őrzi a jogállam tisztaságát. Magyarország jogállam, mert benne nem az államfő, sem az egyes osztályok vagy hatóságok önkénye vagy szeszélye irányítja az állam és közegei magatartását, hanem »kizárólag a törvényekben és más törvényes jogszabályokban kifejezett államakarat«. Ezt a jogállamiságát már eddigi törvényeink is erőteljesen érvényre juttatták, de alkotmányfejlődésünk során – mint Egyed is vallja – még szükség van az alsófokú közigazgatási bíróság felállítására s a felső közigazgatási bíróságnak mint kizárólagos alkotmányjogi bíróságnak kiépítésére.

A jogállam fenntartása és további kiépítésének szükségessége mellett azonban szeretnénk arra is rámutatni, hogy a XX. század magyar felfogása a liberális gazdasági önzés túlkapásaival szemben – minden idegen behatás nélkül is – szükségesnek látja kidomborítani a szociális állam feladatkörét is, amely elv különben Magyarország alkotmányából sosem hiányzott s csupán az egyéniség szabad érvényesülését kidomborító negyvennyolcas törvényhozás homályosította el. E szociális állam feladatai a munka és a munkát végző munkás, nemkülönben a család jogainak megbecsülésében és tiszteletben tartásában nyilvánulnak meg s az állam segítő kezének erejét érezteti a gazdaságilag gyengébb, különösen a nemzet fennmaradása szempontjából értékes családokkal szemben.²

Még arra szeretnénk rámutatni, hogy véleményünk szerint a jogállam eszméjének érvényesülése egyáltalán nincs ellentétben a közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének kérdésével. Közigazgatásunk bizonyos tekintetben reformokra szorul, hozzá kell igazodnia a folyton fejlődő élethez s ahogy a magángazdaság ki tudta kísérletezni azokat a módszereket, melyekkel gazdasági érvényesülését biztosítja, úgy ezek segítségével – természetesen a közigazgatás sajátos intézményeinek megfelelően – a közigazgatásnak is gyorsnak, eredményesnek, gazdaságosnak és szociálisnak kell lennie. Ezek azonban kevéssé alkotmányjogi kérdések, inkább a tisztviselői képzésnek és nevelésnek, nemkülönben az ügyintézés és számvitel technikájának kérdései s ha mégis alkotmányjogi kérdéseket érintenek, megvalósíthatók oly módon, hogy az alkotmánynak oly fontos feltételét alkotó alaki és anyagi jogfolytonosságban

² V. ö.: 1940: XXIII. t. c. és miniszteri indokolását.

törés ne álljon be és az sajtósági magyar módszerekkel történjék, a magyar szellem terméke legyen.

NEM ÁLL MÓDUNKBAN, hogy Egyed István kitűnő munkája második részének taglalásába is belebocsátkozunk, melyben az egyes alkotmányjogi intézményeket mutatja be, s természetszerűleg több szerepet juttat a tételes jognak is, bár itt is elegendő helyet kap az alkotmány szelleme. Nagyon értékes azonban a magyar alkotmány helyének kijelölése az alkotmányok rendszerében. A háború után keletkezett a weimari alkotmány és nyomában sok állam kapott új alkotmányt, melyek a liberális-demokrata világnézetnek voltak a megnyilatkozásai. A legutolsó másfél évtized újra az alkotmányok előkészítésének és alkotásának az ideje, de e kor már szakít az előbbi világszemlélettel s az olasz fasiszta alkotmány hatása alatt, majd a nemzeti szocializmus uralomrajutása következtében a tekintélyi vagy a totális rendszerek nyomát mutatják. A magyar alkotmány egyik szemléletnek sem áll szolgai módon a hatása alatt. A magyar gondolat kidomborítja a szociális állam követelményeit, de ez nem új alkotmányunk rendszerében, hanem ezer éven át számos nyomát találjuk. Halad egy erősebb központi kormányzat felé, széles hatáskört biztosít kormányának, megerősíti a kormányzónak, mint ideiglenes államfőnek a jogállását is, de mindezt az alkotmányosság szellemében teszi s a kormány kivételes hatalmát is csupán meghatározott időre és feltételek mellett biztosítja. A magyarság magyar módon, a magyar szellem megnyilvánulásának megfelelően alakítja állami életét, fogja végrehajtani a kétségkívül még szükséges reformokat, mert alkotmányunk nemzetünknek olyan hatalmas erkölcsi értéke, amelyet komoly szükség nélkül feláldoznunk nem szabad. Egyed István, a közjogász is erre tanítja nemzetét.

CSIZMADIA ANDOR

FORRONGÁS KATOLIKUS SZELLEMI ÉLETÜNKBEN

NEM RÉG érdekes szellemi párviadalnak lehettünk szemtanúi, mely katolikus publicisták között zajlott le egyrészt a Nemzeti Újság, másrészt a Magyar Nemzet hasábjain. A vita P. Varga László S. J. „Keresztény felelősség” címen megjelent cikkgyűjteménye kapcsán a *hivatásrendiség gondolatrendszere* körül fejlődött ki s abban a Nemzeti Újság részéről Freesz József, Ijjas Antal és Szigethy Endre vett részt, a Magyar Nemzet részéről pedig Acsay Tihamér, Gogolák Lajos és Almásy József. A vitába utóbb bekapcsolódott Nyisztor Zoltán is, akinek állításaira Almásy József válaszolt.

Ez a hírlapi csata s főként katolikus folyóiratainknak néhány ugyancsak nemrégiben megjelent feltűnéstkelő közleménye arról ad hírt, hogy a katolikus élet „állóvize” (ahogy a fentebbi folyóiratok egyike a katolikus közélet szellemi mozdulatlanságát éppen elnevezte), hosszas tespedés után most újra megpezsdült: a felszín alatt már régóta feszülő erők – kilépve fojtott passzivitásukból – hangos belső forrongásba mentek át. Aki tisztában van a magyar katolicizmusnak, mint nemzeti életünk egyik legszámottevőbb erkölcsi és anyagi tényezőjének egész jövő fejlődésünkre kiható fontosságával, az kétségkívül csak örvendhet e dús gyöngyözésű belső forrásnak, mely éppen korunk „forró köve” körül, a szociális kérdés körül buzgott fel. De ugyanakkor bizonyos szorongással is tekinthet rá, mert ahogy az már ilyen vitáknál általában történni szokott: a vita hevében felszínre került sok idegen anyag kezd a maga képére színezní át a dolgokat, sőt mi több: már-már az elvi lényeg elhomályosításával fenyeget. Valóban, amennyire szükségesek az ilyen forrongások a fejlődés szempontjából, éppen olyan veszélyesek is. Mert ahogy hoznak néha egészséges elvi tisztázódást, éppúgy hozhatják a fogalmak még nagyobb zűrzavarát, ahogy megújítanak, egységesebbé és korszerűbbé tesznek egyes esetekben, éppúgy eredményezhetnek végzetes, minden kibontakozást már csirájában elfojtó megkülönböztetéseket is. Katolikus szellemi életünknek ez a belső zajlása szintén e kettős kimenetel lehetőségével indul, épp azért igen fontos, hogy jó szó, őszinte megvilágítás, pártatlan hozzászólás a dolgok további alakulását olyan irányba terelje, ami nem szétzüllesztő meghasonlások felé vezet, hanem a másik lehetőség: a lelki és szellemi megújulás felé visz közelebb.

Ez annál sürgősebbnek látszik, mert a vitázók minden kétségtelen jószándéka s megújulást kereső embersége ellenére máris létrejött – igaz, már egy korábbi folyamat eredményeképpen – bizonyos megoszlás, bizonyos polarizálódás; a katolikus szellemi életen belül máris kialakult az a társadalmi küzdelmek tágabb területéről jól ismert „két oldal”, mely valami végzetes kancsalságból kifolyólag, amikor ugyanazt a célt veszi szemügyre, homlok-

egyenesen más irányba tekint. Szerencsére azonban ez a szembenállás – egyazon hitközösségben élő emberekről lévén szó – nem lehet annyira teljes és kiegyenlíthetetlen, mint a szociális törekvések szélesebb mezején. Az élet alapkérdéseiben megmutatkozó nyilvánvaló egyelvűség, a közös hitbeli célok és eszmények, az örök dolgok megítélésének azonos szempontjai, mindezek olyan eltéphetetlen szövedéket alkotnak, amit meglazítani igen, de teljesen és tartósan feloldani alig lehet. Tekintsünk el azonban a vallási eszmények összefűző szálaitól s ítéljük meg tisztán mozgalmi szempontból a helyzetet: akkor is megnyugtathat az a tény, hogy a két szembenálló tábor között ott látunk egy másik erőcsoportot is, a fiatal katolikusok szabad harci csoportját, mely a szociális igények és katolikus hitelvek bátor egyeztetésével máris építi azt a biztos „középutat”, amelyen mindannyian elindulhatnak majd a katolikus megújulás, a katolikusságra is érvényes természetes fejlődés és korszerű feladatvállalás felé.

DE NÉZZÜK MEG közelebbről az ügyet. A mostani forrongás első buborékai kétségtelenül a *Jelenkor* című kéthetenként megjelenő katolikus orgánium tűzgyújtásának az eredménye. Ezt az orgániumot és szerkesztőjét már korábbról is mint a mai divatos jobboldali áramlatok ellenzójét, sőt ellenségét ismertük meg. Merev eréllyel fordult el mindig a nyugatról beszivárgó újabbkeletű eszméktől és inkább a demokrácia szabadabb szelleméhez mutatott vonzódást. Ez a vonzalma – az okokat nem kutatjuk – az utóbbi időben mintha még élénkebbé vált volna: a folyóirat demokrata-liberális és katolizált zsidó munkatársai között újabban ott láthatunk egy-két hithű izraelitát is. Külön feltűnő az a szeretet, hogy egyes zsidó írókról, illetőleg azok könyveiről megemlékeznek.

Ez a folyóirat nemrégiben keményen megbírálta Mihalovics Zsigmondot, a Katolikus Akció igazgatóját, egyik beszéde miatt, amelyben a liberálizmusról szólva, könyörtelenül elmarasztalta ezt a szellemi irányzatot. A folyóirat gúnyosan olvasta Mihalovics Zsigmond fejére, hogy olyan ellenség ellen hadakozik, aki már rég halott, s ugyanakkor egy szava sincs a mai divatos s nemzeti életünkre annyira veszélyes áramlatokkal szemben.

Ez a hozzászólás is jól mutatja a fenti folyóirat már érintett magatartását és azt az érzékenységet, amellyel a demokráciával többé-kevésbé összenőtt liberálizmus említésére azonnal felfigyelt. A vihart azonban tulajdonképpen nem ez a közlemény korbácsolta fel, hanem egy másik megnyilatkozás, ami a lap november 1-i számában látott napvilágot. A cikket, amely P. Varga „Keresztény felelősség” című kétkötetes tanulmánygyűjteményével foglalkozik, Gogolák Lajos ismert demokrata-liberális publicista írta, a Magyar Nemzet belső munkatársa s benne „elsöprő” bírálatban részesíti P. Vargának a hivatásrendiség eszmekörében fogant fejtegetéseit. A lap és a cikkíró állásfoglalásának érzékeltetésére nem árt néhány részletet idézni e bírálatból, annál is inkább, mert az említett hírlapi párviadal éppen ennek a cikknek a nyomán indult el. A cikk bevezetőjében ezeket mondja nem csekély gúnyal Gogolák:

„Varga László S. J. érdekes és figyelemre méltó jelenség; nem annyira mondanivalói eredetiségének köszönhető az egy időben neki osztályrészül jutott érdeklődést, mint inkább a modornak és magatartásnak, ahogy egy időben fellépett. Nála lendületesebben senki sem propagálta az ú. n. keresztény rendiség gondolatát s újabb időben kevesen támadták hevesebben a liberálist és a szocializmust. Ez utóbbihoz nyilván nagy bátorságra volt szüksége: támadásai ugyanis éppen a legkorszerűbb áramlatok idején hangzottak el s tudjuk, mily merészség kellett akkoriban a XIX. század elleni fenyegetésekhez... Ami pedig a keresztény rendiséget illeti, Varga László S. J. szintén elmésen választotta meg ehhez az időpontot: akkoriban propagálta ezt a gondolatot, (azt egészen sajtós módon kizárólagosan autorizált katolikus politikai formának sejtetvén), midőn a dolgozó rétegek szabad szervezkedése és független megnyilatkozásai elé a legnagyobb akadályok gördültek. Varga László S. J. tehát minden esetben ritka közéleti bátorságról és merészségről tett tanúságot.”

Valamivel odébb:

„Ez a bátorság, mely a stílus lángolásával egyesül Vargánál, csak akkor lesz igazán szembetűnő, midőn észrevevesszük, hirtelen: a különben rendkívüli hangsúlyozottsággal katolikus-keresztény Varga *szinte egyetlen szót sem ejt a korszerűség uralkodó irányai ellen*. Egy helyütt ugyan a mai tekintélykorszakot és rendszereket a liberálistus örökségének tünteti fel... Egyetlen szót sem szólt róla, az utóbbi két nagy pápa, XI. és XII. Pius micsoda szent lelkesedéssel küzdött ez ellen az aktuális korszerűség ellen. A pápai enciklikák, levelek, megnyilatkozások, beszédek erre a küzdelemre vonatkozólag teljes egészükben rendelkezésünkre állanak, de nálunk szerfelett keveset akarnak tudni róluk egyesek. Varga bőségesen ismerteti a szocializmus elleni pápai nyilatkozatokat, de hogy más pólusokról is nyilatkoztak a pápák, arról már különleges bölcseséggel hallgat.”

Majd egy másik helyen:

„Nem örök eszmények hajtják, nem a „keresztény felelősség” hatja át buzgó propagandistánkat, hanem igenis, az aktuálpolitikai érdeklődés. Holott mennyi nemes szándék és indítás volna benne, – ezt jóhiszeműen és tisztességesen el kell ismernünk. Megindítóan ír az alföldi földműves szegénységről, valóban meghatnak a szegények sorsát, a megélhetési nehézségeket, az agrárszegénység kétségbeejtő helyzetét elmondó oldalai... De ennyi elég neki... Attól már szemmel láthatóan irtózik, hogy meglássa, miért is állanak így a dolgok. A társadalmi dolgokban tehát ködös, misztikus és romantikus. Am annál világosabban gondolkozik az aktuálpolitikai kérdésekben. *Az egész szociális elégedetlenséget szívesen ternelné bizonyos divatos formációk ölére.*”

Végül még egy idézet:

„Mit tagadjuk: Varga reakciós politikus. A reakciósoknak abból a fajtájából, akik tetszetős népmozgalmakkal és jelszavakkal harcolnak a nép igényei ellen, tömeget hoznak a tömegek ellen.”

Az idézetek elég beszédesen bizonyítják, hogy amikor a „két oldal” jelenlétéről beszéltünk, nem estünk a legcsekélyebb túlzásba sem. Ez a cikk nemcsak felfogásában, de frazeológiájában is egy

jólismert irányzat szellemi jegyeit viseli magán s egy pillanattal sem hagy kétséget afelől, hogy íróját és a közlő folyóiratot a mai egyensúlyi küzdelmek mérlegén melyik serpenyőben kell elhelyeznünk. De nemcsak a maga helyét jelöli ki ez a megnyilatkozás, hanem ugyanakkor teljes határozottsággal rámutat ellenfele hovatarozására is. Nem mi vagyunk hivatva eldönteni, hogy P. Varga és rajta keresztül a hivatásrendiség eszmekörében élő katolikus vezetőférfiak ellen felhozott vádakból mennyi az igaz s mennyi irándó a látszatok és tévedések számlájára. Annyi azonban kétségtelen, hogy e cikket követő, már említett vita során a hivatásrendiséget védők feltűnő egyöntetűséggel ragadták meg az alkalmat, hogy védekezzenek az ellen a széles körökben elterjedt vélemény ellen, mintha mozgalmuk annakidején a parancsuralmi törekvések diadalrajutását segítette volna elő. Maga a hivatásrendiség kérdéskomplexuma is mintha csak éppen ürügy lett volna eme védőnyilatkozatok megtételére, mintha csak arra szolgált volna, hogy leple alatt visszautasíthassák azoknak a köröknek a vádjait, akik már kezdettől fogva szemben állottak a szélsőjobboldali mozgalmak eszméivel s akik ma sem tudják elfelejteni a hivatásrendi vezető férfiaknak, hogy mozgalmukkal „a keresztényi szolgálat, mely lényegében antikatólikus, hagyománytalan és destruktív”. Nem arról van szó – ezt maguk a támadók is hangsúlyozzák – hogy a hivatásrendiségi mozgalom vezetői „támogatni akarták volna a nyilasokat, hogy ne lettek volna... az állami onnipotencia ellenfelei, ami minden katolikusnak kötelessége”, hanem arról, hogy „a hivatásrendi mozgalom *nem küzdött a téves korszak ellen, hanem csak az ellen küzdött, hogy a korszak el ne sájtítsa a mindeneket megmozgató szociális kérdést: csak hogy nem tudván elérni, hogy a szociális kérdés megoldása össze ne fűződjön a diktatúrának és nyilasságnak egyéb gondolataival*”, mozgalmával akaratlanul is a nyilas mozgalom malmára hajtotta a vizet. Abban a tényben tehát, hogy a hivatásrendi mozgalom elmulasztotta nyilasan szembeszállni a szélsőjobboldali törekvésekkel, a Jelenkor és köre „hídépítést és opportunizmust” lát s ha szándékában nem is, *hatásában* nyilaspártolással bélyegzi meg a másik oldalt.

Vádakkal szemben legtöbbször vádakot szoktak állítani – így történt ez a hivatásrendiség körüli vitában is. Nyisztor Zoltán, aki utóbb szintén bekapcsolódott a vitába, „Miről van szó?” c. cikkében azzal vádolja meg a Magyar Nemzet, illetve a Jelenkor cikkíróit, hogy ezek kiosztották egymás között a szerepeket és egy jól átgondolt, egységes haditerv szerint támadnak a hivatásrendiségre, P. Varga és Mihalovics Zsigmond, tehát nyilvánvalóan a katolikus Egyház ellen, ők tudják, milyen gonosz és sötét tervek érdekében. Nyisztor cikkére a Jelenkor-ban Almásy József válaszolt. Visszautasítja Nyisztor gyanúsításait, büszkén hangoztatva, hogy mind ő maga, mind pedig a Jelenkor szerkesztői, sohasem írtak le egyetlen olyan sort sem, melyre rá lehetne ütni a katolikus elvek megtagadásának vagy akár meglazításának és felhígításának a bélyegét, vagy amelyre rá lehetne fogni ezen elvek opportunisztikus magyarázását és alkalmazását.

„A Jelenkor azonban – panaszolja Almásy – mindig mostoha testvérnek érezte magát katolikus sajtótermékek együttesében. Hiába szólaltatta meg hasábjain a katolikus tudomány legerősebb oszlopait jelentő professzorait, hiába hangoztatta és hangsúlyozta váltig a maga katolikus jellegét, annyi öntudattal és önérzettel, annyi intranzigenciával és harcossággal, semmiféle kompromisszumot és hídverést nem ismerő következetességgel, mégse sikerült elérnie, hogy a katolikus lapok *valamennyien* katolikus testvérnek tekintsék és testvérként kezeljék.”

Majd így fejezi be válaszát:

„Állítom és vállalom érte a felelősséget, hogy amit írt (t. i. Nyisztor Zoltán), az nem méltó sem Nyisztor Zoltánhoz, sem a Nemzeti Újsághoz. Honnan veszi a bátorságot, hogy premeditált, kitervezett és beosztott támadással gyanúsítson a katolikus szervezetekkel szemben vagy egyes személyekkel szemben, nem is sejtem. Akárhogy vizsgálom önmagamot, írásaimat, multamat, nem tudom felfedezni, mivel adtam okot s nem is képzelem, mivel érdemelte ezt meg a Jelenkor és a Magyar Nemzet – a konkurencián kívül persze. A lelki függetlenség, az önálló gondolkodás, az elvhűség, a szellemi színvonal lenne az, ami egyeket ilyen izgalomba hoz s amiért anathemát kiáltanak?”

A támadásnak és védekezésnek ezen vívó-óráján – amint az a fentebbiekből is kitűnik, – mind sekélyesebb fegyverek csattogását hallhatjuk, mind gyakrabban az olyan pengék, amelyeknek kényes személyi éle van, sőt már olyanok is felvillannak, amelyeket az érdek és az üzleti féltékenység köszörült ki hegyesre. Elvi kérdésekről ezekben a megnyilatkozásokban már alig esik szó, annál tágabb teret kap bennük a személyes vádaskodás, az átlátszó célzatú gyanúsítgatás, a megbántottság – s mindezek visszahatásaképpen: az öndicséret. A folyamat tehát teljesen jogossá és indokolttá teszi azt az önként támadó aggodalmat, mely egyszerűen az elvi lényeg elsikkadását félti, másrészt az összefogó erők érvényesülése helyett a szétforgácsolódás veszedelmétől tart. A vita kétségtelenül itt érkezett mélypontjához s majd ezután válik el, hogy ez az egészséges tisztázódás lehetőségével megindult belső forrongás politikai számonkérések és ádáz személyeskedések hínárjába fullad-e, vagy pedig a *politikum* mellett egyenlő, vagy még teljesebb joggal, szót kap a *katolikum* is, az az emelkedetebb és áldozatosabb lelkiesség, mely egyedül képes – a mai idők zürzavarában szinte természetesen adódó – személyi és elvi szakadékokat áthidalni. Egyelőre azonban még alig láthatjuk ennek jelét: a két oldal ezidőszertint – a szociális kibontakozás legnagyobb kárára – valóban „két oldalként” áll egymással szemben, szűkebb párhuzamaképpen annak az elszánt küzdelemnek, amely ma ezen a téren ország-, sőt világszerte folyik. De hinni szeretnők, hogy ez csak a pillanatnyi helyzet. A világ versengő erői száműzhetik magatartásukból minden emberi vita megtermékenyítőjét és jó véghez segítőtjét: a megértést, a katolikus szellemiség azonban sokáig nem rekesztheti ki azt, mert akkor saját magával, legmélyebb lényegével kerülne ellentétbe. Megértést kérni azoktól, akik a szeretet törvénye alatt állanak, igazán elemi követelmény! Pedig, éppen ez hiányzott a vita eddigi

folyamán; ezért éleződött ki, vált szélsőségesé s csapott személyi vádaskodásokba, elvi tisztázódás és szociális megújulás helyett ezért vezetett politikai, sőt üzleti érdekvédelemhez. A megértés hiánya: igen, nyugodtan ebben foglalhatjuk össze annak a teljes kudarcnak az okát, amely egy katolikus publicisták és egyházi férfiak között lezajlott szellemi párviadalban a politikával szemben a *katolikumot* érte.

POLITIKUM ÉS KATOLIKUM –valóban, e két fogalom egyensúlya nélkül alig képzelhető el komoly, katolikus jellegű szellemi és társadalmi megmozdulás. Szerencsére ilyenrel is találkozunk mai katolikus szellemi életünkben. Arról a fiatal szellemi csoportról van szó, mely az *Új Élet* körül tömörülve, különösen a magyar katolicizmus *szociális* feladatainak bátor meghirdetésével szerzett eredményeket s amely ma is egyik legkitartóbb szószólója a magyar életigényeknek a katolicizmus felé.

Az *Új Élet* nevét és szellemét attól a felvidéki folyóirattól vette, amely a megszállás éveiben mint a Prohászka-Körök hivatalos orgánuma, Pfeiffer Miklós kanonok kiváló irányítása mellett, egyetlen védőgátként állott a felvidéki magyar ifjúságot elborítással fenyegető baloldali áramlatok útjában. Akkori nagy megirtató erejét különösen két tulajdonságának köszönhetette: semmi elől meg nem hátráló katolikus kiállásának s a korszerű szociális feladatok irányában elfoglalt bátor magatartásának. A folyóirat a Felvidék visszacsatolása után, – tudomásunk szerint anyagiak hiányában – kénytelen volt beszüntetni megjelenését. Az úr azonban, ami nyomában keletkezett, sokkal nagyobbban bizonyult, semhogy sokáig tétlenül szemlélni lehetett volna. A múlt évben aztán, néhány lelkes fiatal katolikus kezdeményezésére, a folyóirat újjászervezve ismét megjelenhetett.

Az új szerkesztők azóta bebizonyították, hogy nem méltatlanok a folyóirat gazdag szellemi örökségéhez. A folyóirat címe alatt ez áll: „Katolikus, szociális és világnézeti szemle.” A „katolikus” és „szociális” tartalom tehát a folyóirat átszervezésével nem szakadt el egymástól, hanem továbbra is összefonódva és éppen olyan határozottsággal jelentkezik, mint a kisebbségi idők legelszántabb küzdelmei közepette. Üssük fel a folyóirat bármelyik számát s azonnal meggyőződhetünk: nincs ma katolikus orgánum, amely annyira egyensúlyba tudná hozni a katolicizmus örökérvényű elveit az időszzerű reform-feladatokkal, amely annyira magyar tudna lenni és ugyanakkor annyira egyetemes.

Nézzük meg pl. a szerkesztő András Károly egyik nemrég megjelent vezetőcikkét, melyben a magyar katolikusság korszerű szerepvállalásának halaszthatatlan szükségességére mutat rá.

„Aki figyelemmel kísérte az utóbbi években a magyar katolicizmus életet, sőt maga is részt kérhetett belőle, – írja András Károly – sokszor látta keserű fájdalommal, mennyire hiányzik belőle egy Prohászka szent lobogása, egy Bangha páter fölényes vezérlő akarat, elsodró lendülete. Még mintha emlékü zsarátnokai is kihunytak volna egy ideje, már katolikus oldalon is tó álló vízéhez hasonlították

a magyar katolicizmust. De most mintha megmozdult volna a tó vize, mintha új tüzek lobognának fel a lelkekben: a háború szenvedései, súlyos megpróbáltatásai és a közös veszedelem riasztó közelsége érzeti hatását. Egyre nagyobb tömegek fordulnak a kereszténység felé, tudatosan, vagy csak ösztönösen feléje nyújtják segélykérő kezüket, tőle várják a megoldást, a veszélyek elhárítását, a nagy világrengésben megingó alapok biztosítását.

Nem mi írjuk le először ezeket az igazságokat, – katolikus körökben sokszor szó esik most a keresztény megújulás lehetőségeiről, a tömegek tisztuló vágyairól és elszántságáról, amellyel áldozatokra is hajlandók érte. De úgy érezzük, e tények megállapításánál több még alig történt s ezért nem hallgathatjuk el aggodalmunkat, hogy végzetes tévedés, a jövőről való lemondás lenne, ha a magyar katolicizmus most nem jutna tovább a tények leszögezésénél.”

A megtisztuló keresztény lelkületnek ezek a megnyilvánulásai nem új dolgok a figyelő szemében – állapítja meg azután András – az első világháború idején körülbelül ugyanezen a folyamaton ment át a keresztény társadalom. Akkor is új keresztény lelkületről beszéltek, a tömegek Krisztus utáni vágyáról s arról, hogy e tömegek megtisztuló keresztény lelkületükkel rövidesen megteremtik az új világot. S mégis mi történt 18-ban? Hogyan magyarázható meg azok után a forradalom kirobbanása és térhódítása s mindaz, ami azóta végbement? András a magyarázatot nem könnyen adódó külső tényezők összefüggéseiben keresi, hanem a szigorú önvizsgálat eszközével próbálja megközelíteni. S e belső vizsgálat eredményeképpen megállapítja, „a mi keresztény, pontosabban katolikus politikánknak az volt legnagyobb hibája, hogy amikor a nemzet a társadalmi és szociális kérdéseknél időzött s ezekből formálta meg vágyait, nem állt melléje egész súlyával, nem talált módot arra, hogy meghirdesse és kiharcolja számára a szociális pápai enciklikák életformáját. Sőt, mintha azt is elmulasztotta volna, hogy ezek az alapelvek egyáltalán belekerüljenek a köztudatba... A csalódott társadalom tehát máshova fordult, megjárta a világnézeti kalandok útját, de ez a vállalkozása is csak újabb csalódásokat jelentett s *ma ismét itt áll előttünk, várja az elindítást*”.

A magyar katolicizmus tehát nyilvánvalóan válaszütra érkezett. Vagy vállalja a történelem által neki még egyszer s talán utoljára felkínált szerepet, rálépve így a fenntartás nélküli reformpolitika világosan kijelölt útjára, vagy pedig lemond döntő tényező voltáról s türi, hogy a reformok megvalósítását rajta kívülálló erők, esetleg éppen a kereszténység elszánt ellenségei végezzék el. Harmadik megoldás ezúttal nem lesz lehetséges.

András Károly így fogalmazza meg ezt az alternatívát:

„Ha vállalkozunk erre a szerepre, a jövődő magyar katolikus politikának semmi esetre sem szabad még egyszer bejárnia azt a régi utat, akár azzal, hogy *csak tudomásul veszi* a tömegek spiritualizálódását s ezt könyvelí el legnagyobb eredményének, vagy pedig újra a *régi alapokon, bizonyos* kérdések tisztázása nélkül hirdeti új keresztény politikát. Ma szélsőjobbtól szélsőbalig mindenki keresztény politikáról beszél, de a katolicizmuson kívül egyik sem tud elegendő biz-

tosítékot nyújtani arra, hogy ez a politika valóban keresztény lesz. Ezt a tömegek is érzik s ép ezért ma sokkal könnyebb volna egy új katolikus politika kibontakozása. De hangsúlyozni kell, hogy ez a katolikus politika csak akkor számíthat a tömegek megértésére és bizalmára, ha félre nem érthető módon s azonnal leszögezi álláspontját azokban a társadalmi kérdésekben, amelyeknek a megoldását ma mindenki áhítozza és amelyek nélkül szó sem lehet új Magyarországról. Bizonyos, hogy ma még országhatárokért folynak a háborús küzdelmek, de a politikai kérdéseken máris átizzik a szociális problémák tüze s az egyes országokon belül ennek a jegyében fog lezajlani a döntő küzdelem pártok és világnézeti csoportosulások között. Ha tehát a magyar katolicizmus meg tudja hirdetni azt a modern és minden kétséget kizáró programot, amelyet a magyarság vár tőle, hozzászámítva még világnézeti esélyeit is, biztos lesz a győzelme. Ellenkező esetben, azonban kénytelen lesz lemondani arról, hogy döntő tényező legyen ebben a harcban s el kell majd tűrnie, hogy mások, magukat jelszavaikban ugyan keresztényeknek hirdetőik, a valóságban azonban a kereszténységtől áthidalhatatlan távolságban állók hajtsák végre a nagy szociális reformokat.”

Ami a „modern és minden kétséget kizáró programot” illeti, azt András Károly *a szociális pápai enciklikák tanításában jelöli meg*. Megoldásért tehát nem fordul egyik mai divatos rendszer felé sem, hanem azt is a katolikus hitelvek eszmekörében keresi. A szociális pápai enciklikákról a két szembenálló oldalon is gyakorta szó esik, de emlegetésük ottan – ezt nem egy megnyilatkozásukból éreztük ki – inkább csak az újabb keletű szociális érdeklődések takarójául szolgál. Egyedül az Új élet az a katolikus megnyilatkozási fórum, amely nyíltan és következetesen a pápai enciklikák alapelveinek *maradéktalan* érvényesítését követeli, ez enciklikákat jelölve meg az új keresztény politika *egyetlen alapjául*. „Amikor tehát keresztény politikáról van szó – írja ebből kiindulva fenti cikkében András – nem a régi szervezetek, nem a régi szellem feltámasztását, esetleg némi vértömlesztéssel való harcbevételét” várja a katolikus, „hanem... a határozott kiállást s a tőle elválaszthatatlan mozgalmi lendületet óhajtja minden idegszálával”. Kétségtelen, a félmegoldások ideje éppúgy letűnt, mint az elvek üres hangoztatásának kényelmes korszaka, cselekvésre van szükség, széles mozgalmi kibontakozásra. A magyar katolikuságnak e tekintetben sem kell idegen példák felé fordulnia: mintaképp ott állanak azok a szervezeti megoldások, amelyek magyar szükségek indítására a katolikus lelkiség kohójában formálódtak ki s amelyek az utóbbi évtized alatt olyan kiváló eredményekhez vezettek. Gondoljunk itt a KALOT és testvérmozgalmi munkájára, arra az átfogó méretű szervezkedésre, mely egy egész társadalmi osztály életterületét ölelte fel. „Ezek az új elindulásnak nagyszerű mintaképei lehetnek – szögezi le András Károly is – az ő szellemüknek kell megteremkenyítenie a társadalom minden rétegében meginduló katolikus újjászületést, hogy az egész társadalmat átfogó, megmozgató tényezővé növekedhessék. Számunkra – teszi még hozzá – *csak ez jelentheti az új világ ígérését, ezt valljuk a keresztény politika egyetlen biztosítékának.*”

Fejtegetéseit ezzel fejezi be András Károly:

„Fájdalommal látunk minden olyan kísérletet, amely elsorvadt, be nem vált szervezetekkel, üres keretekkel, olcsó egyesületesdivel, hitelüket vesztett kongó jelszavakkal, szociálpolitikának nevezett patriarchalis vállveregetéssel, a mai helyzet világnézeti adottságainak tökéletes kihasználásával, de különben egyhelyben topogással szeretné megoldani a magyarság nagy problémáit. Végzetes tévedés lenne ezt nevezni keresztény politikának s ezzel állani útját az igazi kibontakozásnak.”

Ez a cikk föltétlenül egyik legfigyelemreméltóbb megnyilatkozása az új kibontakozásokat kereső magyar katolikus szellemiségnek. Tételei világosak, álláspontja félreérthetetlen, vonalvezetésében a lefektetett sínek határozott célratörése feszül. Amíg a katolikus élet más táboráiban még mindig arról folyik a vita, vajjon milyen irányba is kellene elindulni, e fiatal csoport már síneket rak le s alagútakat épít, hogy az új idők gondolatait átvezethesse végre a magyar közélet kásahegyein. Ez az út, amint azt a fenti idézetekből is megállapíthatjuk, mindenütt a *magyar élet* irányában halad, életünk talajához, követelményeihez igazodik, – amiből megépül azonban, az a *katolikum* eszményi anyaga.

Valóban úgy is felfoghatjuk a katolikumot, mint egy eszményi materiát, amelyből éppúgy formálhatunk templomi díszeket, mint hatalmas közérdekű alkotásokat. A katolikum ilyen értelmezéséből aztán természetesen következik: a katolikus lelkiiséget nem fecsérelnhetjük el tisztán felekezeti aprómunkákra, hanem rendelkezésére kell bocsátani a nemzet építőosztónének, hagyva, hogy az saját ízlése és szükségletei szerint használja fel. Magyar viszonylatban ma legsürgősebb építenivalók kétségtelenül szociális téren mutatkoznak, de jöhetnek idők, amikor a szociális kérdéssel szemben majd egyéb feladatok fontossága domborodik ki. Am most is, akkor is: a katolicizmusnak fel kell ajánlania a nemzet számára szellemi és erkölcsi erőkészletét, hogy az hiányai kiküszöbölése céljából ne legyen kénytelen antichristian források segítségét igénybe venni. Az Új Élet és szellemi köre – úgy látjuk – ilyen egészen széles közösségi szerepet szán a katolicizmus eszmeformájának, valósággal *nemzeti* feladatokkal ruházva azt fel.

A katolicizmus közösségi szerepéről azonban nemcsak e harcos fiatal gárda van meggyőződve, hasonló értelmű megállapításokat ma már egyházi vezetőférfiak megnyilatkozásaiban is nemegyszer találunk. Az előbbieket során sok szó esett P. Varga könyvéről, idézzünk talán ebből néhány idevágó elvi fontosságú részletet:

„Halvány fogalma sincs a kereszténységről annak, aki azt hiszi, hogy a mi vallásunk merőben az egyéni üdvösséggel törődik és a föld ügyeinek intézését teljesen átengedi a világ fiainak.”

„A hívő jóformán csak a végső célt, Istent és a maga üdvössége ügyét látta. Ezt a lelkiállapotot talán leghelyesebben vallási individualizmusnak mondhatnók. Az ilyen lélek nem vesz tudomást az Isten eredeti és teljes világtervéről, neki a föld csak a száműzetés helye, egy kellemetlen szálloda, nem érzi, hogy küldetése van, amely a világ újjá-

teremtésére szólítja. Kiveszett belőle a felelősség tudata és eszébe sem jut, mivel tartozik a közösségnek.”

„Ha teljes sikert akarunk, nekünk kell a társadalom és a közvélemény irányítását megszereznünk.”

Mindjárt meg kell jegyeznünk: a közösségi szerepvállalás minden szociális kötelezettségének tudatában teszi meg P. Varga ezeket a kijelentéseket, maga részéről is leszögezve, hogy mindenek előtt álló, legsürgősebb feladatunk a szociális bajok orvoslása.

„Amíg az elvekben tökéletes közöttünk az egység, a cselekvés síkján annál nagyobbak az ellentétek. Először is nem értünk egyet abban, még az egyházi emberek sem, hogy minden veszély eltörpül a mellett, amelyet a különféle színezetű szociális forradalom jelent. Éppen ezért kellene most minden erőnket ennek leküzdésére összpontosítani, felretéve jobbidőkre minden egyéb okos tervet és különben dicséretes vállalkozást.”

P. Varga szociális ébresztő munkája különben (függetlenül attól, hogy politikai vonatkozásaiban esetleg kifogás alá eshetik) a maga szabad és erőteljes hangjával nagy hatással volt katolikus szellemi életünk ilyen irányú fejlődésére és sokat köszönhet neki az a fiatal publicista-gárda is, mely az Új Élet körül csoportosulva, e folyóirat előbb méltatott magatartását meghatározta. Nem lesz talán érdektelen egy-két ilyen vonatkozású idézetet szintén ideiktatni P. Vargától annak érzékeltetésére, hogy ma már hogyan ítéli meg e kérdéseket maga a papság is.

„...Az egyetlen boldogító meglepetés lenne az emberiség számára a keresztény társadalmi rend bevezetése, de mi éppen erre nem mutatunk komoly hajlandóságot, még kevésbé elszántságot, mert sokan abban is konzervatívok vagyunk, amiben a kereszténység sohasem lehet konzervatív, t. i. a szociális fejlődésben; sőt számosan közülünk jobban rettegnék az újjátástól e téren, mint a tévedéstől.”

„A mi erkölcsanunk önmagában, különösebb alkalmazás nélkül is egyetlen elmarasztaló ítélet az uralkodó társadalmi és gazdasági rendszer fölött, mert ez nem egyéb, mint törvényesen elfogadott uzsora-rendszer, amely XIII. Leó szavai szerint felfalja a népek boldogságát és békéjét. Mivel pedig a katolikus társadalom zöme mindedig nem tette magáévá ezt a felfogást és érdekeltsége szerint vagy megalkudott a fennálló renddel, vagy a forradalom táborához szegődött, a kereszténység tekintélyét vesztette a közvélemény előtt, sőt egyenesen a társadalmi haladás közellenségének bélyegezték... Megváltó fordulat csak akkor áll majd be, amikor minden keresztény az emberi méltóság ügyvédje, az eltiprott jog és megtagadott igazságosság rendjének előharcosa lesz. Ez a legkevesebb szeretet, amivel embertársainknak tartozunk.”

„Nem számoltunk le önmagunkkal és megátalkodtunk az erkölcsi renyhesség bűnében, mert a keresztény és nemzeti ébredés korszakában is akárhányszor fontosabb volt egy igazgatósági tagság, vagy hajtóvadászat, mint a magyar munkásélet sötét problémái. Azt még értjük, hogy e felelősséget nem érezték azok, akik csak a politikai jelszavak cégtábláját festették át és maradtak, amik voltak. Egyáltalában nem menthetők azonban a többiek, akik a keserű történelmi leckét meg-

értve, úgy látszik, magukhoz tértek és ma komolyan veszik a keresztnységet. Nem célunk most az ő keresztnységüket tüzetesen elemezni, csak megállapíthatjuk, hogy az a vallásosság, amelynek annyi nagyszerű megnyilvánulását látjuk már a hétköznapi életben is, bár komoly, bensőséges meggyőződésből fakad, nem eléggé fölvilágosult és még távol marad attól a radikálisan egyértelmű magatartástól, amelyet az evangélium szelleme követel”.

Befejezésül még egy idézet P. Varga könyvéből:

„A nemzeti sorsközösség tudatosítása önmagában elégtelen, mert kissé elvont és általános, tehát kevés tartalmú eszme marad, amíg hiányzik belőle a dolgozó néppel, a munkással, a paraszttal, a napszámossal való sorsközösség belátása.”

RÖVID ÁTTEKINTÉST próbáltunk adni arról a belső erjedésről, amely ma a magyar katolikusság szellemi életét forrongásban tartja, s amelynek magjában társadalmi életünk egyik legidőszerűbb problémája, a szociális megújulás kérdése áll. Nem volt célunk a vita minden pontját kimeríteni, sem szintetikus összefoglalást nyújtani a kérdésről: ez nagyon is korai lett volna, hiszen az erjedési folyamat még korántsem zárult le, sőt érzésünk szerint, a fontosabb és termékenyebb szakasza csak ezután következik. Mégis meg kellett emlékeznünk az ügyről, ha csak így a főbb kiszögelléseket érintve is, megkívánta ezt a kérdés felekezeti vonatkozásokon túl lépő általános magyar érdeke – és még egy érdek, az eredményes kibontakozásé, amely talán könnyebben jön majd létre, ha némely kirívó jelenségekre még idejében felhívjuk a figyelmet.

Ez utóbbi a vita ismertetése folyamán nagyjából már megtörtént, így erre itt nem óhajtunk ismét sort keríteni. A másik dologra azonban, t. i. a vita magjában jelentkező szociális megújulás vágyára, néhány szóban még visszatérünk.

Most, így utólag megállapíthatjuk, hogy ez a vita csak azért fejlődhetett ki, mert a vitázók lényegileg teljesen *egyetértének*. Egyetértének t. i. abban a lényeges dologban, hogy szükség van szociális megújulásra, szükség van társadalmunk korszerű újjáépítésére s ebből a munkából ki kell vennie részét a magyar katolikusságnak is. A megkülönböztetés tulajdonképpen merőben *módszerbeli* kérdéseken következett be. Ha nyíltan, ha hallgatólagosan, de mind két fél bizonyos mai politikai formációk függvényévé lett s ezzel a katolikus szociálpolitikai törekvéseket a „két oldal” küzdelmének szokványos képletébe zárta. Az ilyenfajta küzdelmek természete aztán a most kialakult vitára is rányomta a bélyegét: az elvi párharcot csakhamar személyi áskálódások, gyanúsítgatások s az üres öndicséret hangjai váltottak fel...

Persze, lett volna egy másik megoldás is, az, amit az Új Élet választott: függetlenül minden mai erőcsoporttól, megmaradni az önálló katolikus politika vonalán, kitartani a szociális pápai enciklikák szelleme mellett... Ebben az esetben ma egységesen jelentkezne a katolikusság szociális akarata, nem így többfelé tagoltan, a nem méltó harcok dultságával az arcán.

De nem ez a lényeg. A hangsúly azon van, hogy ez a szociális akarat, megújulási szándék, reformokra hajló készség – vagy nevezük bárminek – létezik, van, ott lüktet katolikus szellemi életünk minden idegrostjában, s ha szét is tagolta azt a többirányú politikai orientáció, szándékában mégis egységes és félreérthetetlen.

Ne csodálkozzunk ezen a jelenségen és azon se, hogy ez a szociális megújulási vágy ilyen erőteljesen éppen a katolikus életen belül jelentkezik. András Károly idézett okfejtése elég világosan rámutat e forrongás okára, amikor a mult világháborút követő sok belső megpróbáltatásunkat a katolikusság szociális passzivitásának számlájára írja. A magyar katolicizmus érzi, hogy nagyot mulasztott akkor, s mivel a helyzet alakulása kezd az akkori időkel mind több hasonvonást felmutatni, a tömegek útja az egyszer már megjárt veszedelmes irányba fordulni, az annak idején megoldatlanul maradt s még ma is függő kérdések újra égető időszerséggel lobognak fel lelkiismerete előtt. E lobogásban bizonyára sok van a máglya tüzéből is, hiszen nem kétséges: az idők fenyegetése ma sokkal kegyetlenebb s méreteiben sokkal általánosabb, mint talán eddig bármikor. A felelet pedig, amit az idők feltett kérdéseire adhatunk, kezd mindinkább az „igen” vagy „nem” állásfoglalására korlátozódni.

A katolicizmus tehát valóban válaszüton áll, s a mód, ahogy dönteni fog, elhatározó lehet az *egész* nemzet jövő sorsára is. *Itt lépi túl e belső forrongás ügye a felekezeti élet kereteit s válik általánosan magyar érdekűvé!* A katolikusság ugyanis helyzeténél és tömegénél fogva ma olyan döntő súlyt képvisel nemzeti életünkben, ami már szinte azonosítja őt a nemzet fogalmával. E hatalmas túlsúly érzékelésére nem is fontos anyagi erejét is felbecsülni, elég ha csak erkölcsi és szellemi erőállományát vesszük számításba. Ha már most a katolikusság komoly reformokra szánná el magát, mozgási irányától – ez szinte biztosra vehető – a magyarság más csoportjai sem függetleníthetnék magukat s e mozgási irányba kellene behelyezkednie magának az államnak is. Ha viszont a csökönyös mozdulatlanság álláspontjára helyezkedne a magyar katolikus egyház, e magatartása szintén az egész nemzet sorsát dönthetné el: tömbjének súlyával elháríthatatlan akadályként állana a szociális kibontakozás útjába s így magát is, a nemzetet is kiszámíthatatlan veszélyekbe sodorná. Le kell tehát itt szögeznünk: egyáltalában nem közömbös a magyarságra nézve, hogy a katolikus szellemi életben tapasztalható mostani szociális erjedés milyen irányt vesz, politikai másodérdekek és személyi csaták prédájává hull-e, vagy pedig átfogó reform-mozgalomban bontakozik ki. Le kell szögeznünk két irányba is: a magyarság felé, hogy ne lásson e vitákban tisztán felekezeti ügyet, s a katolikusság felé is, hogy még idejében mindnyájan ráébredjenek annak az óriási felelősségnek a tudatára, amely e téren a katolicizmusra hárul.

Valóban, ritkán mult annyi a magyar katolikusság állásfoglalásán, mint éppen a mai időkben s éppen ebben a vonatkozásában életünknek. A magyar szociális kibontakozás jövője – legalább is e pillanatban még – az ő kezébe van letéve. S az események sürget-

nek! Formai latolgatásokra – vagy éppen személyi vitákra – ma már nincs idő, de fölöslegesek is, hisz épp a katolikus egyház az, amely minden vonatkozásában kidolgozott, modern szociális alapvetésekkel rendelkezik. Sajnos, ma még ezeken az alapokon a katolikus szellemiségnek csak egy töredéke áll, nagyon jellemzően azonban, éppen a fiatalság. Ezzel a fiatalsággal kell ma együttéreznie minden gondolkodó magyarnak s vele együtt sürgetni e szociális alapvetésekre annak az új magyar életnek a felépítését, amelynek vágya, – amint az András Károly idézett cikkéből is olyan világosan kitűnik – mindenki lelkében ott lobog már s melynek megvalósítását már a széles tömegek is éppen a katolicizmustól várják. Ez az igény mégcsak forradalminak sem nevezhető, hiszen nem kér egyebet, mint annak a szellemnek az érvényesítését, amelyet *pápák* szabtak a katolikus egyház és az emberiség elé s melyet az egyháznak, – akár tekintélyelvi, akár hitelvi szempontokból ítéljük is meg a dolgot – már régen diadalra kellett volna juttatnia! Ennek azonban tovább most már nem szabad késlekedni, a gyümölcs meg van érve, csak éppen a kosarakkal kell *ugyanazon* fa alá állani. Azt kérjük hát a vitázó uraktól és minden jóakarató magyartól, szociális vágyaik kosarával álljanak az Egyház fája alá, hogy az, mindnyájunk boldogulására, végre megrázhassa gazdag terhű ágait.

KISS JENŐ

A MAGYARSÁG HÍRE KÜLFÖLDÖN

RÉG NEM TAPASZTALT hullámokat vetett sajtónkban a kérdés: miként vélekedik rólunk a külföld, milyen a magyarságról alkotott képe, miként változott az idők folyamán, milyen okok idézték elő ránk nézve kedvező vagy kedvezőtlen változását, s mennyiben voltunk vagy vagyunk előidézői az irántunk táplált barátságos vagy ellenséges érzéseknek, hangulatnak? A kérdést *Balogh József* vetette fel a Magyar Csillagban (III. évf. 22. sz.), a pro és contra hozzászólások lavináját azonban *Illyés Gyula* szenvedélyes hangú és keserű ízű cikke indította el, amely *Keresztury Dezső* tárgyilagos és gyakorlati vonatkozásokra is kiterjeszkedő cikkével egyszerre jelent meg a Magyar Csillagban (Hírünk a világban, III. évf. 23. szám).

Mielőtt a kérdést részleteiben taglalnók, meg kell állapítanunk, hogy felvetése rendkívül időszerű volt, s minden ellenkező vélekedéssel szemben hajlandók vagyunk mai magyar életünk első vonalbeli, sürgősen vizsgálatot érdemlő kérdései közé sorozni. De meg kell állapítanunk azt is, hogy tekintet nélkül a vita végső eredményére vagy eredménytelenségére, önmagában már az is nagy-jelentőségűnek látszik, hogy a világegés legválságosabb időszakában, napjainkban, magyar írók, gondolkodók, tudósok felvetették a számunkra, mint kis nép számára, kétszeresen nagy horderejű kérdést: milyen is hírünk a világban? Pozitív vagy negatív előjeltől eltekintve, milyen pályát futott be hírünk a világban, s mikor és milyen mértékben befolyásolta államunk, nemzetünk és népünk sorsának alakulását? A kérdés felvetéséhez természetesen számos gyakorlati megfontolást kell fűznünk. Mit tehetünk, mit kell sürgősen és a szó leggyakorlatibb értelmében cselekednünk, hogy kétségtelen jogaink és igazunk elismertetése érdekében a semleges vagy ellenséges érzületű külföldön rokonszenvet, sőt megértést keltünk fel önmagunk iránt? S mit tehetünk annak érdekében, hogy az önmagunkról alkotott képet, mások rólunk alkotott képével lehetőleg összhangba hozzuk oly értelemben, hogy a mindkét oldalon bármilyen okból felmerült túlzásokat lenyesegezzük, s egyengetjük egy komoly és tárgyilagos megismerés útját befelé és kifelé egyaránt?

A kérdés rendkívül bonyolult, hiszen századok sokrétű és sokféle területre elágazó tapasztalatainak, különféle megnyilatkozásainak összegyűjtésére, megrostálására, feldolgozására, értékelésére és módszeres vizsgálatára van szükségünk, hogy a kellőképp leszűrt vizsgálati anyag alapján tájékozódhassunk. Meggyőződésünk, hogy ez a tevékenység elsőrangú érdekeink szempontjából sürgős, elodázhatatlan és közülünk senkinek sem lehet közömbös a nagy kérdés állása: hírünk a világban?

Az említett vizsgálatnak a mai eszmék és irányok ködös, zür-zavaros kavargásában felettébb időszerű magyar önvizsgálatra kell sarkalnia bennünket. Voltaképpen a kérdés felvetésének és a vele

való beható foglalkozásnak akkor mutatkozhatna több-kevesebb haszna, eredménye, ha a panaszos hangú tapasztalatot a derüsből váltogatva, de nemcsak a kívülről irányunkban elhangzott vagy elhangzó megnyilatkozásokat rakosgatnók különféle című cédulával ellátott dobozokba – bár e gyűjtemény létrehozása, amint az előmunkálatok eredményei bizonyítják, szükséges és érdekes is – hanem ugyanezt a módszert követve, egy korszerű magyar magatartásvizsgálat formájában önmagunkra, tehát befelé is alkalmaznók.

»Hírünk a világban? Ezt mindenki ragyogónak véli, gondolkodás nélkül. Amit ugyanis az egyén nem engedhet meg magának, azt a népek pironkodás nélkül úzik: nekiszabadultan magasztalják magukat, s ezzel végzetesen félrevezetik önmaguk. A népek elvárják, hogy gyermekes dicsekvésüket a világ komoly férfi-szónak, szinte tudományos megállapításnak vegye. Ha nem így történik, valósággal megdöbbennek, rosszindulatot, félrevezetést, ellenséges hírverést emlegetnek. Legtöbbször igazuk is van. Orvosságul azonban ők is csak a hírveréshez, ennek fokozásához folyamodnak. Szónokokat és betűvetőket bérelnek, akik egy-egy idegen nyelven mondják szemükbe, amit ők otthon magukról hirdettek. Így épülnek azok a frázis-légvárak, amelyek összeomlása annyiszor omlaszt össze valódi érzéseket is« – írja Illyés.

Személy szerint szégyenletesnek és megalázónak tapasztalta azt az élményt, amelyben az otthon elkapott magyar külföldön hírünk-nevünk szempontjából részesül. Meglátása szerint „hírünk a világban riasztó, alig más, mint az »*et sagittis hungarorum*«... idején...” »A vendég- és szabadságszerető, a lovagias és deli helyett nyugaton a magyar név korcs, sunyi, hazúg, gyáva és hatalmaskodó, kérkedő és műveletlen nép-egyveleget idéz.« Első szempillantásra *nyilvánvaló a túlzás, amellyel Illyés, bizonyos költői szabadossággal megtetézve, valószínűleg több megrázó és keserű ízt hátrahagyó, külföldi tapasztalatára visszaemlékezve, megír.* Bevallott célja, hogy soraival figyelmeztesse a nemzetet, s ezt helyesen és jókor teszi. Minden külföldet járt magyarnak volt több-kevesebb esetben, kisebb-nagyobb keserűségre okot adó élménye. A dolgok azonban rendkívül viszonylagosak, s ezért nem lehetünk eléggé óvatosak a tapasztalati anyag megvizsgálásakor. Meggyőződésünk szerint ma, amikor a társadalmakban voltaképpen nincsenek is külön egyedek, mindenki tagja valamilyen hivatásrendi vagy pártszervezetnek, s ennek révén, illetve irányításával, valamint a modern, villámgyors információs technika segítségével, pillanatok alatt tájékozódik valamely helyzetről, s ennek nyomán »állást foglal«, nem lehet számunkra közömbös – már csak tömegüket tekintve sem – a vasutas, a hordár vagy a szállodai személyzet viselkedése-velekedése sem.

Mégis a vizsgálatnak: – milyen esetekben válhatik beképzelt-ségünk, illetve »rossz hírünk« döntően kárunkra? – felülről lefelé haladó irányúnak kell lennie. Pontosabban: azt kell vizsgálnunk, hogy mi a helyzet ebből a szempontból a társadalom hangadó vagy éppen vezető és a nemzetközi viszonylatokat alakító, azokra döntő befolyással bíró rétegeiben. Természetes, hogy az érdekelték szó-

nokokat és betűvető hírverőket bérelnek. Lehetőleg himnuszokkal árasztják el külföld előtt önmagukat és rágalommal ellenfeleiket. Kérdés, hogy hol, milyen időben, milyen körökben és miért ragad vagy miért nem ragad meg adott esetben az öndicséretet zengő himnusz, a gyalázkodás avagy a hírverés szerényebb és kevésbé végletes gyakorlata. Mindezeket csak módszeresen gyűjtött és feldolgozott tapasztalati anyag birtokában dönthetjük el. Mindaddig csak szórványos és alanyilag színezett, s természetszerűleg színeződő esetek felmérésére kell szorítkoznunk. Mindez már a hírverés technikájához tartozik. Mint ilyen azonban szintén mellőzhetetlen része kérdésünk komplexumának.

Lássuk a továbbiakban Illyés nagyon helyes felismerését:

„A gyűlölet kora a nemzeti érzés feltámadásával kezdődik. Nem nemzetiségi politikánk miatt, hisz eladdig, amíg nemzeti érzés nem volt, nemzetiségi politika sem lehetett. Ha egy szál kisebbségünk nincs, a rólunk kialakított kép nagyjából ugyanolyan, mint ma, egyszerűen azért, mert a nemzeti érzélem szoros tartozéka a nemzeti versengés, ennek pedig gyalázkodó ágában egy-kettőre alul maradtunk. A magyar türelmes nép, tűrte a mocskolódást, S volt még egy körlmény.

Európa népei, ha tágabb atyafisági alapon is, de rokonai egymásnak. A féketítésben mértéket kellett tartaniok, mert a túlságos hévvel kivágott szó saját magukra, saját ősiabb fajtájukra, nyelvükre freccsenhetett vissza: egy eredet voltak. A magyar, »testvértelen ága nemének«, egyedül állt, bátran a legmesszebb lökhatték. Egész a szkításáig, a hunokig lökhatték már akkor, amikor ez az eredet csak sejtélem volt. Mi ezt nem vettük sértésnek. Tudjuk külföldön minek szinonimái ezek az Attilát-idéző, ezek a számunkra oly kedves szavak. A szorgos és megértő némettel szemben ekkor kaptuk először azokat az ázsiai jelzőket, amelyek ma is legtöbbit ártanak épp azért, mert nekünk nem fájnak...”

Elég ennél a pontnál utalnunk arra, hogy a mult század utolsó két évtizedében fellendült román hírverés túlnyomó részben ennek a részéről áltudományosan bizonyított »testvériségnek« köszönhetette valóban figyelemreméltó, *csak általunk figyelembe nem vett* sikereit. S nem lehet közömbös számunkra az sem, hogy amint a későbbi tapasztalatok is bizonyították, e hírverés telibe talált. Pontosan azoknak a köröknek figyelmét sikerült magára felhívnia, amelyeknek elhatározó befolyásuk volt az európai helyzet későbbi alakulására. Gondoljunk csak a latin-fajtájú népeknek a nyolcvanas években a franciaországi Montpellier-ben rendezett költői versenyére. Vasile Alexandri *Ginta latinája*, a hírverés remek előkészítése után, menyire a kellő pillanatban vitte el a pálmát, meglehetősen, európainak nevezhető feltűnést keltve, a többi »latin nővér« bárdjai elől! Mindez tudatos, előre kiszámított törekvés volt, s legalább annyira bizonyítja e hírverés ügyességét, s minden jól irányított és jól végzett hírverés fontosságát, mint Illyés Gyula igazát.

»A kis világosságot, melyet egy-két résen át negyvennyolc lökött Európa felé, a kiegyezés gyorsan elnyomta. Amidőn az arisztokrata és nemes-magyar után bemutatkozhatott volna a munkás

magyar, az igazi nép, akkora már – Petőfi és Arany irányának meghalványulásával – a magyar népnek itthon sem volt hű szava. Ne feledjük, hogy a nyalka csikóst, a tüzes cigánylányt és az örökös pusztai helyrerutyutyut, amelyet ma úgy nyögünk, tulajdonképpen a magyar uralkodó osztály teremtette meg magának. Rémálmában ilyennek látta vagy kívánta a magyar népet» – írja Illyés Gyula.

Felpanaszolja még, a nemzeti önállóság óta, diplomáciánk mozdatlanságát is. Azt, hogy amikor a szomszédos államok minden valamire való írójukat szellemi követként sietve küldték külföldre, díszlegni, tanulni és »hírt verni«, – mennyire igaz! e követküldés tényeiről és tanulságairól kötetet lehetne írni! – ugyanakkor a magyar szellemi életet, személyben, könyvben olyanok képviselték, »hogy az ember belepírult magyar mivoltába«. Az ösztöndíjasokról ezúttal nem nyilatkozik. Ő tudja miért. Bizonyos, hogy túlnyomó nagy részükről sír – vagy nevet? – a kontraszelekció balkezes gyakorlata.

Kik szereztek tehát az országnak megbecsülést a világban? »A magyar szakmunkások, a magyar bányászok, kubikusok, két zenész.« Ellenben »végzetesen sokat ártottak úgynevezett intellektueljeink, szórakoztató művészeink és művésznőink«.

AZ ILLYÉS GYULA ÁLTAL FESTETT, szinte elviselhetetlenül sötét képet számunkra alig-alig deríti a vita több más, érdemes vagy kevésbé érdemes megnyilatkozása. S miután a »hírünk a világban« komplexumát ő »robbantotta ki«, cikkét kell a vita kiinduló pontjának, illetve alapszövegének tekintenünk, s hozzá kell mérnünk a többi megnyilatkozást. De nemesak e cikk áttekinthetőségének megkönnyítésére, hanem mert végül is Illyésnek csak a szavai súlyosak és sötétek, a mögöttük álló tényeken, a valóságon, s akár milyen nyersen és keserűen kikiáltott igazán ez mitsem változtat. Ezt vallja *Keresztury Dezső*nek az »alapszöveghez« szellemében legközelebb álló, de nyugodtabb hangú és tárgyilagosabb, s reális, gyakorlati elgondolásokkal telített írása.

„A következő lépést azonban éppen az ügy érdekében az anyag imdulattalan feltárása, a terep higgadt felmérése, benyomásaink és teendőink nyugodt számbavétele felé kell megtennünk”... „Utána kell járnunk, hol, merre, mit, kik, és milyen indítóokokból mondtak és mondanak rólunk. Ki kell nyomoznunk a hírek eredetét, létrejöttük körülményeit, követnünk kell útjukat, le kell mérnünk súlyukat. S vizsgálódásunk közben különös figyelmet kell fordítanunk a német anyag feldolgozására; tudnunk kell, hogy ez a legnagyobb, legösszetettebb s különféle okoknál fogva a legnagyobb hatású: évszázadokon át Németország volt a legfontosabb nyugati kapunk, s az alig kikerülhető szűrőközeg, amelyen át tőlünk és rólunk hír juthatott a távolabbi Európába. A német anyagból is elsősorban az elmúlt másfél századé a fontos; a közvéleményben ma is él és hat. S még ezen a szűkebb körön belül is, el kell választanunk a lényegest a lényegtelenről, az élő mérget vagy orvosságot a történelmi dokumentumtól.”

Keresztury mutat rá arra, hogy a kegyetlen és elnyomó magyar képe Bécsben született meg a nemzeti emigráció munkájának és sike-

rének ellensúlyozására. Az elmúlt század vége felé azonban hovatovább Bécs helyett Berlin lett a hírek és vélemények forrása. (Gondoljunk a Schulvereinekra és a magyarországi nemzetiségek „védelmére” alakult egyéb szervekre és egyesületekre!) Ezt segítette elő Bismarck és Andrassy Gyula valamint Tisza István erős német rokonszenve. Azonban a reformkor magyar ellenzéke, de a századforduló magyar polgári radikálizmusa is német fórumokon keresztül szólalt meg a világ előtt.

„Mialatt tehát Németországgal szövetségi, ellenfeleink szerint »vazallusi« viszonyba kerültünk, s így a világszerte fellángoló németgyűlöletnek mi is tárgyai lettünk, a »junkerdzsentri szövetség« ellenzéke itthon és külföldön egyaránt örömmel terjesztette a nemzeti reprezentációban csakugyan vezető »úri Magyarország« rossz hírét.” A magyargyűlöletet itt négy különböző, de egymást erősítő összetevő növelte: az osztrák, illetőleg nagynémet hírkeltés, a nemzetiségek agitációja, a németbarát szövetségi politikánkból adódó ellenszenv s a magyar radikális ellenzék Berlinen át világgá kiáltott vádaskodása. A gyűlölséget tehát nemcsak ellenséges idegenek, de honfitársak és barátok is táplálták”... „Hivatalos kulturpropagandánk eredményeinek siralmas soványságára Illyés is utalt. Mentetgetni ezt az eredménytelenséget lehetne azzal, hogy önálló külképviseletünk csak Trianon óta van”... „A magyarzat azonban nem kielégítő: a sikeresen, küzdő kis népeknek sem volt nagyobb diplomáciai multjuk, vagy még akkora sem. Azok azonban jobban tudták, kinek és mit mondjanak; a külföldi teret a mi embe-reinknél jobban ismerték az övéik; számon tartották s ügyesen felhasználták külföldön élő honfitársaik tapasztalatait, anyagi és szellemi erőforrásait is. A külföldi magyarságról statisztikai adatokon, politikai, érzelmes és hazafias általánosságokon túl igen keveset tudunk. A külföldön élő »nem hivatalos« magyarság világaról pedig ideje volna már elkészíteni a felfedező helyzetjelentést; annyi bizonyos, hogy mindent lehet mondani róla, csak azt nem, hogy mindig és mindenütt egységes, rokonszenves, egyértelmű és magasértékű magyar szellemet képviselt.”

Keresztúrnak a külföldi magyarokról szóló megállapítása nagyon találó. Ezt a megállapítást egy egészen friss keletű, egyedinek számát és jelentőségét tekintve elég széleskörű és hangadó rétegében tapasztaltakkal toldhatjuk meg. Lehet, hogy sokak számára meglepő, ám igaz: a külföldi magyarok közt sem vonzó a hírünk! Nem hazai gyökereiket elvesztett, s számunkra is elveszett magyarokra gondolunk; ezt a körülményt figyelmesen megvizsgáltuk. Olyanokra, akik mindenestől magyarnak vallják magukat, hazakíváncsoznak, csak éppen hogy egy és más kérdésben »kinyílt a szemük«. Kik ezek a külföldi magyarok? Nagy többségükben felvilágosult és tanult szakmunkások, munkavezetők, de nagy számban sorolhatók ide itthon vagy kint főiskolát végzett fiatal értelmiségiek. Mi idézi elő ezt a meglepő, sőt lesújtó helyzetet? Külképviseleteink nem honfitársi, hanem rideg, fennhéjázó és bürokratikus magatartása mindazon külföldi magyarok iránt, akik ügyes-bajos dolgaikkal kénytelenek ezekhez a szervekhez fordulni. A másik ok: különösen a huzamosabban külföldön, főként Németországban élő magyarok közt – a pillanat tört részei alatt reagálnak reá – élénk visszatetszést kelt az anyaországból őket felkeresőknek (tisztet a kivételnek) neobarokk »úri« fellépése, túlhaladt úriaskodása, leereszkedő hangnemmél súlyosbítva. Ime, az előljáróban kifejtett

tétel igazolása. Helyes hírverésünket – más okból is – egy időszzerű belső magatartás-változásnak kell megelőznie.

A magyarsággal kapcsolatban régi idők óta *nagy hírverés folyik külföldön, az általános tapasztalat szerint sokkal nagyobb eredménnyel ellenünk, mint érdekünkben.* A hírverők mintegy hitelesítő pecsétként a tudomány tekintélyét is latbavetik sikerük érdekében. »A tudománynak, minden látszólagos ellenhatás ellenére, páratlan tekintélye és befolyása van korunkban: a nagy távlatokban tervező politikai stratégiák ezt nemcsak tudják, de hasznosítják is.« Erre szintén a román hírverés szolgál tengernyi példával. Kezdeti sikereit a nemzetiségi eszme ébredése és megerősödése segítette elő. Ám mielőtt a nagy változatban és ügyesen tálatl téma ellenére is bekövetkezett volna a külföld érdeklődésének lanygulása, ismét a kellő időben, s a körülményekhez pontosan alkalmazkodva (nem lehet e két alapelvet eléggé hangsúlyoznunk!) »bedobták« immár nemcsak Európa, de az egész világ közvéleményébe a dáko-román folytonosság »tudományosan megalapozott« elméletét. A következő lépés ennek az elméletnek hangadó külföldi »tudósokkal« és tudósokkal való elismertetése és propagáltatása volt. A rokonszenveltetés hatásos és eredményes mesterfogásain kívül most már az »objektív«, a »hüvös« tudomány is időszzerű politikai érdekeiket szolgálta. Anélkül, hogy követni kívánnók őket, érdekes megfigyelni, hogy ez a hírverés, ennek a technikája – mely a miénktől lényegesen különbözően belső magatartásukkal is egyezik – mily gyorsan és könnyedén simul az időszakonként változó politikai terveikhez, céljaikhoz. Orosz, német (központi hatalmak), antant, majd megint német-barátságuk bizonyítékául villámgyorsan »szállítják« érveiket az európai köztudat számára. Aminthogy a román kultúrpolitika is kezdetétől fogva minden időben teljes mértékben tudott belföldön és külföldön egyaránt politikai célkitűzéseikhez igazodni.

»A propagandának ezen a területen folyó ágát (a tudományosat) kell nekünk is mindennél fontosabbnak tartanunk. Itt találunk a magyarságról alkotott képzetek harmadik, leglényegesebb, leghasznosabb vagy legártalmasabb rétegére. Gondoljunk csak... arra az aprólékos gonddal készült, sokrétű és alapos irodalomra, amellyel a németiség a maga délkeleteurópai koncepcióit a tudomány minden eszközével megalapozta, igazolta s részletesen kidolgozta a földrajz s történelem, a néprajz s társadalomtudomány, a technika, s a közgazdaságtan területén egyaránt. Tudományunkra ezen a téren még rengeteg feladat elvégzése vár. Nem egy ponton az anyag számontartásához sem jutott el még, hogyan foghatna tehát a védekezés s hatásos ellentámadás munkájához?«

HA A VITA ANYAGÁBAN tovább tallózunk, e nagyjelentőségű megnyilatkozásokon kívül találunk még egy-két érdekeset.

Máthé Elek (»Hazánk híre«, Magyar Nemzet, 1943 december 22. 9. l.) az angol-szász világból mutat be tapasztalatokat. Éppen az Illyés Gyulától felvetett két nagy magyar történelmi név, *Kossuth és Rákóczi nevének csengését próbálta ki, s erre oly visszhangot tapasztalt, hogy a Magyar Csillag mindkét cikkét csak inferiority*

complex-el küzködőnek nevezheti. A végső kérdésben azonban mégis egyetért, abban, hogy »kulturális diplomáciánk hivatalos és nem hivatalos szervezetének képzésében milyen sok és nagy és mennyi-felé ágazó munka, hány félbehagyott vagy meg sem kezdett feladat elvégzése vár ránk«.

Kósa János (u. o.) szintén derülátóbb mondatokat ír, hogy végül a legsürgősebb és azonnali tennivalóink tekintetében ő is az Illyésekkel egyenlő eredményre jusson.

»Tudományunk sokat foglalkozott a magyar nemzetképpel, amint az a külföldi közvélemény elé került s abban visszatükröződik. Modern tudósnemzedékünk, történészek és filológusok, különösen Eckhardt Sándor és Szekfű Gyula tanítványi köre behatóan elemezte, hogy mit tudott meg rólunk a Nyugat és miként ítelt meg bennünket. Műveik sajnos csak szűk körbe jutottak el: a Philológiai Közlöny kevesektől olvasott hasábjain vagy a kétszáz példányban napvilágot látó doktori értekezésekben jelentek meg. A nagyközönség alig vagy csak elkésve szerzett tudomást róluk, de azért ezek a megállapítások a tiszta tudomány becsével bírnak és merőben ellentmondanak Illyés Gyula tételének.«

Meggyőződésünk ezzel szemben, hogy igenis nem mondanak ellent a tételnek, hanem igazolják. Hiszen maga állítja, hogy ez a tudományosan rendszerezett vélekedés-anyag szűk körben terjedt el, még minálunk, az érdekeltek körében is! Ugyan melyik külföldi veszi a fáradságot, hogy a könyvtárakban, levéltárakban, vagy a tudós dolgozószobájában elszórtan heverő s ránk nézve még olyannyira pozitív anyagot is közelebbi megismerésünk érdekében összegyűjtse, a saját gyönyörűségére, hogy bennünket az igazság tükörében szemlélhessen!? Éppen arról van szó, hogy ezt az anyagot nekünk kell mindig a megfelelő időben a kellő helyre eljuttatnunk! Ez a legsürgősebb tennivalónk!

Szabó Zoltán (»Hazánk híre«, Magyar Nemzet, 1943 december 12., 5. l.) Szemere Bertalan keserű tapasztalatokról szóló könyvéből (»Kép Magyarországról külföldön«) indul ki; megírja, hogy nevünk hallatára csak két európai név fiainak csillant meg a szeme a két háború közt: az olasznak, s a lengyelnek. A helyzet általánosságban elriasztó:

»A két háború közti időben a keleti kis népek közül kettő szerzett magának különösképpen jó hírt, nyugaton és a tengeren túl. E demokrata és polgári világrendben, mindkettő polgári erényeivel: a finnek és a csehek. Az előbbieket jóhíre a pontosan fizető adósé volt, az utóbbiaké egy ügyes propaganda sikere: el tudták ismertetni, nem alap nélkül, hogy ők élnek a legpolgáribb életformát Kelet-Európában. Mi ebben az időben konokul tüntettünk továbbra is a magunk úri életformájával és modorával. Ez talán nem volt hiba Angliában, de óriási hiba volt Franciaországban és Amerikában...«

»Ügyetlenségünk néha ijesztő méreteket öltött. A franciák közismert iszonya a húnoktól, meg Attilától, például nem akadályozott meg egy nem éppen Verecke híres útján érkezett magyart, hogy a párisi Cité Universitaire-ben tartott előadásában a húnok dicséretét zengje. Egy órán keresztül. Hazabeszélt, a turániaknak.

Általában kiküldött magyarjaink folyvást hazabeszéltek, nem a franciáknak, hanem az otthoni előítéleteknek s gyakorta az illetékes minisztériumoknak.»

Nos, a nagy vitának érdemes hozzászólói máris egész adathalmazt hordtak össze, melyek e sorok írójának megjegyzéseit is beleértve, csupa negativumokat sorolnak fel. De megvan az a közvetlen és gyakorlati hasznuk, hogy a tapasztalati tények, valamint a tennivalók tekintetében külön-külön szektorokra mutatnak rá, s aki komolyan, de nemcsak elméletileg kíván foglalkozni a kérdéssel, az a megadott csapáson elindulva nagyon könnyen ankéttá szélesítheti a vitát, az egy és ugyanazon tárgykörbe eső tapasztalatok minél nagyobb tömegének összegyűjtése végett.

BE KELL AZONBAN MUTATNUNK egy – véleményünk szerint – kevéssé indokolhatóan derülátó megnyilatkozást, a *Zolnai Béláét* (»Hírünk a világban«, Magyar Nemzet, 1943 december 19., 7. l.), amely az eddigi hozzászólások közt az egyetlen – sui generis – pozitív látású és hangú.

„Illyés Gyula nem sok jelentőséget tulajdonít annak a büszke meggyőződésünknek, hogy mi védtük meg a nyugati kereszténységet a barbár Kelettől. Szerinte ezt még sok más nemzet elmondja magáról. Elmondani elmondhatja, ma, 1943-ban, de hol voltak a trianoni kis nemzetek nemzeti öntudatuk fokán és államiság nélküli állapotban, amikor rólunk Nyugaton az a háromszáz évvel ezelőtt már létező szállóige keletkezett, hogy Magyarország a Nyugat védőbástyája!”... „tudjuk, hogy Jean Le Maire de Belges, tizenhatodik század-eleji francia költő mondja ki először a szép ígét: Magyarország a kereszténység védőbástyája. És a szó visszhangzik Guillaume du Bellay-nek János magyar királyról szóló beszédében (1556), a század végén Turnèbe és Henri Estienne latin verseiben: Pannonia Europae stabilis columna, Európának szilárd oszlopa... Anne de Foix és Ulászló magyar király menyegzőjét francia versek ünneplik... A példák még számosak.”

A példák valóban még számosak, s hasonlót, szinte ki mennyit akar, annyit sorolhatna fel. Mint ahogy Zolnai fel is emlegeti még, hogy Bayle szótára Dürert már magyar származásúnak ismerte, hogy »a Corvin könyvtár irodalmának napjainkig terjedő nemzetközi bibliográfiája egész kötetet tölt meg« stb. Mindez igaz is, csak éppen *hatásában, élő és ható mivoltában, nem vonatkozik a jelenkorra s nem vonatkozott* – rengeteg bizonyság szerint – *már a múlt század utolsó évtizedeire sem. Ez a jó hírünk a középkori magyar hatalom fényéből származott, de, az idők folyamán a világ emlékezetében alámerült, eltűnt s átadta helyét egy, ha nem is minden egyes esetben ellenséges, de semmiképpen sem ennyire hízelgő hírnek.* Időben körülbelül akkor, amikor egyfelől szabadságáról lemondani látszott, másfelől meg, amikor ellenfeleinek sikerült, már a modern időkben, hallatlan ügyességgel, bizonyos »kapóra jött« európai áramlatok, mint a nemzetiségi elv sodrában a maguk irányába hangolniok a világ véleményét. Megint csak azt kérdezhetjük: ki az a külföldi, aki a szétszórt és a történelembe visszanyúló, mellettünk szóló megnyilatkozásokat összeszedi?! De ne

feledjük el azt sem, hogy a tudományos közleményeket, értekezéseket és felolvasásokat, amennyiben külföldön vannak ilyenfajta és irányunkban jóindulatú megnyilatkozások – ott is rendkívül szűk körben olvassák és hallják, önkénytelen és semmiféle hírveréssel nem támogatott hatásuk csak rendkívül csekély lehet. Igaz, emlegeti Zolnai Michelet-t, Pierre Delattre-et, s Keyserlinget is. A jelek és tapasztalatok szerint azonban aligha ellensúlyozták eléggé, hogy csak két nevet említsünk, egy August Ellrich vagy egy Franz Löher könyveinek hatását. Ezért ez utóbbi hozzászólás nem érinti a vita tulajdonképpeni sarkpontját: *nem az a kérdés, hogy témánk szempontjából milyen volt a helyzet a múltban, hanem hogy miképpen vergődhetünk vissza arra a hírnévre, amelynek a középkorban, s azután már ritkán és gyér esztendőkre ha örvendhetünk.* A jelenről van tehát szó, elmélet és gyakorlat sürgős kidolgozásáról, azonnal cselekvőképessé tételéről. Röviden: korszerű kulturdiplomáciáról és okos hírverésről.

Ez a halasztást nem tűrő feladat. Az Apponyi Sándor-féle bibliográfia folytatása azonban csak egyik részlete a tennivalóknak, egyfajta nélkülözhetetlen előmunkálat. Fel kell hívnunk azonban a figyelmet egy másik körülményre. A vitázók közül senki – Illyés is csak utal rá – nem foglalkozik közvetlen szomszédainkkal. Nyilván, mert nincsen kellő adat róluk. Valósággal bámulatosan nevezhető, hogy ezzel a kérdéssel még senki nem foglalkozott. Közvetlen szomszédainkról magunk is vajmi keveset tudunk. Hát ők vajjon mit tudnak rólunk, – hála hazúg vádakát terjesztő tankönyveknek és úszító sajtójuknak? A bolgárokat kivéve, nem is jó beszélni róla.

A vizsgálódás és a hírverés körét tehát ki kell terjeszteni Kelet felé is. Meggyőződésünk, hogy ez éppoly fontos magyarságtudományi és önvédelmi kérdés, mint nyugati ága. Mindent összegezve azonban ennek a magyarság szempontjából olyannyira fontos munkának előfeltétele: *a szociális ország, a technikailag tökéletes hírverés és a rugalmas kulturdiplomácia.* Nagy a feladat, mert főként szomszédaink részéről sok rágalom hangzott el ellenünk az utóbbi évtizedekben; az pedig közismert dolog, hogy az ellensúlyozás nélkül túrt rágalomból valami mindig megragad. Aliquid semper haeret...

SZABÓ ISTVÁN

MAGYAR FIGYELŐ

ERDÉLYI KASTÉLYOK

A MAGYAR MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÁS az utóbbi húsz évben mélyült el és terebélyesedett ki igazán. Megcsönkítottságunk és nyomorúságunk addig meglehetősen elhanyagolt értékeink felé fordította figyelmünket. Megindult a részletfeldolgozások és a kérdések tömegét felvető összefoglalások hosszú sorozata, mely az egyes országrészek visszatérésekor mindig újabb lendületet kapott. Nemcsak a szakemberek, hanem a magyar társadalom széles rétegei is szomjas érdeklődéssel fordultak a Felvidék, Kárpátalja, Délvidék és Erdély műemlékei felé. Kétségtelen, hogy Erdély igéri a legnagyobb és leggazdagabb meglepetéseket. Ismeretlensége és művészi kincseinek kiaknázatlansága ezért érint mindnyájunkat a legfájdalmasabban. Nemrég terjedni kezdett az a helyes szemléltető módszer, hogy az egyes munkák szerzői az általuk tárgyalt terület bizonyos fajta műemlékeit térképre vetítik. Ha e térképeket megtekintjük, szinte mindegyiken azonnal szemünkbe ötlük, hogy hazánk egyéb részeinek sűrű telirajzoltóságával ellentétben Erdély úgyszólván üresen tátong. Pedig köztudomású, hogy az ország e magas hegyekkel koszorúzott bástyája nemcsak a természet, hanem a műveltség értékeinek is dús tárháza. E tudat azonban leggyakrabban holt és mozdulatlan, megelégszik a fentemlített tény pusztá rögzítésével, valami homályos sejtéssel, mely kongó szólamok szürke ködébe fullasztja a valóságot. Természetes, hogy a két évtizedet meghaladó idegen uralom e tekintetben is óriási akadályokat gördített a magyarság elé. Mégis akadtak olyan önzetlen és a nehézségektől vissza nem riadó kutatók, akik a kisebbségi élet szűk medrében is tág látókörrrel és csodálatos tárgyszeretettel dolgoztak. S a szétszórt kisebb-nagyobb cikkek a maguk szerény köntösben rejtőzködő mély tartalmukkal bizonyára nemcsak tudást adtak olvasóiknak, hanem hitet és öntudatot is. Érdekes és egyben szomorú, hogy e dolgozatok, sőt az elvéttve felbukkanó nagyobb tanulmányok is a csonkaországban alig hatottak, róluk még szakkörök sem igen vettek tudomást. A kézikönyvek és egyéb feldolgozások csak az első világháború előtti erdélyi szakirodalmat ismerték, mely jóformán egyedül a városi és szász műemlékekről adott felvilágosítást és vajmi keveset tudott arról, hogy Erdélyben magyar művészet is virágzott. Így merevedett meg még a hivatásos műtörténészek számára is az erdélyi művészet élénk bizonyosságául annak, hogy a szellemi szálak, sőt azokon túl a valóságos, élő kapcsolatok elszakadása milyen végzetes következményekkel jár. Északerdély hazatérése mindkét vonatkozásban örvendetes változást jelentett, de éppen az elmúlt három év tanulságai alapján tisztában kell lennünk azzal, hogy mint Erdély művelődésének minden ágában, az itteni művészet

kincseinek feltárásában és értékelésében is csak olyanoktól várhatunk maradandó eredményt, akiket lelkületük és életük az erdélyi földhöz köt. Egyszerűbben kifejezve: az erdélyi művészet kérdéseit erdélyieknek kell megoldaniok. Erre kötelezik őket a szellemi és helyzeti adottságok és az a tapasztalat, hogy e feladatot helyettük senki nem fogja elvégezni. A munka nehéz és felelősséggel teljes, de sokat, nagyon sokat ígér. Aki csak futólag tekintette át Erdély vidékeit, annak is feltűnhetett a műemlékek sokasága és a rájuk vonatkozó írott és egyéb forrásoknak aránylag igen tekintélyes tömege. Észrevehette, hogy ezek jóformán kihasználatlanok s csak ki kell nyujtanunk a kezünket utánuk, hogy megszólaljanak és feltárják multunk titkos szépségeit. Éppen a magyar alkotásokat ismerjük legkevesbbé. Ha ezeket sikerül megeleveníteni, a falusi művészet csendjéből a formai és tartalmi elemeken túl szinte végtelen távlatok nyílnak meg a magyar ízlés, művelődés, település, életforma és az erdélyi közösségi szellem mindent átszínező, sajátosan átalakító és mégis egyetemes nemzeti keretekbe illeszkedő erői felé. Sehoh nem remélhetjük a magas művészet és népművészet összefüggéseinek olyan széles alapokon nyugvó tisztázását, mint a magyar falusi művészet máig is páratlanul gazdag hazájában: Erdélyben. És itt várhatunk kézzelfogható feleletet művészetünk keleti és nyugati gyökereinek izgató s egyszersmind lényegbe vágó kérdéseire. E problémák távolról sem csupán esztétikai jelentőségük, megoldásuk vagy legalábbis megközelítésük a magyar élet teljességét érinti, ha felismerjük a részletben is az egészet: az erdélyi művészetnek és művelődésnek ősi és keresztény összefüggéseit, valamint szilárd beletartozását a magyar és európai fejlődésbe.

EZEK A GONDOLATOK ébredtek bennünk *Biró József* legújabbán megjelent „Erdélyi kastélyok”* című könyvének olvasása közben. A szorgalmas kutatások alapján, élvezetes stílusban megírt munka a lehetőséghez képest *teljes összefoglalása* annak, amit a választott tárgyról a kutatás mai állapotában tudunk. Éppen a szerző nyujtott e téren néhány mintaszerű részletfeldolgozást. Maga hangoztatja azonban a további elmélyedő kutató munka fennálló szükségességét. Még így is bámulatosan gazdag adatanyagot ágyaz bele fordulatos, gördülékeny előadásába. Ennek túlnyomó hányada általában kevésbé ismert. Ha a szóbanforgó kastélyokat és udvarházakat térképre vinnők át, egyszerűben megtelnének azok a nagy ürességek, melyek az eddigi összefoglalásokban csupán azért mutatkoztak, mert Erdéllyel mindezeideig alig foglalkoztak. Már ez a tény is világosan bizonyítja, milyen biztató eredményeket várhatunk hazánk e keleti medencéjének tervszerű vizsgálatától, mikor megfelelő részletfeldolgozások hiányában is, gyakran a felületen mozogva, ennyi friss szempont, formai és tartalmi megfigyelés vetődik fel. *Biró* könyve a tekintetben is rendkívül tanulságos, hogy belőle tisztán kiviláglík

* *Biró József*: Erdélyi kastélyok. Száztizenöt képpel és egy színes melléklettel. Új Idők Irodalmi Intézet (Singer és Wolfner) kiadása. Bp. [1943.] 209 l. + LXXII tábla.

a műemlékek színről-színre látásának és személyes áttanulmányozásának szükségessége. Csakis így elevenedik meg igazán az emberi alkotás és az a környezet, melyben létrejött. Biró előadásának éppen az a körülmény adja meg elhithető erejét és meggyőző voltát, hogy belőle kiérzik az emlékekhez fűződő élményszerű kapcsolata. S ha itt-ott bizonytalanság vagy tévedés bukkan fel, alighanem arra vezethető vissza, hogy az illető műalkotást a szerző nem nézhetette meg.

A könyv voltaképpen *sokkal többet nyújt címénél*, hiszen pusztá építészettörténet helyett az erdélyi főúri réteg egész művelődéséről plasztikus képet ad. Egy részletkérdést ragad meg, de azon át mélyen belevilágít abba a vidékiességre mellett is változatos, színes és a maga nemében nagyvonalú életbe, amely ezt a részletet formálta és kifejelesztette. „Mert a kastélyban, mint történelmi termékben, egy egész nemzet régi élete is lecsapódik, rajta hagyják nyomukat az évszázadok; gazdagságot, termő erőt, pompát, fényt, sajátos ízlést, alkotni vágyást, majd pusztítást, bukást, a harcok nyomait is megmutatja; mindazt, mit egy nép névtelen tagjai éltük munkájával összehordtak s miből urai monumentumot róttak egybe emlékeztetőnek” (7). Ez az egyetemes szemlélet talán néhol elvonja a figyelmet a tulajdonképpeni tárgytól, de mégis teljes mértékben megteremti számára azt a légkört, melyben az alkotások távlatot kapnak és ízes valósággal telítődnek.

Fussunk át röviden a könyv gondolatmenetén. A kastélyok történelmi és művelődési jelentőségének igen ügyes és hangulatos vázolója után Biró rámutat a várak és kastélyok összefüggésére, majd igen érdekesen fejtegeti azokat a technikai és szellemi feltételeket, melyek az építkezéseket mozgatták. Tömören egybesűrítve mondja el az európai stíluskorszakok erdélyi fejlődését és hangsúlyozza azoknak a helyi igények és ízlés szerinti történeti sajátos elváltozását. Nagyon figyelemreméltó az a megállapítása, hogy a hazai viszonyoknak megfelelően Erdélyben is a latin szellem hatása *tükröződik*. A renaissance és barokk olasz és francia zamata formában és ízlésben egyaránt megnyilvánul még akkor is, ha a német közvetítés különösen a XVIII. században kétségtelenül fennáll. „Míg a magyar haza központi és dunántúli részei, kizárólagos és erős hatása alá kerültek a dinasztikus bécsi művészetnek a kastélystílusban is; az erdélyi barokk sokkal több érintkezési pontot talált e modor ősforrásával, a franciával” (31). Bár a császárváros ez uralkodó szerepét ilyen fogalmazásban még a Királyhágón túlra sem tartom érvényesnek, a dunántúli és erdélyi építészeti szembeállítás indokoltnak látszik. E bevezetés után igen áttekinthetően rajzolódik eléink az erdélyi kastélyépítészeti története. Ehhez csatlakozik az épületek szobrászati és festészeti díszítésének jellemzése. Szép összefoglalást kapunk a kastélyok berendezéséről is. A családi képek, szőnyegek, ötvösművek, üveg- és porcellán-készletek, bútorok, kandallók színes sokasága vonul fel szemünk előtt nemcsak írásban, hanem a bőséges és szép kivitelű képanyagban is. Hallunk a kastélyokat körülölelő gyönyörű kertekről, a könyv- és levéltárakról, a mindennapi élet szórakozásairól és szokásairól. S mint a földi

pályafutásban is, legvégül ott áll a halál, a temetés, a mult csendesen sajnó, bús emléke. Biró mindezt nemcsak élénk és állandóan lebilincselő elbeszélőkedvel mondja el: előadásába sűrűn szövi bele az adatok és idézetek hosszú sorát, megadva ezáltal fejtegetéseinek történelmi légkörét. Nagyon helyesen mutat rá Erdély szerényebb viszonyaira, az itteni élet lassúbb ütemére, arra a tömörkedő akadályra, mely nem engedte meg még a nagyuraknak sem a fényűzés nyugatmagyarországi méreteit. De éppen ezáltal a gazdag és szégyen között tatonógó úr is sokban betöltődött. Az egymásrautaltság elmélyítette a közösségi érzést, melynek néhány szép példáját a főúri neveléssel kapcsolatban e könyvben is olvashatjuk.

A KASTÉLY BIRÓ SZÁMÁRA finom prizma, melynek csiszolt lapjai az élet minden sugarát visszaverik. A vezető családoknak „a vár és a kastély volt igazi otthonuk s a társadalmi réteg, amely hazájában kormányzott, történelmet csinált, műveltséget teremtett s művészetet hívott létre, legbensőbb valójában itt közelíthető meg. Egyénisége, jelleme, ízlése, életstílusa itt formálódott ki a legbeszédesebben, átvett, idegen divat és ősi életformák összekeveredésében; itt ismerhető meg legvilágosabban az a hatás, amellyel mint mecénás, a kastélyt építő és díszítő mesterekre volt s amely éppen a magyar művészettörténet egyik legtöbbet emlegetett tétele, de legkevésbé tisztázott fejezete”(10). A könyvben ez az átfogó szemlélet érvényesül. Az így kialakuló kerek egész azonban egy nagy hiányra is ráirányítja figyelmünket. Amit Biró a kastélyokkal kapcsolatban elvégzett, ugyanezt kell elvégezni az udvarházakkal. Ezzel az emlékesoporttal és a hozzája tapadó köznemesi étellel a könyv csak futólag, mellékesen foglalkozik. A velük kapcsolatos kérdések tisztázását nem is tekinti feladatának. Utalásai és megjegyzései azonban meggyőznek arról, hogy az udvarházak nagy tömege és életrévők széles rétege ismét egy külön világ, a magyar alkotóerőnek egyik ismeretlen szépségű megnyilatkozása, mely országos viszonylatban is jóformán teljesen feldolgozatlan. Pedig művészi és művelődési vonatkozásainak feltárása nemzeti szempontból alapvető jelentőségű lehet éppen annál a középhelyzetnél fogva, melyet az udvarház és a kismemesség ízlés és életforma terén európaiság és népiség között elfoglal. E kérdések titkainak megközelítése elsősorban az erdélyi kutatásra vár. Az anyag bősége és változatossága egyaránt ezt kívánja. Nem kétséges ugyanis, hogy művészetünk és művelődésünk magyarrá alakításában a legfelső társadalmi rétegek mellett a közép- és a falusi rétegek is kivették részüket. A közép-rétegek efajta tevékenységének megvilágítása éppen átmeneti jellegénél fogva nemcsak önmagát tisztázná, hanem kézzelfogható magyarázatát adná a műveltségi javak felülről lefelé áramlásának és e folyamat alatt rajtuk és bennük létrejött külső és belső változásoknak.

„Az utóbbi évtizedek európai művészettörténetében szinte Homeros szülőhelyeként szerepel Erdély, melynek műemlékeiről egyazon hévvel bizonygatták, hogy túlnyomórészt német, majd hogy főleg bizantino-román jellegűek; s ha van műfaj, amelyet a tudós igé-

nyek kénytelenek voltak megkerülni, a kastélyok, udvarházak építészete ez, amelyekről lehetetlen állítani, hogy nem-magyar akarat hívta őket létre. Nemzeti műtörténetünk szempontjából így különös jelentősége van ez úrlakoknak, még akkor is, ha ezek pompában, nagyszerűségben, művészeti fényben s így általános értékben nemcsak a franciák, olaszok, osztrákok, hanem a dunántúliak mellett is elmaradnak” (11–12) – írja Biró József. Könyve jelentős lépés az erdélyi magyar művészet és műveltség felderítése terén, de egyben figyelmeztetés azokra a sürgető feladatokra, melyek a jövő kutatásra várnak. Erdély földje tele van magyar múkincsekkel. Vizsgáljuk nemcsak műemléktérképeink üres erdélyi térségeit töltsi ki, hanem bőven buzgó forrása lesz nemzeti önismeretünknek és öntudatunknak is.

ENTZ GÉZA

ROMÁN URALOM ODESSZÁBAN

A HÁBORÚ mindig számtalan új problémát vet fel mind katonai, mind polgári vonatkozásban. Nemcsak új és egyre változó katonai feladatokkal kell megbirkózniok a vezetőknek, hanem polgári tekintetben is az elképzelhető legalaposabban ki kell használniok a lehetőségeket. A háború adminisztrációs kérdés is és gyakran igen sok fordul meg azon, hogy a közigazgatás a helyzet magaslatára tud-e emelkedni. Így van ez különösen akkor, ha újonnan birtokba vett területeket kell a katonai igények és szükséglet figyelembevételével, de polgári alapon és eszközökkel megszervezni.

Az ilyen feladat, mint például egy meghódított ország vagy országrész megszerzése és anyagi gazdagságának az illető hadviselő fél szolgálatába való állítása, mindig alaposan próbára teszi az államgépezetet. Ez nemcsak azért van így, mert legtöbbször ismeretlen vagy csak félig ismert körülmények között kell dolgozni, ellenséges, vagy legjobb esetben is közömbös lakosságú területen, hanem mindenekelőtt azért, mert háborús időkben az anyaország természetszerűen csökkentett közigazgatási szervezetéből kell elvonni a megfelelő számú szakembert. Ilyenformán vagy a hátszág államgépezete sínynyi meg a gyakorlott bürokraták hiányát, vagy az újonnan birtokbavett terület szervezési munkája fog akadózni, ami mindenekelőtt katonai szempontból lehet hátrányos. Még a felszabadult Északerdély beilleszkedése is nagy erőfeszítéseket kívánt, pedig itt egy országrész *hazatéréséről* volt szó; sok, helyére visszatérő, régi szakember és nagyszámú, felkészült fiatal állott rendelkezésre, a magyar államnak e terület és népe kormányzásában ezer esztendő tapasztalatai voltak s a lakosság jóakarata, sőt az erdélyi magyarság részéről az örömteljes, boldog beilleszkedni akarás sem volt kétségtelen, mégis nagy feladat hárult a közigazgatásra.

Éppen ezzel a példával összevetve, nyilvánvaló, milyen hatalmas nehézségek tornyosulnak a közigazgatás elé, amikor ismeretlen területen, ellenséges érzületű, idegen fajú nép között kell fel-

építeni egy új közigazgatási szervezetet, mint a románoknak Transznisztriában. Persze ilyen esetben bizonyos könnyebbségek is adódnak, amelyeket hiba lenne figyelmen kívül hagyni. A háborús állapot miatt az illető közigazgatásnak kevésbé kell hajlékonynak lennie; legtöbb esetben nyugodtan figyelmen kívül hagyhatja a lakosság igényeit s minden gondja anyaországának gyarapítása lehet; a lelkek kibékítésével amúgysem számolhat. Csupán arra igyekszik tehát, hogy a lehető legrövidebb időn belül az elképzelhető legnagyobb hasznot csikarja ki, még ha ez tagadhatatlanul rablógazdálkodás is. Viszont ha közigazgatási szakemberei megfelelő »rátermettséggel« dolgoznak, igen sokat könnyíthetnek anyaországuk háborús nehézségein s ha országukban hosszú időre szóló fellendülést munkájuk nem is eredményezhet, tüneti kezeléssel ideiglenesen a bőség és jólét képét festhetik az ország arculatára.

KELETI SZOMSZÉDUNK ebben a tekintetben kétségtelenül igen szerencsésnek nevezhető, mert a német-szovjet arcvonal keletre való eltolódásával 1941-ben igen gazdag zsákmány birtokába jutott. Amikor 1941-ben megindul a keleti háború, Antonescu marsall csapatai is beavatkoznak a küzdelembe. A visszavonuló oroszok nyomán eléri a »nagyromán« határt, majd ismét csak az oroszok sarkában maradvá, birtokába jutnak a Dnyeszter és a Bug közötti területnek.

Délkeletukrajnának ez a része a Föld legtermékenyebb gabona-termő vidéke, a Missziszipi völgye és Délamerika mellett. A 33.774 négyzetkilométernyi terület majdnem teljesen östermelő vidék. Területéből 2.8 millió hektár (69.5%) szántóföld, 237 ezer hektár rét és legelő, 86 ezer hektár szőlő és gyümölcsös, 220 ezer hektár erdő. Lakóinak száma az utolsó orosz népszámlálás adatai szerint 2,236.226 lélek. A fővárosban, Odesszában 600.000, a másik nagyvárosban, Tiraszpoljban 316.000 lakost írtak össze 1933-ban. E két törvényhatósági jogú városon kívül 15 város, 1261 község, 2468 falu és 72 kisközség van e területen.

A német hatóságok beleegyezésével, nyomban az orosz hadsereg kiszorítása után, román közigazgatási tisztviselők jelentek meg a Dnyeszter és Bug közötti területen, melyet Transznisztria néven »beillesztettek az állam biztonsági és életterébe«, bár államjogilag nem csatolták Romániához.

Antonescu tábornagy 1941 augusztus 11-én a tighinai főhadiszálláson kiadja az utasítást Transznisztria megszervezésére. A tartomány kormányzójává *Alexianu Gheorghe* professzort nevezi ki, aki nem új ember a román közigazgatásban. Annakidején a királyi diktatura éveiben tűnt fel, mint igen keménykezü királyi rezidens.

Jellemző a román politika és tudományosság szoros összeműködésére, hogy nyomban Transznisztria birtokbavétele után terjedelmes elmefuttatások jelennek meg, amelyben lelkes tudósok és publicisták igyekeznek kimutatni, hogy Transznisztria tulajdonképpen mindig román föld volt. Szinte egyöntetűen állapítják meg, hogy e terület lakosságának többsége román vagy legalább is román származású. Érveik és bizonyítékaik azonban legjobb igyekezetük

mellett is kissé szegényesek s ezért a tudományos lelkesedés felduzzasztására, hatvanezer lejmel díjazott pályázatot hirdetnek Transznisztria román kapcsolatainak kitergetésére. Fájdalom, az érdekes elgondolásból született pályázat eredményét mindeddig nem volt módunk megismerni, mivel a románok tartózkodtak attól, hogy a nagyvilággal is megismertessék a pályamunkákat.

MINDEN TUDOMÁNYOS ÉS POLITIKAI INDOKTÓL függetlenül Alexianu Gheorghe és munkatársai nekiláttak Transznisztria megszervezésének, hogy ilyen módon a terület rendkívüli gazdasági kincsei hasznosíthatók lehessenek Románia javára. Tizenhárom megyére osztották fel a tartományt s megkezdték a szervezet kiépítését. Egyelőre fenntartották a kolchozok és szovhozok intézményét, miután az agrárreform gyors végrehajtása, – bár a lakosságot jobb indulatra hangolná az állam iránt – jelentékeny mértékben csökkentené a termelési eredményeket.

Egy beszorított orosz hadseregecsoport még hosszú ideig védekezett Odesszában s a tartományi kormányzás addig Tiraszpoljban működött. Végül 1941 októberében megünnepelhette Románia Transznisztria fővárosának elfoglalását.

Rávilágít a Transznisztriával kapcsolatos román közhangulatra az a beszéd, amelyet Odessza elfoglalásának örömnépén *Jinga Viktor* volt miniszter Brassóban mondott: »Odessza elesett. Vitéz hadseregünk elfoglalta a világ egyik legjobban megerősített várát. Hogy mit keresünk Odesszában? A jövőnket keressük, melyet az elmúlt év eseményei elhomályosítottak. Nem vagyunk imperialista nép, de tisztában kell lennünk saját erőnkkel és kiterjedésünkkel. A román élettérben széles és okos politikával egybe kell gyűjtenünk az összes románokat. Antonescu marsall megnyitotta a történelem lapjait.«

Ez kétségtelenül őszinte beszéd. Románia valóban kárpótlást keresett Északerdélyért Transznisztriában, habár mindegyre hangoztatja, hogy a »román fájdalom földjéért nincs kárpótlás«.

A transznisztriai román hatóságok igen élénk tevékenységbe kezdtek. Mindenekelőtt elzárták a tartományt a külvilág elől, nehogy valaki megzavarhassa munkálkodásukat, ami a bukaresti lapok elragadtatott cikkei szerint rendkívül áldásos volt.

Minden határzár ellenére mégis jöttek a hírek Transznisztriából: nagy buzgósággal terjesztik a román nyelvet, az odesszai egyetemet hatszáz román ifjú látogatja; egymásután nyílnak meg a román középiskolák, munkahadsereget szerveznek, ami lényegében általános jellegű, kötelező munkaszolgálat. Az odesszai egyetem megnyitásakor a Curentul elragadtatottan állapítja meg, hogy »azok, akiknek alkalmuk volt a helyszínen megsejlemléni a minden térre kiterjedő, óriási teljesítményeket, nagyon jól megértik, hogy a román szervező erő legyőzte a leghetetlenebb akadályokat és hogy ma a Dnyeszter és a Bug közötti tartomány egészen rendkívüli kilátások mellett fejlődik tovább«.

1942-ben »Transznisztria-kiállítás«-t rendeztek Bukarestben s rövidesen megjelentek az első transznisztriai termékek is a román

piacon, amelyek egészen a legutóbbi időkig sem apadtak el, egyenrűsúlyban tartva Románia háborús ellátását. Megalakult a transznisztriai bank s majd minden nagyobb városban fiókokat állítottak fel. A román tőke, nagy üzleti lehetőségeket sejtve, élénken érdeklődött és jelentős befektetéseket eszközölt az új tartományban. A vallási és kulturális élet kérdését rendezték s tervszerűen nekiláttak Odessza román multjának felderítéséhez.

Az utóbbi időkben, a keleti arcvonalon végbement, ismeretes változások nyilvánvaló következményeképpen ez a lelkesedés bizonyos mértékig ellankadt. Sőt olyan hírek is szárnyrakeltek, hogy a transznisztriai román hatóságok áruba bocsátották ingó és ingatlan vagyonukat. A hirt ezidáig nem erősítették meg, bár nem is cáfolták: meg. A román közigazgatás jelenleg változatlanul működik a Bug és a Dnyeszter között s a román sajtó ha nem is olyan elszánt lelkesedéssel, mint korábban, de még mindig hangoztatja a románság ezer esztendő keleti kulturális misszióját.

MINDEDDIG A ROMÁNSÁG transznisztriai tevékenységére vonatkozóan csak igen gyér adatok kerültek nyilvánosságra úgy, hogy a tárgyilagos szemlélő csupán a lelkes vezércikkek szépen zengő mondataira volt utalva. Most azonban Odessza város polgármesteri hivatala számolt be az eredeti módszereiről méltán nevezetes román közigazgatás tevékenységéről Transznisztria fővárosában.

A mű »*Az ország szolgálatában*« (In slujba țării) címet viseli. Kiadója Odessza törvényhatósági jogú városának sajtó- és propagandaszolgálatára *Pâslaru Gh. Gheorghe* vezetésével. A könyv felvételeit *Dombrovski* készítette, míg a (silány) grafikai kivitelezést *Naftan Aurel* végezte. A november legelső napjaiban elkészült és postázott könyv az odesszai román gazdálkodás második esztendejéről (1942 október 16–1943 október 16) igyekszik képet adni az olvasónak.

Pantea Gherman, Odessza román főpolgármestere, az előszóban így beszél: »A munka tiszta gondolata mellett, csak a Haza felhívása visszhangzott bennünk és a holnapi nagy feladatokra való felkészülés, amelyekben a Nemzetnek el kell jutnia a végleges győzelem csúcsaira. Szent jogaink megerősítéséért folyó harc szolgálatában – ma úgy, mint holnap – nem haboztunk egyetlen pillanatot sem a ránk bízott nagy misszió teljesítésében, melynek hullámaiból nemsokára fel kell ragyognia az örökre nagy és hatalmas egyesült Románia napjának.« Ezek után az igen szép mondatok után megállapítja, hogy neki, mint Odessza város főpolgármesterének nemcsak sikerült folytatnia egy megkezdett munkát, hanem »véglegessé tette az általános hitet a román nép szervezési képességeiben«.

Ha végigolvassuk a könyvet, körülbelül a következő adatokat szedhetjük össze az odesszai román közigazgatás tevékenységére vonatkozóan, amelyek ha nem is nyújtanak teljes képet az odesszai román gazdálkodásról, mégis érdekesnek nevezhetők, mert az első külföldre is eljutott hivatalos román adatok.

Ami a szervezést illeti, a városnak, főpolgármesterén, Pantean kívül öt polgármesterhelyettese és egy főtitkára van. A városi osztályok élén 17 igazgató áll. Ezek közül *négynek ukrán hangzású neve van*, nemzetiségi hovatartozásukra vonatkozó adatokat azonban a könyvben nem találunk, mint ahogy a mű szerzője mindvégig óvakodott attól, hogy a nemzetiségi megoszlást feltáró statisztikákkal zavarja az összhangot.

Odessza városi háztartásának pénzügyi részével foglalkozva megállapítják, hogy a bevételek nem fedezték a rendkívül magas kiadásokat. Éppen ezért különböző módszerekkel igyekeztek feltölteni a hiányt. Így például a jövedelem növelése céljából a városban gazdátlanul talált és zsákmánynak tekintett ingóságokat, főleg bútorokat, kiárusították. Ez »elég jelentékeny összeggel növelte a városi jövedelmet« – állapítja meg a beszámoló. A román közigazgatás elővigyázatos szellemének megfelelően, ennek a műveletnek végrehajtásával megbízott tisztviselők ellenőrzéséről külön gondoskodtak. A költségvetési egyensúly felbillentését egyébként a nagyszabású újjáépítési munkálatok szükségességével indokolja a beszámoló, ugyanakkor a fejezet végén megállapítja, hogy Odessza újjáépítésére külön alapot létesítettek, amit az adás-vételre kivetett három százalékos illetékből kívánnak táplálni.

A város egészségügyével foglalkozva a jelentés megállapítja, hogy az orvosi szolgálat az elmúlt évben sokat tökéletesedett. Továbbképző tanfolyamokat rendeztek az orvosok számára. A csavargó gyermekeket javítóintézetekbe irányították. Igen érdekes, sőt egyenesen meglepő, hogy a román adatok szerint a városban aránylag nagyon kevés járványos megbetegedés történt. Tifusz 193, kiütéses tifusz 151, diftéria 118. Ez, tekintettel arra, hogy az arconalhoz aránylag közeleső, katonai felvonulási út mentén fekvő városról van szó, igazán nem sok. Ugyancsak ennek az osztálynak az adatai között böngészve, következtethetünk Odessza jelenlegi lélekszámára is. A beszámoló ugyanis elmondja, hogy kivétel nélkül mindenkit beoltottak kolera ellen. A felsorolásban a kolera ellen beoltottak száma 344.639. Eszerint a valamikor hat-százezres lélekszámú város lakossága a háború kitörése óta felére olvadt.

Az egyre élénkebbé váló kereskedelmi életről is képet kapunk. A szovjet állami boltok helyét most minden korlátozás nélkül dolgozó, magánkézben lévő üzletek foglalták el. A városban egész sereg új üzlet nyílt. Pontos számadatot azonban nem közöl a jelentés. Ezzel szemben megtudjuk, hogy két, húszezer tonna gabona befogadására alkalmas raktárt, egy tízezer tonnás veteménytárolót, háromezertonnás burgonyavermelő helyiséget állítottak szolgálatba. Ezek az üzemek nyilvánvalóan az Odesszán áthaladó transznisztriai szállítmányok ideiglenes tárolására és feldolgozására szolgálnak. A város négy hatalmas műmalmát szintén újból üzembe helyezték. Az elmúlt évben összesen 7303.6 tonna gabonát öröltek a városban.

Igen nagy fontosságot tulajdonít Odessza román vezetősége a várost környékező veteményes és gyümölcsös kertek kihasználásának. A város határában ugyanis 3700 hektár belterjesen művelt

termőterület van. A termés ezen a területen 3,800.000 kg vetemény és gyümölcs volt. »A helybeli tisztviselők munkájával sikerült legyőzni azokat a nehézségeket, amelyek az első esztendőben jelentkeztek« – jegyzi meg a jelentés. A »helybeli tisztviselők, a román polgármesteri hivatal impulzusára megértették, hogy becsületesen kell dolgozniuk«. A meggyőzés módszereiről azonban semmiféle felvilágosítással sem szolgálnak a könyv szerkesztői.

A város külön gazdálkodási ügyosztályt szervezett, s ennek egyetlen feladata az volt, hogy a termés negyedét begyűjtse a termelőktől, mint a jelentés leszögezi, az élelmiszeripar és a hadsereg szükségleteinek fedezésére. Tevékenységük nyomán több mint egy millió kg vetemény és egyéb termék gyűlt össze. Ezenkívül 32.800 kg volt a »háborús hozzájárulás«, amit a termelőknek kártérítés nélkül kellett rendelkezésre bocsátaniuk. Ugyancsak térítés nélkül »háborús hozzájárulás«-ként begyűjtöttek 87.525 liter tejet is. A városban és környékén végzett számbavétel után az ügyosztály megállapította, hogy a tehenes gazdák további kétmillió liter tejet tudnak nélkülözni s ezt 1944 folyamán le is kell szállítaniuk.

A románok hangoztatják, hogy igen élénk kulturális tevékenységet fejtenek ki. Ezzel szemben 1942 október elsején ötven iskola működött mindössze 13.198 tanulóval. Ez a város lélekszámahoz viszonyítva feltűnően alacsony.

Odessza az oroszok egyik legnagyobb könyvtár-városa volt. A közkönyvtárat még 1829-ben alapították s annak mindig igen nagy jelentősége volt az orosz művelődésben, hiszen több mint kétmillió kötetnyi könyvet, folyóiratot és napilapot halmoztak fel itt egy évszázad folyamán. A román városháza kulturális ügyosztálya, nyomban a szervezkedés után, nekilátott a könyvtár anyagának ártóztatásához s mint a jelentés megállapítja, „ez titáni munka volt, mert az összes könyvraktárakat cenzurálták és felülvizsgálták, kivonva minden kommunista propagandát szolgáló anyagot”.

Odessza román főhatósága nagy gondot fordít az ingatlanok kezelésére is. Miután az idehelyezett tisztviselőknek lakásra volt szükségük, ezt a kérdést a polgármesteri hivatal úgy oldotta meg, hogy a város középpontjában lakókat, amennyiben nem tartoztak a »magasabb társadalmi osztályokhoz«, kilakoltatta, illetve »visszatelepítette« a város külső kerületeibe. Az elmúlt esztendőben különben 17.206 esetben adtak engedélyt beköltözésre. *A bérbeadott lakásokból összesen, 533 millió lej jövedelme volt a városnak. Ez a feltűnően magas összeg arra enged következtetni, hogy a román közigazgatás a városban levő ingatlanokat saját tulajdonának tekinti s mint házigazda jár el lakóival szemben. Ezt támasztja alá az az adat is, hogy 11.340 lakás ingóságait adták el 1943 októberéig s rövidesen még 29.016 lakás »likvidálására« kerül sor.*

NEM VITÁS, hogy a román közigazgatásnak nagy feladatokkal kellett megbirkóznia Odesszában, hisz – Bukarestet leszámítva – megközelítőleg sincs Romániának még egy Odesszához hasonló nagyságú városa. De amint a kiragadott adatok is bizonyítják.

gyors alkalmazkodóképességgel, a földtulajdont kivéve, minden máségyebet: ipari és kereskedelmi vállalatokat, ingó javakat, termést, gyorsan a »magángazdálkodás« keretei közé vontak s vonatok hosszú sora szállította tavaly meg tavalyelőtt Odesszából a gabonát, húskonzervet s a páratlanul édesízű transznisztriai gyümölcsöt Romániába, nagy mértékben megkönnyítve a román kormányzat közellátási gondjait.

NAGY ELEK

IDŐSZERŰ POLITIKAI KÉRDÉSEK FOLYÓIRATAINKBAN

A Külügyi Szemle 1943. novemberi számában *Török Árpád* „Dunavölgyi együttműködés” címmel nagyérdeklődésű cikket írt. Ebből vettük az alábbi részletet:

A két világháború között széles diszkusszió folyt a dunavölgyi népek közötti viszony újrajrendezéséről. A rendezés végső célja sokak szemében a dunai államok között bizonyosfokú politika egység létesítése volt. Ez a célkitűzés rendkívül messzemenő, hiszen nem kevesebbről volt szó, mint független államoknak egy olyan politikai, egységbe való tömörítéséről, amely jóval túlment a közönséges nemzetközi szövetségen. Ilyen terv indoklása természetesen nem volt könnyű feladat. A legegyszerűbb, legkézenfekvőbb a gazdasági indoklás volt. A gazdasági anarchiának a megszüntetése valóban olyan célkitűzés volt, amely igazolhatta az akkori dunavölgyi helyzet bizonyosfokú megváltoztatását. Ámde bármilyen káros volt is a gazdasági rendszer, annak megszüntetése érdekében még nem kellett szükségszerűen független államokat egy konföderációba tömöríteni. A célt egyszerűbben is el lehetett volna érni, ha valóban nem lett volna másról szó, mint egy hibás gazdasági rendszer megváltoztatásáról. Így hallottunk a dunai népek sorsközösségéről, történelmi összetartozásáról, sőt rokonságáról. Mindez azonban nem tudta sem az államférfiakat, sem a széles tömegeket egy konföderáció érdekében meg-

mozgatni. Jóformán csak ideológiailag foglalkoztak az eszmével, anélkül, hogy annak átütő hatása lett volna.

Mint tudjuk, a kelet-középeurópai államoknak konföderációba való tömörítése ma ismét élénken foglalkoztatja a nemzetközi közvéleményt. Ez a mai vita azonban egészen más előfeltételekből indul ki, Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy egy teljesen új európai helyzet van kialakulóban. Igaz, ennek egyelőre csak a körvonalai láthatók. Nyilvánvaló azonban, minden kis államnak érdeke, hogy olyan új egyensúly alakuljon ki a kontinensen, amely a tartós béke feltételeit magában foglalja. Mennél kevesebb már most az önálló külpolitikai egységek száma és mennél kisebb közöttük a hatalmi különbség, annál könnyebb egy állandó nemzetközi egyensúly megteremtése. Ha a kis államok konföderációba tömörülnek, ezzel kétségtelenül hozzájárulnak e két feltétel megteremtéséhez. Ez egymagába véve is eléggé indokolja a diszkussziót. Hiszen ma egészen új elhelyezkedésről, nem pedig egy megmerevedett egyensúly felbontásáról van szó. Azonban nemcsak általános indokokat lehet e törekvés érdekében felhozni. A kis államok az elmúlt években rendkívül súlyos tapasztalatokra tettek szert, amelyekből azt a meggyőződést szerzhették, hogy a nagyhatalmak politikájába való közvetlen bekapcsolódásuk révén saját biztonságuk nem hogy fokozódott volna, hanem ellenkezőleg annak játékszerévé és

a világpolitikai összeütközéseknek szenvedő alanyaivá váltak. Kétségtelen, hogy a kis államok sok esetben kényszerű szükségéből kapcsolódnak be a nagyhatalmi politikába. Ugyanis az egyik nagyhatalom barátságát keresik, hogy védelmet találjanak a másikkal szemben. Mivel azonban ez a módszer eredményre nem vezet, magától adódik a kis államok konföderációba való tömörítésének a gondolata.

A problémáknak van még egy oldala, amelyet ma nem lehet ugyan még egészen világosan megítélni, de amely adott esetben mégis döntő jelentőségűvé válhat. A kialakuló európai egyensúly mikéntjéről van szó. A konföderáció eszméjét a szövetségesek oldalán karolták fel és ennek érdekében máris bizonyos államközi megállapodások létesültek. Ennek alapját egy olyan feltételezett európai helyzet képezi, amelyben Oroszország a legnagyobb kontinentális hatalom. Nem vitás, hogy a Keleti és Égei tenger között fekvő közép és kis államok külön-külön nem képezhetik egy olyan európai egyensúlynak hatékony tényezőjét, amely nem jelenti egyetlen nagyhatalom döntő fölényét. Ha azonban az említett területen egy vagy két nagyobb államtömb létesül, ezzel már lényegében hozzájárulhat egy igazi európai egyensúly létrejöttéhez. A mellett, hogy ilyen tömbök maguk is komoly hatalmi tényezők, egyben megkönnyítik a nyugateurópai erőknek az európai egyensúly érdekében való aktiválását, ami aligha sikerülhet, ha az említett közbeeső terület a vezető kontinentális hatalom kizárólagos befolyása alá kerül. Egy igazi egyensúly azonban nem csak általános európai érdek, hanem valóban szűkebb életérdeke az összes kis népeknek, melytől önállóságuk és függetlenségük függ. Ha a kérdést ebből a szempontból is tekintjük, nem lesz nehéz arra a meggyőződésre jutni, hogy a kis államoknak tömörítése szinte tragikusan komoly feladat és oly annyira érinti élet-

érdeküket, hogy mellette minden más kérdésnek, amely szembe állítja őket egymással, el kell törpülnie.

A mai és a háború előtti helyzet között tehát lényeges különbség van. Akkor a dunavölgyi népek között érdekközösségről alig lehetett szó, ma – az elmondottak figyelembevételével – szembeszökő az érdekközösség. Államcsoportba való tömörítésük e szerint reálpolitikai elgondolás. Ebből természetesen még nem következik, hogy mindenképpen egyben meg van az érdekközösség tudata is és azok a problémák, amelyek őket eddig szétválasztották, maguktól fognak megszűnni. Ha nagyobb politikai egységekbe akarjuk őket tömöríteni, hogy ilyen módon jobban megvédhessék közös érdekeiket, akkor ki kell küszöbölni a zavaró ellentéteket. Mert bármekkora legyen is az érdekek közössége, a történelmi ellentétek mindenkor zavarólag hathatnak, sőt egyszerűen elhomályosíthatják az érdekközösség tudatát.

*

A Magyar Élet 1944. januári legújabb számában jelent meg *Jócsik Lajos* „Demokrácia és a nemzeti-ségek” c. tanulmánya. E sok érdekes szempontot felvető tanulmányból közöljük az alábbi tanulságos részleteket:

A magyarság népi fejlődésében a XIX. század elejéig egy összezsugorodó és összezsugorító irányzat érvényesült. Az összezsugorító hatások közül a letragikusabb a török megszállás volt, amely a magyarság népi kiterjedésének, telepeinek körülbelül a felét hasította ki és ezen a területen, egyes városias központokat kivéve, megszüntette a magyar népi és nemzeti létet. A török hódoltság megszűnte után az ellenreformáció befejezése, Rákóczi szabadságharcának leverése hatott zsugorítólag a magyar népi kiterjedésre. A Délvidékre milliós tömegekben telepedtek idegenek, északon

az ellenreformáció elűzte a magyar reformátusságot, helyébe a szláv-ság telepedett. A Felvidék nyugati részén a szlovákság nyomult le körülbelül 60–70 kilométeres mélységben, a keleti részen a Verhovináról leszorult a magyarság és a ruszinságnak adott helyet. A magyar etnikai lét olyan volt, mint Balzac Szamárbőre. Valahányszor gondolt egyet a történelem, az utolsó századokban, ez a gondolat pont annyiszor a magyarság néprajzi kiterjedésének a csökkentésében jutott kifejezésre. Vagy valahányszor a magyarság történelmi vagy szociális vonatkozásban gondolt és tett egyet, annyiszor fizetett gondolataiért és tetteiért népi kiterjedésének összezsugorodásával. 1848-ban és 1918-ban fizetett a legtragikusabban.

A körülöttünk élő kis nemzetek és velünk együtt élő nemzetiségek is tudatosították magukban a magyar lét balzaci tulajdonságait. Mert valahányszor történelmi és társadalmi fejlődésükben oly fordulathoz értek, ahol magasabb szint-vonalra akarták létformájukat fel-emelni, mindig a magyar életből és a magyarságból igyekeztek ehhez eszközöket kiharcolni. S szinte már már törvényt alkottak maguknak ebből és jogot formáltak maguknak erre. Illusztrálásképpen csak a legfrissebb jelenségeket szeretnők összefoglalni.

Szlovákiában csak az állami önállósulás után indult meg a történelmi, tudományos és egyéb területek önállósulása. A legifjabb (bár egyetemi professzorok által művelt) történetírás, így nevezetesen Hrušovský irányzata nem írja, hanem foglalja a szlovák történelmet az állam területének elfoglalásához hasonlóan. Hrušovský egyszerűen kiharcolja a magyar történelemből azokat az eseményeket, amelyek Észak-Magyarországgal kapcsolatosak s kész a szlovák történelem. Tipikus balzaci művelet.

A legérdekesebb példákat azonban a jelenlegi cseh és szlovák emi-

gráció szolgáltatja. Ez az emigráció érthető okokból törekszik arra, hogy magát a demokrácia Lohengrin, lovagjának tüntesse fel Közép-Európában. Buzgalmában odáig megy, hogy *a magyar történelemből teljesen elvonja a demokrata hagyományokat és önmagát díszíti fel e hagyományok szép színeivel.* Az elmúlt esztendőben jelent meg Londonban Hodža Milán »*Federation in Central Europe*« című könyve. Hodža ebben a művében terjedelmes fejezetet szentel arra, hogy a magyar hagyományokat reakciósakká tegye és a szlovák hagyományokat demokratizálja. Egyik legfontosabb korszakunkkal, a magyar szabadságharc korszakával kapcsolatban a következőképpen hajtja végre ezt. Azt állítja, hogy a magyar szabadságharc demokratikus törekvéseit kizárólag a nemzetiségek képviselték. A magyarság teljes egészében a reakció pártján állott. Mik a bizonyítékai? Azzal érvel, hogy Stur Lajos, aki a parasztság szabadságáért és kulturális ügyekért, valamint nevelési reformokért harcolt, magával Kossuthal is szónoki párviadalt vívott 1848-ban az országgyűlésen. Ebben a viadalban Stur volt a demokrata, Kossuth a reakciónárius! Egy alkalommal ugyanis az országgyűlésben Stur arról beszélt, hogy a népet tragikus helyzetéből fel kell emelni. Hodža szerint Kossuth 1848-ban, tehát a kossuthi jobbagyszabadtás előestéjén azt kiáltotta volna Stur felé: »A nép sorsa a szenvedés!« Mily képtelenség! S Hodža az 1848-as küzdelmek keresztmetszetét így állítja fel. Egyik oldalon állott a magyar arisztokrácia és Kossuthal az élen a magyar dzsentrí, a másik oldalon állott néhány magyar, Petőfi és Táncsics és ugyan ezen az oldalon a nem magyar nemzetiségek parasztpárti vezeterei, nevezetesen Stur, Bärnuțiu, a szerb Miletics és az erdélyi szászok képviselőletében Roth. A magyar nemzet tehát Petőfi és Táncsics kivételével a reakció oldalán állott. Sietünk

megjegyezni, hogy ebben a harcban Petőfi például azok ellen az oroszok ellen való küzdelemben esett el, akiket éppen Stur, Hurban és Bärnuțiu vezetett át a Kárpátokon.

...Külön ki kell emelni Hodža alábbi sorainak jelentőségét: *»Azáltal, hogy a nemzetiségi képviselők harcoltak az általános választójogért, a demokráciának tettek eleget. Azzal, hogy állásfoglalták az önálló magyar hadsereg felállításá ellen, a Habsburg-háznak, de különösen Ferenc Ferdinándnak jártak kedvében.«* A nemzetiségek tehát még a XX. század elején is éppen úgy, mint a magyar szabadságharc idején, demokraták is szerettek volna lenni, de ugyanakkor híven

szolgálták az uralkodó házat és ke-resték kegyeit. Ugyanaz az ellentmondás fedezhető fel a XIX. század és a XX. század elején a nemzeti-ségi politikusok tudatában. Stur törekvései lehettek demokratikusak saját nemzete felé, de a reakció szolgálatában képzelte diadalra vinni a demokrácia gondolatát. Hodža az általános választójog ere-jéig elfogadja a demokráciát, de a kossuthi hagyományokon irányított magyar függetlenségi politikát, mely menteni próbálta a magyar szabadságharc demokratikus tartal-mait, azt ellenezte, mégpedig a Habsburg-ház és Ferenc Ferdinánd javára!

Felelős kiadó: Albrecht Dezső.

Minerva Rt. Kolozsvár. 3953 – Felelős vezető: Major József.

ELŐFIZETÉSEK NYUGTÁZÁSA

1938. évi előfizetésüket rendezték:

Dr. Boér Elek, dr. Nöttel Vilmos.

1939. évi előfizetésüket rendezték:

Dr. Boér Elek, dr. Cziffra Kálmán, dr. Dékány István, dr. Jánky Gyula, Lestyán József, Molnár János, dr. Nagy László, dr. Nöttel Vilmos, Pálffy Károly, Pógyor István, Róm. kat. Segítő Mária-gimnázium, Tittel Andor, dr. Vitályos Iván.

1940–41. évi előfizetésüket rendezték:

Ambrus Szaniszló, dr. Boér Elek, Buzás Gerő, Cziffra Kálmán, dr. Dékány István, Egyetemi Könyvtár Budapest, Gábor Andor, Havadtői Imre, dr. Jánky Gyula, Knizsek Ferenc, Knizsek Károly, dr. Kovács László, Lestyán József, Lossonczy István, Marosvásárhelyi Kaszinó, dr. Medvigy Ferenc, Molnár János, Muzsi István, dr. Nagy László, dr. Nöttel Vilmos, Pálffy Károly, Pógyor István, Róm. kat. Segítő Mária-gimnázium, Szent Miklóssy István, Székely József, Vargha Béla, dr. Vitályos Iván, Vladár Ervin, dr. Zlinsky János.

1941. évre egyéb összegeket fizettek:

Dr. Nagy László 6 P., dr. Tornyai Pleyer Károly 7 P.

1942. évi előfizetésüket rendezték:

Ambrus Szaniszló, dr. Boér Elek, Buzás Gerő Cziffra Kálmán, Dávid Gyula, Denk Arnold, dr. Dékány István, Egyetemi Könyvtár Budapest, dr. Esső Sándor, Fancsali Nelly, Fehér Imre, Gaál Tamás, Gallassy László, Gábor Andor, Gönczi László Kiskend, Gren策er Gyula, Harsányi Pál, Havadtői Imre, Jakó Zsigmond, dr. Jancsó Elemér, dr. Jánky Gyula, Jóna Sándor, Kaláka, Csikszereda, Kecskeméti Kaszinó, Kiss József, dr. Knieza István, Knizsek Ferenc, Knizsek Károly, dr. Kovács Árpád, dr. Kovács László Szászrégen, László Ignác, Lestyán József, Lossonczy István, Magyar Revizios Liga Marosvásárhelyi Kaszinó, dr. Máriássy Béla, dr. Medvigy Ferenc, dr. Mikó István, Molnár János, Muzsi István, dr. Nöttel Vilmos, Pógyor István, dr. Ravasz László, Róm. kat. Segítő Mária-gimnázium, Simén Domokos, Sipos Lajos, Sürger József, Szent Miklóssy István, Székely József, gróf Teleki Béla, Uri Kaszinó, Nyáradszerda, Vajda Gáspár, Varga Antal, Varga Béla, Venczel László, Viski Endre, dr. Vitályos István, Vladár Ervin, Vladár Sándor, dr. Zlinsky János.

1943. évi előfizetésüket rendezték:

Ambrus Szaniszló, Antal Dániel, Árva József, Baross Gábor, Bartha Ignác dr., Bartócz József, Bartók György dr., Barucha József, dr. Bálint József, Benedek Pál, dr. Bertalan István, Beszédes Pál, gróf Bethlen László, gróf Beldi Kálmán, Bichigean Gábor, Bikfalvy Ferenc, Bocz Elek, dr. Boga Alajos, dr. Boér Elek, Bokor Zoltán, Boldog Margit-Leánygimnázium, Esztergom, dr. Bolgár Dezső, dr. Bónis György, dr. Bors József, dr. Böszörményi Károly, Botár István, Böhm Mihály, Bratyinka Jenő, Budapest Székelyfővárosi Közlekedési Rt., Bukovszky János, Burits Pál, dr. Buzás Gerő, vitéz Czebe Valér, dr. Cziffra Kálmán, Csató András, Császár László, dr. Csáthy Lajos, dr. Csekey István, Csiha Sándor, dr. Csutorás Sándor, Daróczy Ferenc, dr. Dávid László, dr. Dékány István, Dietzingen Imre, Dobrovits Sándor, dr. Dodolányi Kovács Alajos, Domahidy István, dr. Domány Gyula, Egyetemi Könyvtár, Budapest, Engi Károly, Ember Géza, Erdélyi Kereskedelmi Bank, Erdélyi Párt Sepsiszentgyörgy, dr. Esső Sándor, Fancsali Nelly, dr. Farkas László, Fábián János, Fehér Endre, Fejérváry Jenő, dr. Filó Ferenc, Fülöp Ferenc, Gaál Tamás, Garami Tibor, Gálffy Imre, Gerlei Andor, Gidófalvy István, Gocsmanné Nagy Pálma, Gren策er Gyula, Gyakorló Keresk. Középiskola Bpest, Haáz F. Rezső, dr. Hajnal István, Harsányi Pál, Havadtői Imre, dr. Helmezy Pál, Horkay József, if. Horti Dezső, Horváth Ferenc, Horváth József, dr. Horváth Miklós, Huberth István, Imre Lázár, Inczedy Joksmán Ödön, Jacobi Viktor Róbert, Jakab Árpád, Jakó Zsigmond, dr. Jancsó Elemér, dr. Jánky Gyula, Járási Leventeparancsnokság, Oklánd, vitéz Jákey Sándorné, Jóna Sándor, br. Jósika János, Kaláka Csikszereda, Kalot. Székely Népfőiskola, Kassa sz. kir. város, Kat. Női Társadalomtudományi Iskola, Kárpát Könyvkereskedés, Kárpáti László, Kecskeméti Kaszinó, dr. Kegyes Márton, dr. Kelemen Zoltán, Kerekes Imre, Keresztes Sándor, Keresztesi Aladár, dr. Kégl Zoltán, dr. Kézdy Ottó, dr. Kiss Árpád, Kiss Dezső, Kizsolnai körjegyzőség,

Az előfizetések nyugtázását a következő számunkban folytatjuk.